

DANKWOORD

Deze thesis is het resultaat van intensief en hard werken gedurende een lange periode. Het schrijven van dit werk was een leerrijke ervaring waarbij ik veel heb geleerd zowel op academisch als op persoonlijk vlak. Ik heb dit tot een goed einde kunnen brengen dankzij de steun en hulp van heel wat mensen. Ik maak graag gebruik van deze gelegenheid om mijn oprecht dank naar hen toe te uiten.

In de eerste plaats wil ik mijn promotor dr. Jan Vanrie bedanken voor zijn motiverende woorden tijdens de begeleidingen en het vertrouwen dat hij in mij heeft gesteld. Zijn kritische bedenkingen, zijn inbreng bij de structuur van deze thesis, en zijn deskundige kijk op zaken betekenden een grote meerwaarde.

Speciale dank gaat ook uit naar mijn ontwerpbegeleider Vittorio Simoni, dank voor zijn inspirerende begeleidingen, voor de hulp en nuttige feedback bij het vertalen van mijn theoretisch onderzoek naar de herbestemming van mijn gekozen pand, het stationsgebouw van Ardooie.

Daarnaast wil ik Pauline Bossuyt en Emmely Martens bedanken voor het doorgeven van foto's en de plannen van het treinstation van Ardooie-Koolskamp.

Mijn ouders en zus wil ik bedanken voor de morele steun gedurende de voorbije jaren. De praktische hulp van mijn papa, het nalezen van teksten door mijn mama en de nuttige tips van mijn zus Lise op architecturaal vlak, hebben een belangrijke bijdrage geleverd in de realisatie van deze thesis.

Tot slot dank ik mijn familie en vrienden die me motiveerden om te blijven volhouden en voor hun onvoorwaardelijke vriendschap.

Eva Thijs

ABSTRACT

Door de verandering van het treinnetwerk verliezen meer en meer stationsgebouwen hun functie. Vaak wordt er geen nieuwe functie voor het station gezocht en komt het leeg te staan. Aangezien de gebouwen een eigen geschiedenis en charme meedragen, is het belangrijk dat ze een herbestemming krijgen. In mijn thesis doe ik een onderzoek en een voorstel om één van die leegstaande stations, het station Ardooië Koolskamp, te verbouwen en in te richten tot een coworking plaats met als doelgroep creatieve beroepen.

Het doel van deze thesis is om een antwoord te bieden op de vraag of het fenomeen coworking kan worden toegepast in een leegstaand traditioneel treinstation van het type 1881. Voor het beantwoorden van deze vraag werden eerst enkele subvragen beantwoord: "Wat is coworking precies?" en "Hoe moet een coworkingplaats worden ontworpen om goed te kunnen functioneren in het licht van hedendaagse eisen, maar ook rekening houdend met mogelijke evoluties in de toekomst?"

In het eerste deel van deze thesis wordt, via een literatuurstudie, de geschiedenis van treinstations beschreven. Uit deze studie blijkt dat de bouwstijl van treinstations veranderde van een neoclassicistische stijl naar een eclectische stijl en een klassieke stijl van waaruit dan ten slotte een standaard concept is ontstaan.

In deel 2 wordt er meer ingezoomd op het coworking gegeven. Door een literatuurstudie worden de belangrijkste elementen die deel uitmaken van een 'coworking space', toegelicht. Coworking is een nieuwe werkvorm waarin mensen met verschillende beroepen dezelfde werkplek delen en elkaar helpen groeien en verbeteren door actief te communiceren en wijsheid en kunde te delen (Satani, 2012; Tang e.a. 2011). Termen zoals 'community' en 'serendipiteit' maken een belangrijk onderdeel uit van het coworking concept.

In het derde deel wordt er specifiek ingegaan op het station van Ardooië Koolskamp en zijn locatie. Enerzijds heeft een literatuurstudie meer zicht gegeven op de geschiedenis van het station en anderzijds heeft een omgevingsanalyse aangetoond dat er in Ardooië Koolskamp inderdaad een potentiële markt is voor creatieve coworkers.

Het vierde deel is opgesteld aan de hand van verschillende dilemma's omtrent de opbouw van coworkingsruimtes waardoor er belangrijke en opvallende thema's aan bod komen. Met dit deel wordt er aan de hand van ontwerpschema's een beeld gevormd van het ontwerp van een coworkingruimte.

Tot slot, komt alles samen in deel 5. In dit deel wordt de coworking theorie vertaald in het gekozen station, het station van Ardooië – Koolskamp en de bijhorende goederenloods.

INHOUD

ABSTRACT

7

ALGEMENE INLEIDING

10

- 1. Context 10
- 2. Onderzoeksvraag en methodologie 11

STATIONSGEBOUWEN

13

- 1. Inleiding stationsgebouwen 14
- 2. Ontstaan van het stationsgebouw in België 14
 - 2.1 Neoclassicistische stations 16
 - 2.2 Trapgevelstations 16
 - 2.3 Eclectische stations 18
 - 2.4 Houten en voorlopige stations 21
 - 2.5 Standaardconcept in 1880 22
 - 2.5.1 Stationstype 1881 23
 - 2.5.2 Stationstype 1895 24

COWORKING

27

- 1. Inleiding coworking 28
- 2. Ontstaan van coworkingruimtes 28
- 3. Wat is coworking precies? 29
- 4. Wat is een coworkingruimte? 30
 - 4.1 Serendipiteit 32
 - 4.2 Coworking community 32
- 5. Verschil met gedeelde kantoren 34
- 6. Eigen toekomstvisie coworking 34
- 7. Case studies 35
 - 7.1 Office center 35
 - 7.2 Bar d'office 38
 - 7.3 Seats 2 meet 40
- 8. Conclusie 42

STATION & GEMEENTE ARDOOIE-KOOLSKAMP **45**

- 1. Inleiding van het station 46
- 2. Beschrijving en toekomst van het station 46
- 3. Situering van de gemeente 50
- 4. Geschiedenis van de gemeente 54
- 5. Omgeving van de gemeente 55

ONTWERPSITUATIES **61**

- 1. Inleiding 62
- 2. Dilemma's 62
 - 2.1 Individueel werken 62
 - 2.2 Belang van een bureau 68
 - 2.3 Geluidshinder verminderen 72
 - 2.4 Soorten vergaderingen 79
 - 2.5 Community ondersteunen 85
 - 2.6 Creativiteit beïnvloeden 88
- 3. Reflectie 91

HET ONTWERP **97**

- 1. Doelgroep en concept 98
- 2. Het programma 99

ALGEMEEN BESLUIT **110**

ALGEMENE INLEIDING

1. Context

Treinstations, het zijn plekken waar ieder van ons al wel eens passeert. Het zijn plaatsen met veel geschiedenis en persoonlijke verhalen. Elke dag komen en gaan er tientallen tot duizenden mensen. Ze wachten er op hun trein, ze gebruiken het als een ontmoetingsplaats, kopen er treintickets, maken gebruik van de eventuele horeca. Waar men tijdens een bezoek aan een station niet bij stilstaat, is de architecturale evolutie die is vooraf gegaan aan het uitzicht van het hedendaagse station. Deze evolutie is interessant en maakt de waarde, de redenen van ontstaan en achterliggende betekenis van de stationsgebouwen duidelijk. Door de verandering van het treinnetwerk zijn er echter heel wat historische stationsgebouwen niet meer gerenoveerd of gebruikt, ze hebben geen nieuwe functie gekregen en staan leeg. Het zijn vooral de kleinere traditionele dorpsstations die verdwijnen, wat ik een jammere zaak vind en graag wil aanpakken. Ze hebben elk een eigen verhaal en zijn charmant. Deze architectuurtypologie mag dus wat meer aandacht zodat dit stukje Belgische architectuurgeschiedenis niet zomaar vergeten wordt en verdwijnt. Daarom lijkt het interessant om als interieurarchitect deze typologie aan te pakken en een voorbeeld van een mogelijke herbestemming uit te werken.

Het station dat ik uitkoos om te herbestemmen, is het station van Ardooye – Koolskamp, gebouwd volgens het standaardtype 1881. Ik wil dit type station dan ook gebruiken als voorbeeld. Andere stationsgebouwen van dit type en varianten hierop zouden dan eenzelfde herbestemming kunnen krijgen en een gelijkaardige transformatie ondergaan.

Een ander interessant maatschappelijk fenomeen is de opvallende evolutie van de werkomgeving, waarbij communicatie met lotgenoten, netwerking en groeimogelijkheden in een job meer centraal komen te staan (Suarez, 2016). Dit gegeven is ontstaan door de veranderende kijk op werken in de maatschappij, wat heeft geleid tot een andere werkorganisaties zoals onder andere coworking. Deze nieuwe manier van werken hangt samen met het aanbod van diverse werkomstandigheden en werkomgevingen.

Als interieurarchitect is het dan ook een uitdaging om dit fenomeen te onderzoeken en om een aangepaste, stimulerende werkomgeving te ontwerpen.

Vanuit mijn belangstelling voor de herbestemming van treinstations en vanuit mijn nieuwsgierigheid naar het fenomeen coworking, is het idee gegroeid om deze twee elementen te verenigen. Ik zie dit ook als een poëtische versmelting omdat een treinstation gezien kan worden als een ontmoetingsplaats waar men samen met anderen de trein neemt, waar men nieuwe mensen kan leren kennen en waar men samen een deel van de weg naar een doel, een eindbestemming, aflegt. Deze waarden komen terug bij coworking zoals nieuwe contacten leggen en samen een doel proberen bereiken. Treinstations zouden dan ook een herbestemming kunnen krijgen als coworkingspace met als rode draad doorheen de evolutie 'een station als ontmoetingsplaats'.

Vanuit dit kader is mijn doel om te onderzoeken of coworking een functie is die kan worden toegepast in een leegstaand traditioneel station.

Het onderzoeksmatige luik van mijn thesis is opgebouwd uit 4 grote delen met uiteenzettingen omtrent treinstations, coworking en de herbestemming van een treinstation tot een coworkingplace.

Een eerste deel beschrijft de geschiedenis van de Vlaamse stationsgebouwen. Het geeft de achtergrond en evolutie weer die treinstations hebben ondergaan alvorens tot de stationsarchitectuur te komen van mijn gekozen stationstype en biedt een antwoord op de vraag waarom de gebouwen bepaalde architecturale eigenschappen gekregen hebben.

In het tweede deel wordt het fenomeen coworking toegelicht om te achterhalen wat het precies inhoudt en hoe het in de praktijk wordt uitgevoerd. Naast een een antwoord op de vraag wat coworking is en welke terminologie er aan wordt gelinkt, kijk ik ook naar wat de te verwachte evolutie hierin is.

In een derde deel wordt gefocust op het station van Ardoioie-Koolskamp en de gemeente Ardoioie. Hierbij ga ik ook dieper in op de vraag of de omgeving van het station een voldoende groot potentieel heeft aan klanten voor een coworkingspace met als hoofddoelgroep creatieve beroepen.

In het vierde deel wordt er ingegaan op de architecturale inrichting van een coworkingruimte. Aan de hand van probleemsituaties worden eer een antwoord geboden op de vraag welke verschillende elementen aanwezig moeten zijn in een coworkingruimte. Dit wordt toegelicht aan de hand van voorbeelden en schema's.

Het ontwerpmatige luik van mijn thesis legt de link tussen coworking en mijn gekozen treinstation. Bij deze coworking plaats is de hoofddoelgroep creatieve beroepen. De herbestemming is een samenspel van de authentieke elementen van het treinstation, bestaande uit een hoofdgebouw en een goederenloods met een inrichting toegespitst op coworking.

2. Onderzoeksvraag en methodologie

Vanuit mijn twee interesses, stationsgebouwen en coworking, ben ik tot een overkoepelende onderzoeksvraag gekomen: "Kan het fenomeen coworking worden toegepast in een leegstaand traditioneel treinstation van het type 1881?" Om deze vraag te kunnen beantwoorden, moest ik inzicht krijgen in de typologie van de treinstations in België en ben ik eerst wat dieper ingegaan op de geschiedenis van treinstations door middel van een literatuurstudie. Verder ben ik vertrokken van enkele subvragen zoals "Wat is coworking precies?", "Wat zijn belangrijke concepten binnen coworking?" en "Hoe moet een coworkingplaats ontworpen worden om goed te kunnen functioneren met betrekking tot de hedendaagse eisen, maar ook rekening houdend met mogelijke evoluties in de toekomst?" om zo dichterbij mijn doelstelling te komen. Deze subvragen heb ik door middel van een literatuurstudie van zowel academische als professionele bronnen en een aantal case studies benaderd. Met de kennis die ik hiermee opdeed, heb ik tot slot ook ontwerpend onderzoek gedaan naar het ontwerp van een coworkingruimte.

Stationsgebouwen

"Het is een plaats waar een processie of een kruisweg stilstaat"

De Bot - 2002

Stationsgebouwen

1. Inleiding stationsgebouwen

In dit deel wordt de geschiedenis beschreven van de Belgische stationsgebouwen in de periode van 1830 tot 1910. Deze beschrijving geeft een beeld van het ontstaan van het architectuurtype van de stationsgebouwen waarover het vervolg van de thesis zal handelen. Het geeft aan waar we het station van Ardooië – Koolskamp moeten situeren binnen de architectuurgeschiedenis van stationsgebouwen. Dit deel wordt enkel gebruikt om een beeld te geven van de architectuurgeschiedenis.

Het stationsgebouw is een architectuurtype dat al jaren bestaat. In de 17de – 18de eeuw is het gebruik van transport op spoorstaven ontstaan. Aanvankelijk werden sporen gebruikt in mijnen voor wagens die werden voortgetrokken door trekpaarden. Later, tijdens de industriële revolutie, werd de stoomlocomotief uitgevonden. Door deze uitvinding werd personenvervoer mogelijk. Men zag dat transport via deze manier snel en gemakkelijk was. Door het toenemende personenvervoer, werden er stationsgebouwen gebouwd.

Een stationsgebouw kent iedereen als een plaats waar treinen toekomen en vertrekken. Een plaats waar men kan instappen en uitstappen, waar men kan wachten op een trein en waar soms ook goederen kunnen overgeladen worden. Meer en meer stationsgebouwen komen leeg te staan door onder andere haltes die verdwijnen en door digitale machines die loketten vervangen. Het zou zonde zijn om deze mooie gebouwen zomaar te laten verdwijnen. Ze dragen allemaal op hun manier een stukje geschiedenis met zich mee.

Een oplossing om het verval van dit architectuurtype tegen te gaan, is om de gekende functie te vervangen door een andere passende functie, aangepast aan de plaats en de omgeving.

In de volgende paragrafen wordt de geschiedenis van de Belgische stationsgebouwen beschreven. Ik bespreek een hele evolutie binnen de architectuur om zo tot het type stationsgebouw te komen dat ik uitkoos voor een herbestemming.

2. Ontstaan van het stationsgebouw in België

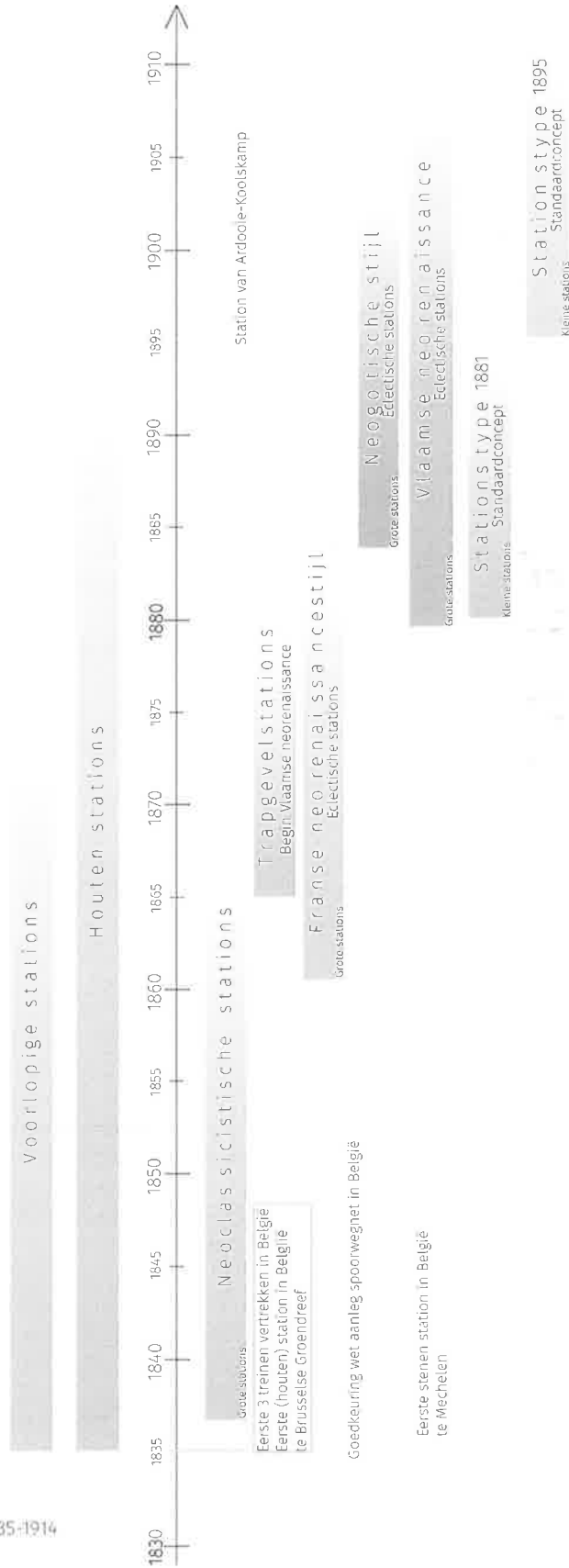
1 mei 1834 is een belangrijke datum in de geschiedenis van Belgische treinstations. Op die dag is er een wet goedgekeurd door het Belgisch parlement voor het aanleggen van een spoorwegnet. De stad Mechelen werd het centrum van een stervormig net. De lijn liep enerzijds naar Antwerpen en anderzijds richting de Duitse grens via Leuven, Tienen, Luik en Verviers. Via Dendermonde, Gent en Brugge kon de haven van Oostende bereikt worden. Naast deze spoorwegen was er tevens een lijn die naar de steden in Henegouwen en de Franse grens voerde.

Door de komst van de spoorwegen werd de tijdsbeleving beïnvloed. Er ontstond een nieuwe mentaliteit, zoals stiptheid, een nieuwe vorm van toerisme, zoals het kusttoerisme en er was een invloed op de cultuurproductie zoals de schilderkunst, literatuur,... . Ook in de architectuur ontstond er een nieuwe uitdaging, namelijk het ontwerpen van stationsgebouwen. Deze kende een gevarieerde architecturale ontwikkeling. Het stationsgebouw is een architecturale vorm die in de loop der jaren heel wat transformaties heeft ondergaan. Bij de eerste gebouwen ging het vooral om de architectuur en niet zo zeer om de functie. Later hebben ze de architectuur aangepast aan de functie.

Verschillende bouwstijlen in de geschiedenis van de stationsarchitectuur, overlappen elkaar doorheen de tijd. In de volgende paragrafen wordt er dieper ingegaan op die verschillende bouwstijlen.

Afbeeldingen:
1. Overzicht bouwstijlen stationsgebouwen 1835-1914

1

Stationsgebouwen

2.1 Neoclassicistische stations

De eerste stationsgebouwen waren neoclassicistisch. Bij deze bouwstijl gebruikte men elementen uit de Romeinse en Griekse bouwkunst. De harmonie, lineaire vormen en symmetrie waren elementen die de architecten aanspraken. Het neoclassicisme kende zijn hoogtepunt samen met de opkomst van de spoorwegen in West-Europa. Hierdoor werd deze stijl de norm voor de spoorwegenmaatschappijen, al werd deze stijl soberder gemaakt en herleid tot een rondbogenstijl.

Enkele voorbeelden hiervan zijn de klokkentorenstations en de stations van Payen.

Het station van Mechelen (zie afb. 2) is een klokkentorenstation. Het is 3 jaar na de goedkeuring van de wet voor het aanleggen van een spoorwegnet opgericht. Het is daarmee ook het eerste stenen station in België. Het gebouw had in het midden een centraal gedeelte met 2 verdiepen onder een tentdak. Op het dak bevond zich een klokkentoren met 4 uurwerken. Langs beide zijden van dit centrale gedeelte was er een lage vleugel onder een zadeldak. Het gebouw had een sober uitzicht. Al snel volgden andere stationsgebouwen, zoals het stationsgebouw van Leuven in 1840 dat in grote lijnen op dat van Mechelen leek.

In 1841 trad Auguste Payen in dienst van de Staatsspoorwegen. Hij liet verschillende stations bouwen, onder andere het station van Wetteren (zie afb. 3). Ze hadden allemaal de specifieke kenmerken van het neoclassicisme. De stations waren vergelijkbaar met de klokkentorenstations, op de klokkentoren na. Ze hadden ook een centraal gedeelte met 2 verdiepen en langs beide zijden een vleugel.

2.2 Trapgevelstations

In het midden van de 19de eeuw veranderde de architectuur van de stationsgebouwen. Dit had deels te maken met de opkomst van het nationalisme in Europa. Dit zorgde voor het ontstaan van een nieuwe stroming. Naast de neoclassicistische stijl waarbij men het Grieks-Romeins erfgoed gebruikte ter inspiratie, liet men zich bij de nieuwe stroming inspireren door eigen historische stijlen.

In periode tussen 1860 en 1870 werden de laatste stations, door Payen, in neoclassicistische stijl gebouwd. Geleidelijk aan werden in deze periode stations in een eerste versie van de Vlaamse neorenaissance stijl gebouwd. De stations in neoclassicistische stijl waren wit bepleisterde gevels met frontons, arcades en zuilen. Dit stond in contrast met de stations in de eerste versie van de Vlaamse neorenaissance stijl: volumineuze baksteengebouwen met overvloedig gebruik van trapgevels. Symmetrie was een belangrijk punt in deze architectuur. Na 30 jaar spoorweggeschiedenis was er nog geen sprake van functionalisme. De architectuur bleef belangrijker.

Van deze trapgevelstations had men verschillende varianten. Men had telkens een centraal deel met 2 bouwlagen onder een zadeldak. Bij de eerste variant had men aan de eindgevel telkens 2 traveeën (zie afb. 4 en 7).

Bij de andere varianten verschilt het aantal traveeën tussen de 4 en 7. Bij deze varianten kwam het ook soms voor dat er langs het centrale gedeelte nog 2 kleine zijvleugels werden toegevoegd (zie afb 5 en 6).

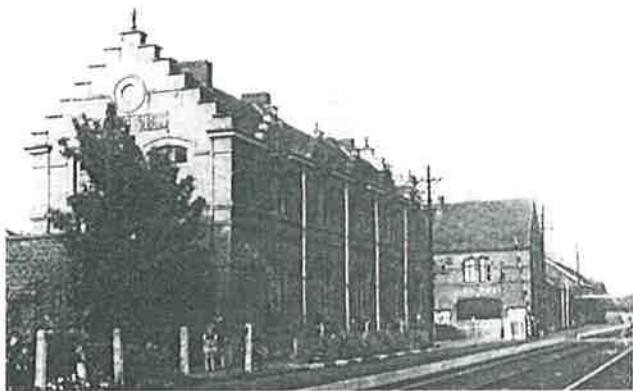
2

3

4

5

6

7

Afbeeldingen:
 2. Klokkentorenstation / Station Mechelen 1837 / Gesloopt in 1855
 3. Station van Payen Wetteren 1848 / Nog bestaand
 4. Trapgevelstation Londerzeel / Nog bestaand

5. Trapgevelstation Malderen / Gesloopt
 6. Trapgevelstation Ukkel-Kalevoet /
 Nog bestaand zonder trapgevels
 7. Trapgevelstation Woluwe st- Lambert /
 Gesloopt

Stationsgebouwen

2.3 Eclectische stations

Door de uitbreiding van het treinverkeer voldeden er in de periode rond 1860 een aantal van de treinstations uit de beginperiode niet meer. Tevens waren er vele voorlopige stations die aan vervanging toe waren. In deze periode werd een nieuwe stijl toegepast, de eclectische stijl met Franse invloeden, die zich in aantal vertakkingen verder zette. Een duidelijk kenmerk van deze stijl is het monumentale bouwwerk. Een voorbeeld van deze stijl is het station van Brussel Noord (zie afb. 8). Dit station leidde de Franse neorenaissancestijl in en had een U-vorm met centraal een koepel.

In 1884, vierentwintig jaar later, trad het tweede katholieke kabinet aan. Hierdoor werd er voor Spoorwegen, Telegraaf en Post een apart ministerie opgericht. Voor de katholieken was neogotiek de uitverkoren stijl. Bij overheidsopdrachten ontwierpen de architecten dan ook gebouwen in neogotische stijl. De stations Oostende-stad (zie afb. 9) en Gent-Sint-Pieters (zie afb. 10) zijn voorbeelden hiervan. Ze hebben beide een toren met 4 uurwerken wat deze gebouwen speciaal maakte en vernieuwend. Het station van Veurne is een ander voorbeeld van een typisch neogotisch station. Het waren vooral grote stations die werden ontworpen en gebouwd in deze neogotische stijl.

De tweede versie van de Vlaamse neorenaissance bij stationsgebouwen is te danken aan Henri Beyaert en Emile Janlet. Zij worden ook wel aanzien als de grondleggers van deze stijl. Beyaert en Janlet introduceerden deze nieuwe nationalistische stijl door historische elementen te combineren met inlandse materialen. Beyaert deed dit door onder andere Franse invloeden in zijn ontwerpen te steken en Janlet onder andere door met het toen moderne materiaal ijzer te werken. Ook symmetrie werd bij deze stijl toegepast. Naar de functionaliteit van het gebouw werd niet gekeken. De Vlaamse neorenaissance werd als huisstijl gezien voor de grotere stations van de Belgische staatsspoorwegen in de periode van 1879 tot de eerste wereldoorlog.

Een voorbeeld van een station in de Vlaamse neorenaissance stijl is het station van Dornik (zie afb. 12), een ontwerp van Henri Beyaert. Eén van de dingen die opvalt aan het gebouw is de symmetrie die duidelijk aanwezig is. Verder heb je de midden-risalië (een gedeelte van de gevel dat over de hele hoogte naar voren uitspringt) en twee hoek-risaliëten die je aandacht trekken. Deze zijn typerend voor de Franse neorenaissance, een stijl waar Beyaert onder andere zijn inspiratie haalde.

In de periode van 1870 en 1914 werden heel wat architecten ook beïnvloed door diverse andere gebouwen en stijlen. Deze inspiratie verwerkten ze in hun ontwerpen.

Een bekend voorbeeld hiervan is het station van Antwerpen-centraal (zie afb. 14). Verschillende architecten maakten hiervoor een ontwerp. Het uiteindelijke ontwerp was een uitvergroot ontwerp van het Zwitserse station in Luzern (zie afb. 15), waar de architect Dela Censerie zijn inspiratie vandaan haalde.

8

9

10

11

Afbeeldingen:

8. Franse neorenaissancestijl / Station Brussel-Noord /
Gesloopt 1955
9. Neogotische stijl / Station Oostende stad /
Gesloopt in 1956

10. Neogotische stijl / Station Gent-Sint-Pieters /
Nog bestaand
11. Neogotische stijl / Station Veurne
Nog bestaand / In renovatie

Stationsgebouwen

12

13

14

15

Afbeeldingen:

12 Vlaamse neorenaissancestijl / Station Doornik /
Nog bestaand zonder risaliet

13 Vlaamse neorenaissancestijl / Station Mechelen 1885
Gesloopt in 1958-1960

14 Diverse invloeden / Station Antwerpen centraal /
Nog bestaand

15 Diverse invloeden / Station Luzern
Sinds 1971 enkel toegangspoort is nog bestaand

2.4 Houten en voorlopige stations

Buiten de eclectische stijlen werden er bij het ontstaan van stationsgebouwen nog andere bouwstijlen toegepast.

Zo had men de houten stationsgebouwen. Het onderhoud van deze stations was duur en ze waren daardoor maar kort in gebruik. Het eerste station aan de Brusselse Groendreef (zie afb. 16) had een houten stationsgebouw. Dit was tevens het vertrekpunt van de 3 eerste treinen in België.

Een andere soort stations waren de voorlopige stations. Deze werden enkel gebruikt als ontvangstgebouw en bestonden vaak uit een houten vakwerk opgevuld met baksteen. Een voorbeeld van een voorlopig station, is het station te Roborst (zie afb. 17). Pas rond 1880 werden deze stations vervangen door degelijke bakstenen stations, het standaardconcept.

Afbeeldingen:

16. Houten station / Station Brussel groendreef / Gesloopt

17. Voorlopig station / Station Roborst / Gesloopt

Stationsgebouwen

2.5 Standaardconcept in 1880

In 1880 was er een verandering binnen de architectuur van stationsgebouwen. De neoclassicistische en Vlaamse neorenaissance gebouwen waren weinig functioneel door hun symmetrie. Hierdoor was het moeilijk om ze een logische en goede indeling te geven, om een scheiding te creëren tussen woonruimte en dienstruimte. Het gevolg hiervan was het ontstaan van een standaardconcept, waarbij de grootte van het station afhankelijk was van het aantal inwoners en de plaats waar het station zich bevond. Het was een concept voor de kleinere stations die zich in dorpen bevonden. De neoclassicistische en Vlaamse neorenaissance stijl werd tijdens deze periode voornamelijk bij de grotere stations toegepast.

Het standaardconcept bestond uit een hoofdgebouw met verdieping. Het gelijkvloers werd gedeeltelijk voorzien voor het gezin van de chef en gedeeltelijk als dienstruimte met een bureau en loket. De rest van het hoofdgebouw, de verdieping, en de lage aanbouw langs ene kant van het hoofdgebouw was voor het gezin van de chef. Deze aanbouw had vaak een plat dak. Het gebouwtje langs de andere kant van het hoofdgebouw diende als ruimte voor de reizigers. Deze ruimte deed dienst als wachtzaal en was verbonden met de loketten. Deze aanbouw was voorzien met een zadeldak. De lengte van het bijgebouw was afhankelijk van de vereiste diensten.

Een voorbeeld van een station volgens het standaardconcept is het station van Leignon (zie afb. 18).

18 LEIGNON. — La Gare.

E. H. C. Defoy Robert, édit.

19

FOUCHES. — LA GARE.

E.H. Victor Courte, éditeur.

Afbeeldingen:

18. Standaardconcept 1880 / Station Leignon / Nog bestaand / Leegstaand + in verval

19. Standaardconcept 1880 / Station Fouche / Gesloopt

2.5.1 Stationstype 1881

Een jaar later werd door de staat een eerste variant op het standaardconcept bedacht en toegepast. Dit type was vaak ter vervanging van de eerste stations uit de jaren 1870-1880.

Het stationstype 1881 was een gebouw dat helemaal opgetrokken was uit baksteen. Het bestond uit 3 delen. Het middelste gedeelte diende als dienstwoning. Op de verdieping waren de slaapvertrekken, op het gelijkvloers langs de spoorkant was de woonkamer en de rest diende voor lokketten en kantoor. Naast het centrale deel had je 2 zijgebouwen. Een van de zijgebouwen was een lage vleugel met een zadeldak. De gevel ervan werd door lisenen onderling gemarkeerd, verbonden door een bakstenen fries en een muizentand. In dit gebouwtje werden minstens 2 traveeën voorzien voor de reizigers en de rest voor opslag van goederen en bagage. De andere vleugel was ook een laag gebouw maar had een plat dak. De gevel ervan was opgetrokken uit baksteen. De vleugel diende bijna helemaal voor het gezin van de stationschef. Langs de perronzijde waren twee deuren. Eentje ervan was voor toegang tot een koertje. Dit deel was privé. De andere deur leidde tot een toilet voor reizigers.

De lengte van de zijvleugels varieerde van station tot station, afhankelijk van de behoeften van de reizigers. Een voorbeeld van dit eerste stationstype is het station van Wijgmaal (zie afb. 20).

Afbeeldingen:
 20. Stationstype 1881 / Station Wijgmaal / Leegstaand + in verval
 21. Stationstype 1881 / Station Machelen / Gesloopt

Stationsgebouwen

2.5.2 Stationstype 1895

In 1895 werd de eerste variant op het standaardconcept opnieuw gewijzigd. Deze tweede variant werd gebouwd ter vervanging van de oude stations van particuliere maatschappijen.

Het stationstype 1895 had geen vleugel meer met plat dak. Deze werd vervangen door een vleugel met zadeldak met maar 1 travee. De functie van deze vleugel werd wel behouden. Het was nog steeds bestemd voor het gezin van de stationschef. Meestal bouwde men naast deze vleugel nog een hok met een lessenaarsdak. De gevel van dit hok werd vaak verlengd met een muurtje. Achter dit muurtje werd regelmatig een moestuintje voor de stationschef voorzien. De publieke toiletten werden voorzien in een apart gebouwtje. Een voorbeeld van dit tweede stationstype is het station van Beverst (zie afb. 22).

Bij dit deel heb ik de verschillende types en vormen van de stationsgebouwen besproken. Deze zijn van belang om mijn gekozen station te kunnen situeren en om de opbouw ervan te begrijpen.

22

23

Afbeeldingen:

22 Stationstype 1895 / Station Beverst / Gesloopt

23 Stationstype 1895 / Station Eigenbilzen / Nog bestaand

Coworking

"The word coworking won't be a word in the future, it will probably just be the way we work."

Rahul Prakash

Coworking

1. Inleiding coworking

Eén van mijn doelen in dit onderzoek is het ontwerpen van een coworkingruimte, een werkplek waar mensen graag werken en samenwerken, waar ze zich goed voelen en waar de beleving van de ruimte zelf ook een meerwaarde is. De coworkingruimte zal gericht zijn op creatieve beroepen

Vooraleer er een ontwerp kan gemaakt worden, moet het coworking gegeven juist begrepen worden. De bedoeling van dit deel van mijn thesis is om het fenomeen coworking wat meer toe te lichten.

2. Ontstaan van coworkingruimtes

Bernie De Koven bedacht in 1999 de term coworking (Baltus, 2016). Het concept werd pas in 2005 expliciet toegepast door Brad Neuberg. Hij opende een ruimte voor ontwikkelaars in San Francisco, die bovendien gedurende de hele dag open stond als werkplek voor een breder publiek. Zijn coworking business is nadien uitgegroeid tot een populair concept en is momenteel aan een snelle opmars bezig.

Tegenwoordig is er steeds meer behoefte aan deeleconomie en samenwerking. Dit komt doordat nieuwe technologieën op vlak van IT extra mogelijkheden bieden en omdat er zich veranderingen voordoen in de huidige professionele bedrijfsstructuren (Suarez, 2016). Waar men aanvankelijk vooral streefde naar het uitbouwen van een groot bedrijf op een vaste locatie, wordt het accent niet meer gelegd bij de vaste locatie, maar bij het uitbouwen van een groot netwerk. Ook kleine bedrijven worden productiever en competitiever en ondanks hun beperkte schaal hebben ze een groot, soms wereldwijd, netwerk (Suarez, 2016). Daarenboven werden vele zelfstandigen en freelancers de eenzaamheid en het sociale isolement beu of waren ze het moe om thuis of in een plaatselijk café te werken (Fuzi et al., 2014).

Men kan zeggen dat coworking ontstaan is doordat zelfstandigen, freelancers en kleine bedrijven de behoefte hadden om ervaringen en kosten te kunnen delen en om te kunnen netwerken. Het aantal zelfstandigen en freelancers groeit en ze willen meer controle krijgen over hun carrière. Om net hun carrière te helpen groeien, is het delen van elkaars kennis een belangrijk punt. Door te gaan samenwerken kan men elkaars netwerk en kennis vergroten. Bovendien creëert men door samenwerking, zoals op een coworkingruimte, een dynamischere, creatievere en vrolijkere werkplek.

3. Wat is coworking precies?

Er zijn verschillende wetenschappelijke definities om coworking te beschrijven. Volgens Sata- ni (2012), De Guzman en Tang (2011) en Hokkaido bureau of Economy, trade en industry (2011) is coworking een nieuwe manier van werken. Het is een werkstijl waarin mensen van verschil- lende beroepen en banen dezelfde werkplek delen en elkaar helpen groeien en verbeteren. Verschillende capaciteiten en waarden komen samen waardoor er kennis en ideeën worden gedeeld, waardoor er actief wordt gecommuniceerd en men elkaar gaat stimuleren.

Mensen die in de praktijk met coworking bezig zijn, beschrijven het als volgt:

“Coworking is het werken in een gedeelde werkomgeving met gelijkgestemde ondernemers. Deze gelijkgestemde ondernemers maken allen onderdeel uit van dezelfde coworking com- munity waarin kennis en kunde wordt gedeeld.

Coworking is dus niet alleen het werken in dezelfde ruimte. Door middel van coworking word je als ondernemer uit je sociale isolement gehaald (bijvoorbeeld bij thuiswerken) en profiteer je van het netwerk van de andere coworkers.”

(Skepp, 2017, <https://skepp.nl/nl/werkvormen/wat-is-coworking>)

Bij beide beschrijvingen geeft coworking dus individuele mensen, organisaties en mensen die willen samenwerken, de mogelijkheid om buitenshuis te werken en om anderen, met wie ze zich kunnen identificeren, te ontmoeten. Het creëert een gevoel van structuur en verant- woordelijkheid, een gevoel van ergens bij te horen. Het biedt daarenboven mensen de kans om samen te werken, samen nieuwe dingen te ontdekken en uit te proberen, zaken die alleen misschien onmogelijk zouden zijn.

De algemene doelgroep van coworking zijn freelancers, ondernemers en zelfstandigen, maar ook werknemers van bedrijven. Het zijn bijvoorbeeld mensen in de creatieve sector, in het gerecht, in de accountancy werken en die zich bezig houden met innovatie.

Het fenomeen coworking is jong in tegenstelling tot bijvoorbeeld het idee van gedeelde en gezamenlijke kantoren, dat al langer bestaat. Het verschil tussen deze manieren van samen- werken wordt in hoofdstuk 5 verder toegelicht. Het is tevens aan een groeiende opmars bezig binnen de maatschappij. Dit komt, zoals reeds gezegd, enerzijds doordat het aantal freelan- cers en zelfstandigen groter wordt en zij ook meer controle willen over hun carrière. Ander- zijds heeft deze groei te maken met de deeleconomie. Het komt steeds meer voor dat mensen hun werkplek omvormen tot een plek van samenwerking. Bij deze samenwerking gaat men vaker communiceren en samenwerken met andere bedrijven. Dit heeft als gevolg dat de kos- ten kunnen gedrukt worden en dat er een dynamische, creatieve en vrolijke werkplek kan worden gevormd.

Het samenwerken kan er bijgevolg voor zorgen dat men een ideale omgeving creëert om als zelfstandige te werken. Coworking kan het professionele leven van een zelfstandige helpen om het naar een hoger niveau tillen en freelancers maar ook KMO's betrekken in professio- nele netwerken die hen meer kennis en werk aanreiken.

Volgens Kwiatowsky (2011) kan coworking samengevat worden in 5 belangrijke waarden.

De eerste waarde is samenwerking. Zoals al eerder vermeld, is dit een belangrijk gegeven. Deze waarde gaat over de bereidheid om met anderen samen te werken en om vervolgens

Coworking

gedeelde waarden te creëren, hetgeen een win-win situatie kan opleveren. Samenwerken omvat: voorstellen doen en vragen stellen aan elkaar, elkaar evalueren en elkaar betrekken bij het ondernemen van acties. (Appel-Meulenbroek, 2014).

Een tweede waarde is community. Dit stelt een groep voor met een gedeeld doel en gedeelde gedachten over coworking, wat immateriële voordelen geeft zoals het uitbreiden van je kennis. Om deze community te creëren komt serendipiteit aan te pas. De community en serendipiteit worden in het volgende hoofdstuk verder toegelicht.

Duurzaamheid is een derde waarde. Het wordt hier enerzijds op ecologisch vlak benaderd. Men kan door aan coworking te doen de ecologische voetafdruk van een ruimte compenseren. Men gaat middelen, bronhulpmiddelen, samen gebruiken, wat positieve voordelen oplevert op economisch en ecologisch vlak. Anderzijds gaat het over de sociale duurzaamheid. Hiermee wordt het ondersteunen, voeden van kennis en kunde en openbloeien van de leden bedoeld. (Ferguson, 2013).

De vierde waarde is openheid. Met deze waarde bedoelt Kwiatowsky de gratis uitwisseling van ideeën, informatie en mensen (elkaars netwerken). Hoe meer open de coworkingsleden zijn naar elkaar toe, hoe meer mogelijkheden er zich gaan voordoen om elkaars kennis te geven en van elkaar bij te leren (Rohlf, 2011).

Toegankelijkheid is de laatste waarde. De coworkingruimtes zijn zowel sociaal als economisch toegankelijk voor elk type medewerker. Er is een diversiteit wat voor vele voordelen zorgt. Op deze manier kan men verschillende soorten kennis en netwerken met elkaar delen.

4. Wat is een coworkingruimte?

Een samengevatte definitie van een coworkingruimte is volgens Clay Spinuzzi (2012):

“Een coworkingruimte is een werkruimte voor de gemeenschap, community, waar mensen kunnen zitten en samenwerken met elkaar. Het is een gemakkelijk toegankelijke werkruimte waar gedeelde kennis van verschillende zakelijke achtergronden aan bod komen. Dit kan een bijdrage leveren aan het eigen bedrijf.”

Een coworkingruimte wordt gebruikt door organisatoren en hun community van coworkers, waarbinnen kennis en kunde gedeeld wordt (Skepp, 2017). Het creëren van een community is binnen het coworkingsgegeven heel belangrijk. In de volgende paragraaf ga ik hier dieper op in.

Een coworkingruimte is dus niet gewoon een fysieke ruimte maar het impliceert ook een netwerk dat wordt gecreëerd. Door deel uit te maken van een coworking community wordt men uit zijn persoonlijke isolement gehaald, bijvoorbeeld het thuiswerken, en kan men mee deel uitmaken van een netwerk van andere coworkers (Skepp, 2017).

Volgens Fuzil, Clifton en Loudon (2014) is een coworkingruimte is een ruimte met een meer huiselijke en loungeachtige uitstraling (zie afb. 24-26). De ruimte bevordert de creativiteit van de gebruikers, het laat ruimte voor samenwerking, het stimuleert zelfreflectie en het bevat ruimtes, gebieden, van serendipitiele ontmoetingen en doet kennisuitwisselingen plaatsvinden. Deze facetten zorgen mee voor het opbouwen en het ontwikkelen van een community. In het deel over ontwerpsituaties wordt er verder ingegaan over het uitzicht en de aanwezige elementen van een coworkingruimte.

Het gebruik van een coworkingruimte is flexibel. Men maakt ofwel gebruik van een abonnementen systeem ofwel van een drop-in systeem.

Bij een abonnement betaalt de coworker maandelijkse gebruikskosten. Deze kosten zijn afhankelijk van de faciliteiten die er aangeboden worden (Tadashi, 2013). Dit systeem komt het meeste voor bij coworkingruimtes.

Bij een drop-in systeem kan de coworker zonder reservering of afspraak de ruimte gebruiken. Men betaalt dan voor de faciliteiten en services bij elk afzonderlijk bezoek. Het zijn beide systemen waarbij de leden zelf kunnen bepalen hoe lang en hoe vaak men in de coworkingruimte gaat werken.

24

25

26

Afbeeldingen:

24. Coworkingruimte / Hyatt Corporation / Chicago

25. Coworkingruimte / NeueHouse's Cool / Los Angeles

26. Coworkingruimte / We work / San Francisco

Coworking

4.1 Serendipiteit

Naast de term community is serendipiteit een belangrijke term binnen coworking. Met serendipiteit bedoelt men de kans om iets goeds of iets nuttigs te ontdekken, iets waar je oorspronkelijk niet naar op zoek was (Suarez,2016). Deze kans wordt veroorzaakt per toeval, door het lot. Door activiteiten en de inrichting van de ruimte kan de kans dat serendipiteit plaatsvindt, vergroot worden. Er moet bijgevolg een juiste sfeer gecreëerd worden.

Voorbeelden van activiteiten zijn een pingpong, happy hours,... Deze vinden niet enkel op de werkvloer plaats maar ook daarbuiten. Ze zorgen ervoor dat men sneller een band zal opbouwen. Het is een manier om op een leuke wijze het ijs te breken en gesprekken aan te gaan met mekaar. Ook het organiseren van events zoals lezingen kunnen een motivatieboost geven en onderwerpen aanbrengen om de band met mekaar te versterken. Gesprekken die men aangaat over bepaalde onderwerpen zal de serendipiteit in de hand werken.

Bij het inrichten van een coworkingruimte zullen er, buiten de werkplaatsen zelf, ook andere ruimtes moeten zijn waar de coworkers elkaar kunnen ontmoeten. Het zijn informele plaatsen zoals een keuken of een zithoek die centraal geplaatst zijn. Op deze manier worden kleine gesprekken aangemoedigd met als gevolg dat mensen elkaar beter leren kennen en ervaringen gaan delen met mekaar. Deze centrale plaatsen moeten er leuk uitzien zodat de coworkers er worden tot aangetrokken. Een gezamenlijke eetruimte zorgt ervoor dat de coworkers een samenhangigheidsgevoel krijgen, wat ook kan leiden tot een sterkere band. Dit alles faciliteert serendipiteit, hetgeen bevorderend is voor de coworking.

Het is de opdracht van de organisator/manager het ontstaan van banden en interactie tussen coworkers makkelijker te maken. De coworkers zullen zo het gevoel krijgen dat ze tot een community behoren. De organisator/manager zorgt ervoor dat mensen in contact kunnen komen met elkaar, dat er vertrouwen kan worden opgebouwd en dat er wrijvingen kunnen worden voorkomen. Als deze elementen gerealiseerd worden, gaat het coworken vlotter verlopen en zullen er makkelijker ideeën en contacten uitgewisseld worden.

4.2 Community

Zoals al eerder vermeld aan het begin van dit hoofdstuk is een coworking community een gemeenschap waar je toe behoort bij het aansluiten van een coworkingplaats. Het gevoel van ergens bij te horen, heeft bovendien een positieve invloed op de well-being, het welzijn, in een coworkingruimte.

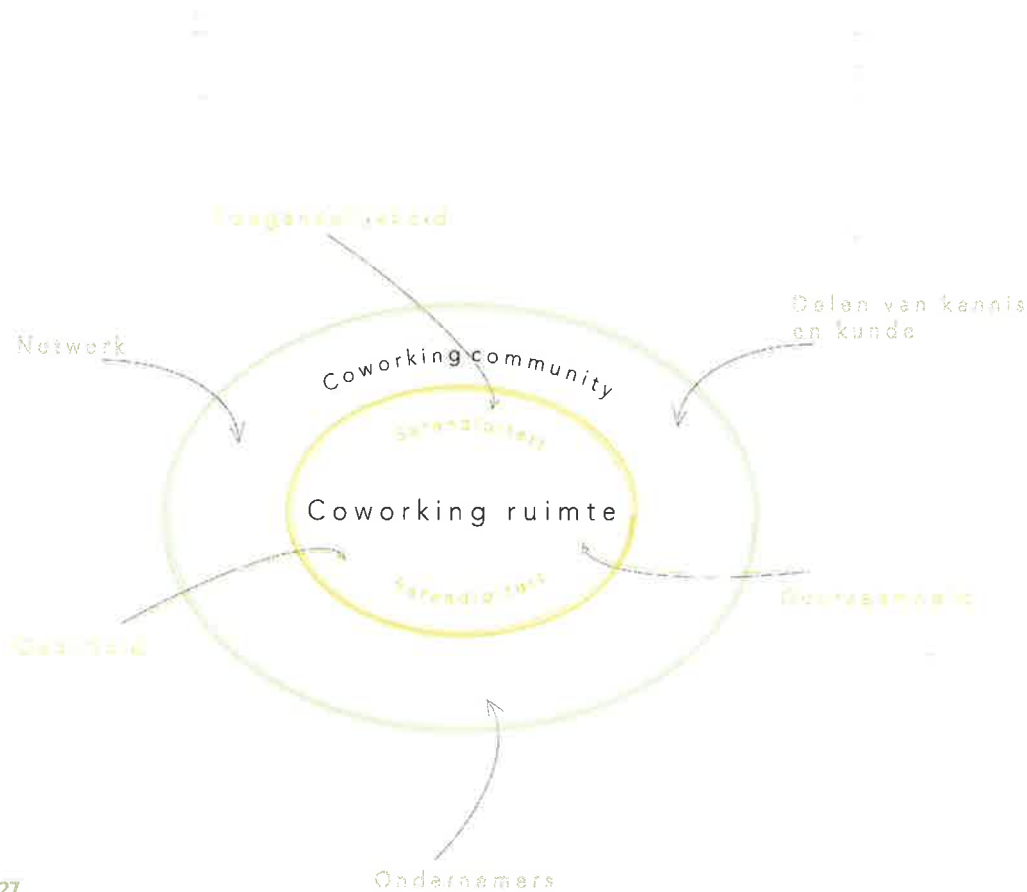
Het doel van een community is het delen van kennis, kunde en elkaars netwerken en om deze elementen te doen vergroten. Belangrijk om dit doel te kunnen bereiken, is dat alle leden van de gemeenschap een gespecialiseerde kennis hebben en een uitgebouwd netwerk. Bij een community heeft dus iedereen in principe baat, het is een win-win situatie. Dit in tegenstelling tot andere gezamenlijke werkplekken.

Om het delen van de kennis, kunde en netwerken te vergemakkelijken en niet te forceren is het opbouwen van goede relaties tussen de leden een belangrijk aandachtspunt. De goede relaties houden tevens de community samen en zorgen ervoor dat de community meer is dan louter een groep mensen.

Een belangrijk aspect voor het opbouwen van die goede relaties, is verantwoordelijkheid. Zonder verantwoordelijkheid voor je eigen handelen en acties ten opzichte van de andere coworkers, zullen die relaties niet opgebouwd kunnen worden. Andere aspecten in een community die de relaties bevorderen, zijn participatie en het delen van ervaringen. Ze zorgen voor een gevoel van betrokkenheid en verbondenheid. Deze aspecten kunnen onder andere plaatsvinden op sociale en informele bijeenkomsten waar je, als je in de community zit, automatisch wordt voor uitgenodigd.

Op lange termijn zal de community van coworkers de duurzaamheid van een coworkingruimte bepalen. De community zorgt voor een meerwaarde voor de coworkers zelf en als de community goed zit, levert dit een positieve bijdrage tot een goede coworking.

Kortom, interacties en relaties zijn heel belangrijk binnen het coworking gegeven. Deze kunnen worden opgebouwd binnen de community en het succes ervan wordt bepaald door de leden van de community. Deze interacties en relaties leiden vervolgens op het delen van kennis, kunde en netwerken.

Coworking

5. Verschil met gedeelde kantoren

Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen de schrijfwijze met en zonder verbindingsstreepje: een coworker is een lid van een coworking community terwijl co-workers wijst op personen die voor een bepaald bedrijf in eenzelfde kantoor werken. Het zijn met andere woorden collega's.

Bij een gedeelde kantooruimte gaat het over een manier van delen en gezamenlijk consumeren. Hier is er niet per se iemand die ervoor zorgt om connecties tussen de mensen op de werkplek te activeren. Bij deze vorm van gemeenschappelijk werken is er niet echt iemand verantwoordelijk. Er staat niet bepaald iemand aan het hoofd, iemand die leiding geeft. Voordelen van het werken op een gedeelde werkplek is dat je niet alleen bent en in een professionele omgeving werkt. Een nadeel kan zijn dat je netwerk beperkt blijft aangezien het hier niet noodzakelijk is om met de andere gebruikers te communiceren of samen te werken.

In sommige gevallen, van gedeeld kantoor, is er een organisatie die werkplek voorziet en die men dan kan huren.

Dit in tegenstelling tot een coworkingruimte waarbij er een organisator is die zaken onderneemt om beweging en dynamiek te creëren binnen een community. In die gemeenschap zijn er leden die verschillende kennisvelden hebben. Op deze manier kan men elkaar helpen en elkaars netwerk vergroten.

6. Eigen toekomst visie

Momenteel is het zo dat mensen in bepaalde omstandigheden zelf de werkomgeving kunnen kiezen. Men wil flexibel kunnen werken. Een duidelijk voorbeeld hiervan is het thuiswerken. Dit heeft afgelopen jaren gezorgd voor een verandering in het traditioneel werken. Toch werd/wordt dit deels negatief ervaren. Bijvoorbeeld de multitasking tussen werk en thuis wordt als niet prettig ervaren. Dit leidde onder andere tot coworking. In tegenstelling tot het thuiswerken kan men met coworking de gemeenschappelijke voordelen optimaal benutten (Skepp, 2017).

Coworking zal in de toekomst meer en meer voorkomen. Volgens een onderzoek van Wim de Ridder, hoogleraar Toekomstverkenning en Toekomstonderzoek aan de Universiteit Twente zal het concept lichtjes veranderen. Nu is het zo dat de community door de organisator wordt opgestart en beïnvloed. In de toekomst zal de community door de coworkers zelf opgericht worden. De community zal onder andere bestaan uit diverse projectteams en als een verlengstuk van een eigen projectteam fungeren.

Ik zie coworking als een opstapje naar een bepaalde manier van werken in toekomst. Coworking is een concept dat een aanzet is van de verdere ontwikkeling van de deeleconomie. Meer en meer mensen willen graag controle hebben over hun werk. Ze willen zich graag verder ontwikkelen op vlak van hun kennis en hun job. Het samenwerken, in een coworkingruimte, kan mensen helpen hun kennis en netwerken verbreden. Ik denk dat er in de toekomst meer mogelijkheden zullen ontwikkeld worden om persoonlijke kennis te delen en netwerken te creëren. Dit deels door de verdere ontwikkeling van technologie.

De laatste jaren wordt er ook meer aandacht gegeven aan well-being in kantooruimtes. Dit is een aspect waar bij coworkingruimtes reeds veel aandacht aan gegeven wordt. Ook het feit dat coworkingruimtes in opmars zijn, is een goed teken. Dit is een signaal dat het concept aanslaat en populairder wordt. Door dit alles, evolutie technologie en stijgende populariteit

van coworkingruimtes, zal het in de toekomst makkelijker zijn om een internationaal netwerk uit te bouwen en om werk en onderneming te doen groeien.

Wat wel gaat toenemen is de concurrentie. Hiervoor zullen er als tegenreactie misschien andere concepten ontwikkeld worden.

Kortom onze manier van werken zal in de toekomst blijven veranderen maar coworking is een goede start voor wat nog komen gaat. Coworking is met andere woorden volgens mij een manier van werken die nog verder gaat evolueren in de toekomst en later waarschijnlijk ook andere namen zal krijgen.

7. Case studies

Ik heb enkele case studies gedaan om te achterhalen hoe een coworkingruimte kan worden ingericht, welke varianten er momenteel bestaan, of de theorie in werkelijkheid ook werkt en om te onderzoeken waar mensen door worden aangetrokken. Bij iedere case studie is er een ander focuspunt omdat iedere coworking met specifieke aspecten bezig was. De kennis die ik opdeed tijdens mijn bezoeken en gesprekken zijn later ook toegepast in het deel over ontwerpsituaties.

7.1 Office center

FOCUS: Omgang met de klanten en mobiliteits oplossing

Office center is een bedrijvent centrum en beschikt over heel wat vierkante meters aan kantoorruimte. Ze zijn gelokaliseerd in verschillende steden zoals Hasselt, Geel, Brussel, Antwerpen, Leuven, Maastricht, Turnhout. Het bedrijvent centrum biedt een aantal kantoorruimtes aan waaronder coworkingruimtes.

De verschillende waarden van Kwiatowsky (2011) worden toegepast in hun concept. Zo bieden ze hun leden ondersteunende diensten en faciliteiten, flexibele huurformules en all-in service, zoals elke dag een verse lunch aan.

Om een beter beeld van coworking te krijgen, ben ik gaan praten met de gedelegeerd bestuurder en algemeen directrice, Christa Jouck.

Het verhaal begon in 2010 toen ze haar eerste office center opende in Hasselt. Al snel groeide dit uit tot 7 vestigingen. Hun core business is vaste kantoren maar ze ziet een toekomst in het coworking gegeven.

Momenteel bevinden de vestigingen zich in grote steden. Dit wil ze veranderen en ook in kleinere steden en dorpen coworkingruimtes gaan oprichten. Momenteel heeft Christa leegstaande kantoren op het oog waar ze kleine coworkingruimtes wil gaan inrichten. Het doel is de lokale mobiliteitsproblemen oplossen en aan grote ondernemingen de mogelijkheid te bieden om hun klanten lokaal te kunnen ontmoeten. Hierdoor zijn er dus in specifieke omgevingen en op meerdere locaties coworking plaatsen beschikbaar, wat ervoor zorgt dat de leden zonder grote verplaatsingen op verschillende coworking plaatsen kunnen gaan werken. Ze kunnen andere leden ontmoeten en elkaar helpen groeien.

Coworking

De groep klanten en leden die ze willen aantrekken is breed. Ze zorgt voor de vertegenwoordiging van een groot aantal sectoren en voor een goede samenwerking tussen de leden. De leden kunnen elkaar dan ook helpen via een miniforum. Door deze technologie kunnen de klanten gemakkelijk hun plekje in een office center reserveren. De coworkingruimtes zijn een plaats waar eenmanszaken, starters, groeiers, lokale KMO's en freelancers terecht kunnen. Door een aantrekkelijk ontwerp en de netwerken die gecreëerd worden, wil ze steeds nieuwe klanten en leden aantrekken.

Christa vindt het persoonlijk contact met de klanten belangrijk. Daarom heeft ze geen sales manager maar doet zij alles in verband met communicatie en contracten zelf. Op deze manier zorgt ze ervoor dat ze van alles op de hoogte blijft, zo ook over de bevindingen van haar klanten en leden.

Zoals al eerder vermeld in hoofdstuk 4,2 is het hebben van een community belangrijk bij een coworkingruimte. Zo zijn er activiteiten om voor sociaal kapitaal te zorgen. Ze zorgen er bijvoorbeeld in de zomer voor dat er een ijskar langskomt en zorgen ook voor gezellige bbq's. De aanwezigheid van een gezellige koffiebar die huiselijk oogt, zorgt voor de serendipiteit. Persoonlijk vind ik dat er in verband met het creëren van serendipiteitsontmoetingen er wat meer ondernomen mag worden. Kleine ontmoetingsplaatsen zoals gezellige zithoekjes waren elementen die ik wat miste in de coworkingruimte van Office center in Hasselt.

Daarentegen zorgt Christa dat haar Office centers up-to-date blijft, voor een aantrekkelijk uitzicht en een aangename sfeer. Door beurzen en conferenties bij te wonen, is ze op de hoogte van de trends. Hierdoor kan ze de Office centers regelmatig veranderen en aanpassen en voldoen aan de verwachtingen van de coworkers.

De Office centers zijn met andere woorden geen grijze kantoren waar de bureaus naast en achter elkaar staan. Ze maakt gebruik van verschillende opstellingen om zo varianten van werken aan te bieden bijvoorbeeld plaatsen om zittend te werken en plaatsen om staand te werken. Ook het gebruik van geluidsisolerende materialen zoals panelen bestaande uit vilt op een honingraatstructuur wordt toegepast. Op deze manier kunnen haar klanten en leden ongestoord werken en vooral bij de coworkingruimtes samenwerken, elkaar helpen en elkaar doen groeien.

Office center is een onderneming die duidelijk bezig is met innovatie en met de toekomst. Ze willen het concept coworking doortrekken naar lokale plaatsen om vervolgens voor een breder netwerk te kunnen zorgen.

28

29

30

31

Afbeeldingen:
28, Coworking office center / Brussel
29, Coworking office center / Hasselt

30 Coworking Office center / Maastricht
31, Coworking Office center / Brussel

Coworking

7.2 Bar d'office

FOCUS: community en het netwerk

Bar d'office is een coworking netwerk. De coworkingplaatsen bevinden zich op verschillende locaties. Hun coworking concept maakt steeds deel uit van een bedrijf. De bedrijven die plaats bieden voor het Bar d'office gebeuren zijn vooral bedrijven die creatieve starters ondersteunen. Door de samenwerking van dit soort bedrijven in coworkingruimtes wordt het coworking verhaal vervolledigd.

Vaak wordt er voor de werkruimtes een verdiep of een lobby vrijgemaakt. Op deze manier zijn het misschien kleinere coworkingruimtes maar de aandacht voor sfeer en inrichting zorgen voor een ruim een aangenaam gevoel.

Naast coworking kan je op deze locaties ook vergaderzalen huren. Dit ziet Bar d'office als een mobiliteitsoplossing. Doordat de locaties makkelijk bereikbaar zijn onder andere via het openbaar vervoer, draagt dit bij tot een mobiliteitsoplossing.

Door lid te zijn van de bar d'office gemeenschap kan je gaan werken op eender welke locatie van Bar d'office. Via hun site kan je profielen van de community leden bekijken en een eerste kennismaking aangaan. Op deze manier krijg je een overzicht van de capaciteiten van de leden met een vermelding van de locatie. Bij de Coworkingspaces zelf is er aan de inkom een overzichtsmuur waarop de leden die aanwezig zijn, vermeld staan. Misschien kan in de toekomst de aanwezigheid van de leden per locatie via digitale middelen overgebracht worden.

De doelgroepen zijn gemengd. Daarenboven ligt de focus van Bar d'office vooral op het opbouwen van een netwerk tussen de verschillende locaties. Er wordt heel wat afgewisseld tussen de bureau's. Door die afwisseling en de gemengde doelgroepen krijgen de coworkers echt de kans om te groeien in hun vakgebied.

Wat ik wel miste bij hun concept waren de activiteiten voor de community te stimuleren. Binnen bepaalde bedrijven worden er wel activiteiten georganiseerd waar de coworkers aan kunnen deelnemen. Maar deze zijn niet vanuit Bar d'office zelf. De coworkers organiseren zelf wel wat activiteiten voor elkaar onder andere om elkaar beter te leren kennen. In Leuven hebben ze zo eens een minigolf spel op kantoor georganiseerd. Dit idee kwam voort uit de grasmatten die aanwezig zijn op de space.

Tevens doen ze ieder jaar mee aan de coworking week. Tijdens deze week kan iedereen gratis en op iedere locatie gaan werken om de coworking ervaring mee te ondervinden. Via deze weg kan men potentiële nieuwe leden warm maken voor een nieuw avontuur.

32

33

34

35

Afbeeldingen:
 32. Coworking Bar d'office / Leuven
 33. Coworking Bar d'office / Leuven

34. Coworking Bar d'office / Leuven
 35. Coworking Bar d'office / Leuven

Coworking

7.3 Seats 2 meet

Focus: Serendipiteit

Seats2meet is een voorbeeld dat ik een aantal keer opmerkte tijdens mijn literatuurstudie. Ik heb me wat verder in deze organisatie verdiept en ben tot vaststelling gekomen dat dit een goed voorbeeld is van een organisatie die coworkingruimtes aanbiedt.

Seats2meet is een organisatie die fysieke en virtuele omgevingen met faciliteiten combineert. Het is een netwerk dat in de loop der jaren gevormd is van een fysieke samenwerking in werkruimtes tot coworkingruimtes en vergaderlocaties in heel Nederland en ondertussen ook internationaal. Deze ruimtes kunnen geboekt worden door onafhankelijke professionals en zakelijke klanten. Als je er een plaats huurt, mag je automatisch gebruik maken van al hun faciliteiten die ze aanbieden.

Hun opzet is om de gebruikers, community leden, dynamisch te verbinden en matchen. Dit doen ze met behulp van nieuwe technologieën, zoals onder andere zelfgecreëerde online tools.

Ze zorgen ervoor dat hun community bestaat uit een diversiteit van mensen. Het is een netwerk van mensen met verschillende kennis en kunde. Eén van de vereisten van Seats2meet naar hun gebruikers toe is dat de gebruikers moeten openstaan voor onverwachte en waardevolle ontmoetingen en voor het delen van hun talenten en kennis. Naast hun individuele beroep, kunnen de coworkers elkaar ondersteunen in de ontwikkeling om zichzelf te verbeteren (Seats2meet).

Door middel van de online tools kunnen de gebruikers van de coworkingruimte met elkaar gematched worden. Dit gebeurt op basis van hun interesses en werkveld. Als je met andere woorden een plaats huurt, krijg je in ruil daarvoor een sociaal kapitaal, veel verschillende kennisvelden en vaardigheden.

Seats2meet is ook gefocust op serendipiteit. Dit wil zeggen de verhoogde kans op interessante ontmoetingen. Deze ontmoetingen zorgen voor een extra waarde aan het ondernemerschap. De serendipiteitsontmoetingen worden gevoed door de constante uitwisselingen van sociale contacten. De organisatie heeft een "serendipiteits machine" bedacht. De tool werkt als volgt. De gebruikers moeten zich, voordat ze een plaats in een coworkingruimte van Seats2meet huren, registreren via een app van Seats2meet of via hun website. Bij deze registratie wordt er aan de toekomstige leden, gebruikers, gevraagd om hun kennis en kunde te specificeren. Ze moeten hun vaardigheden en expertise toelichten. Deze gegevens worden opgeslagen in een cloud. De organisatie maakt gebruik van een real time dashboard dat verbonden is met die cloud.

Vervolgens worden de gebruikers gevraagd om zich, via een app, op de locatie van hun gekozen coworkingruimte in te loggen. Via deze app of via een scherm aan een muur, wat standaard aanwezig is bij een Seats2meet locatie, kan elke deelnemer het real time dashboard zien waarop de huidige status van het sociale netwerk van Seats2meet te zien is. Op deze manier kunnen de leden zien wie over welke vaardigheden beschikt en wie op welke locatie aanwezig is. Via deze tool kunnen de gebruikers op elk moment de juiste mensen vinden voor hulp of vragen.

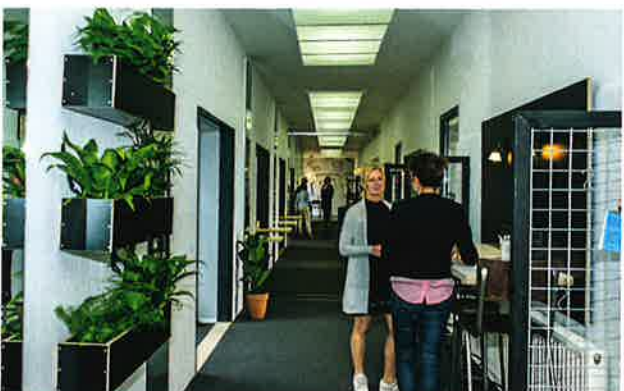
Kortom het is een organisatie die bezig is met de waarden omtrent een coworkingruimte. Ze zijn daarenboven bezig met nieuwe ontwikkelingen en innovatie om het werken makkelijker te maken en om hun gebruikers de middelen aan te bieden die ze nodig hebben. Seats2meet heeft oog voor een goed functionerende community en hecht belang aan serendipiteit wat onder andere voor nieuwe netwerken kan zorgen.

36

37

38

39

Afbeeldingen:
 36. Coworking Seats 2 meet / Utrecht
 37. Coworking Seats 2 meet / Wateringen

38. Coworking Seats 2 meet / Vlissinge
 39. Coworking Seats 2 meet / Amersfoort

Coworking

8. Conclusie

Coworkingruimtes zijn energieke en creatieve kantoren, Maar coworking is meer dan alleen maar een fysieke ruimte. Het bestaat uit organisatoren en hun community, de coworking leden. Het is een plaats waar mensen, leden, interactie hebben met elkaar, delen, groeien en co-creëren (Fuzi, 2015). Deze ruimte kan ook wel getypeerd worden als een high-contact omgeving (Hillman, 2011). Belangrijke waarden die gekoppeld zijn en voorkomen bij het concept coworking zijn: samenwerking, duurzaamheid, openheid, community en toegankelijkheid (Kwiatowsky, 2011).

De inrichting van de coworkingruimte moet zorgen voor een juiste sfeer en voor een aanbod van activiteiten zodat er serendipiteit kan plaatsvinden en moet plaats bieden om aan netwerking te kunnen doen. Dit is belangrijk voor het vormen van een community. Ook de relaties binnen de community zijn belangrijk. Deze zorgen voor groei en een win-win situatie tussen de coworkers.

Buiten de inrichting zijn de managers/organisatoren van een coworkingruimte belangrijk. Hun taak is om ontmoetingen, interacties, samenwerking en wederzijds vertrouwen te creëren (Merkel, 2015).

Coworking is een concept met een stijgende populariteit door zijn aantrekkelijkheid. Deze aantrekkelijkheid is deels te danken aan de flexibiliteit en mobiliteit. Ze bieden een lage barrière aan om onmiddellijk te beginnen met werken, ze zijn een helpende hand om de gebruikers te helpen groeien, netwerken te vergroten en open te bloeien (Sykes, 2014). Ook door de low-cost van het huren van een coworkingruimte trekt het gebruikers aan. Het is een flexibel systeem waarbij men een ruimte voor een dag, een week of een maand kan huren.

Ook als we kijken naar hoe coworking in de praktijk wordt toegepast, kan ik concluderen dat het vergelijkbaar is met de achterliggende theorie. De ene coworkingplaats focust wat meer op de community en de andere wat meer op de serendipiteit maar in het algemeen bevatten ze allemaal de basiselementen die een coworkingplaats zou moeten hebben.

Kortom, waarom zou men gaan coworken? Men kan gaan coworken omwille van de interactie met anderen, de flexibiliteit van werkstijlen en voor serendipiteit, ontmoetingen en kansen, om bij een community te horen die je kan helpen groeien en om je netwerk uit te breiden.

Station & gemeente Ardoonie-Koolskamp

"Ardoonie, investeert in mensen."

*Slogan Gemeente
Ardoonie (-Koolskamp)*

Station & gemeente Ardoonie-Koolskamp

1. Inleiding van station Ardoonie-Koolskamp

Ik heb dit station gekozen voor de ontwerpopdracht. De authenticiteit van het gebouw en de omgeving spraken me meteen aan.

In 1876 werd er, bij kadaster, op de hoek van Stationstraat en Bierkorfstraat te Ardoonie een klein gebouw geregistreerd dat diende als station (Inventaris onroerend erfgoed, 2016). Oostelijk van dit klein gebouw was er een magazijn. Aan de overkant van de sporen was er een wachthuis. In het jaar 1895 werd dit klein station heropgebouwd volgens het model van stationtype 1881 (De Bot, 2002). Het station werd groter, men verwijderde het magazijn en aan het wachthuis aan de overkant werd een bareelwachtershuis bijgebouwd, wat echter in 1931 weer afgebroken werd. Tot 1984 functioneerde het echt als stationsgebouw, maar daarna werd het station gesloten voor reizigersvervoer.

2. Beschrijving van station Ardoonie-Koolskamp

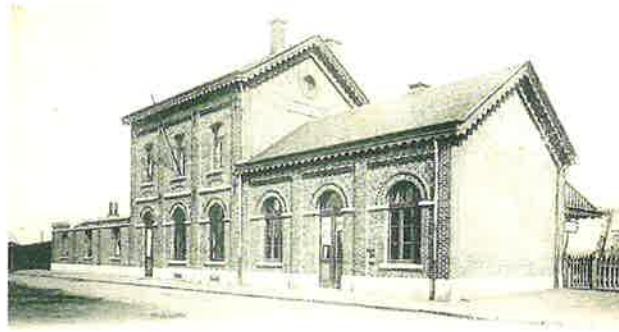
Het stationsgebouw is oost-west georiënteerd, gebouwd uit donkerrode baksteen en bestaat uit 3 delen: het hoofdgebouw en 2 zijvleugels. Het hoofdgebouw, het centrale deel, is opgebouwd uit 2 verdiepen en was oorspronkelijk voorzien voor de stationschef en zijn familie. Het was de dienstwoning van de stationschef en werd gedeeltelijk gebruikt voor de loketten en als kantoor. Het gebouw had 3 traveeën onder een overkragend zadeldak, bestaande uit leien. Aan de ene kant, de oostkant van dit hoofdgebouw, was er een lage vleugel die ook was opgebouwd uit 3 traveeën onder een zadeldak, net zoals het centrale deel. Deze vleugel was deels een wachtzaal voor reizigers en deels was het bestemd voor goederen en bagage. De andere kant van het hoofdgebouw, de westkant, was een lage vleugel met 3 traveeën en een plat dak. Deze vleugel was ook bestemd voor het gezin van de stationschef. De gevels van de 3 delen hadden verdiepte muurvelden die gevormd werden door liseen en verbonden door een baksteen fries met muizentand. Ze waren versierd met smeedijzeren sierankers. Aan de zijgevels was er een verdiept muurveld en een baksteenlijst waar zich een gemetseld kader met de stationsnaam zich bevond. Het magazijn, goederenloods, dat zich westelijk van het stationsgebouw bevond, was voor opslag van goederen.

Aan de kant van het perron was er een grote luifel gemaakt uit ijzer en glas. Dit diende als afdak waaronder de reizigers bij slecht weer konden schuilen, wachtend op hun trein.

Het station heeft jaren leeg gestaan en werd niet onderhouden. In 2015 werd het gekocht door Bernard Bossuyt, een vastgoedmakelaar met een immobiëlen kantoor in Gent, Houses 4 you. De architect Jacky Elegeert werd gecontacteerd om er een nieuw project te starten, een nieuwe functie voor het leegstaande station. Het idee is om er nieuwe woongelegenheden te creëren. Op deze manier krijgt dit historische gebouw een nieuwe bestemming en kan het verder blijven bestaan. De uitvoering ervan is nog niet gestart.

40

41

42

43

Afbeeldingen:

40. Stationstype 1881 / Station Ardoeie Koolskamp / Nog bestaand
 41. Stationstype 1881 / Station Ardoeie Koolskamp / Nog Bestaand

42. Stationstype 1881 / Station Ardoeie Koolskamp / Nog Bestaand
 43. Stationstype 1881 / Station Ardoeie Koolskamp / Nog Bestaand

Station & gemeente Ardoonie-Koolskamp

44

45

46

Afbeeldingen:

44. Huidige situatie station Ardoonie Koolskamp / Linkervleugel gelijkvloers

45. Huidige situatie station Ardoonie Koolskamp / Trappenhal centraal deel

46. Huidige situatie station Ardoonie Koolskamp / Eerste verdieping centraal deel

47

48

49

Afbeeldingen:

47. Huidige situatie station Ardooië Koolskamp / Rechtervleugel gelijkvloers

48. Huidige situatie station Ardooië Koolskamp / Eerste verdieping centraal deel

49. Huidige situatie station Ardooië Koolskamp / zolderverdieping centraal deel

Station & gemeente Ardooie-Koolskamp

3. Situering van de gemeente

De gemeente Ardooie is gelegen in de provincie West-Vlaanderen. Het bevindt zich in de zandleemstreek en het noorden van de gemeente is gelegen op het Plateau van Tielt. Het is de hoofdgemeente van de fusie met de gemeente Koolskamp sinds 1977. Ardooie heeft 2 gehuchten namelijk Tasse en Sneppe. Door de gemeenten lopen een aantal regionale verbindingswegen: de N37 die Roeselare met Tielt verbindt, de N35 die Diksmuide met Tielt verbindt en de N50 en de A17 die de grotere steden als Brugge en Kortrijk met elkaar verbinden. Ten noorden van de gemeente, in Koolskamp, is er de spoorlijn Gent- Lichtervelde – De Panne (zie afb.53-54).

De gemeente Ardooie telde vorig jaar ruim 9.035 inwoners (Vlaanderen.be, 2017) en beschikt over een administratief centrum met openbare functies, een aantal scholen, religieuze instellingen, horeca, handel,... . Bovendien is Ardooie in 2002 en 2005 verkozen tot de beste zakengemeente van België.

Ardooie is omringd door een agrarisch gebied. Dit maakt dat er veel aan tuinbouw wordt gedaan. Er zijn inmiddels enkele vestigingen van grote diepvriesgroentebedrijven zoals onder andere Unifrost en Begro. Hierdoor staat Ardooie ook wel gekend als de groentetuin van Vlaanderen. Naast deze agrarische functie zijn er tevens enkele historisch gegroeide nijverheden die gericht zijn op textiel en metaalverwerkende industrie. Zo is onder andere de industrie van Sioen er gevestigd.

Enkele bezienswaardigheden in Ardooie zijn het kasteel van de Jonghe d'Ardoye met een natuur en bosgebied (Provinciaal domein 't Veld) aan, de Rijkeldemolen en de Sint-Martinuskerk. Buiten deze gebouwen zijn er nog een aantal oude Ardooise dorpsgebouwen (zie afb. 51-52) terug te vinden. Zo zijn er een paar herbergen, 't Paradijs, De Kaai en Prinsenhof (zie afb. 50), die dateren van uit de periode tussen de 17de en 18de eeuw. Buiten deze gebouwen en de lintbebouwing is er ook natuur aanwezig in Ardooie. Er zijn een aantal parken en een provinciaal domein waar men tot rust kan komen en kan genieten van de natuur.

50

51

52

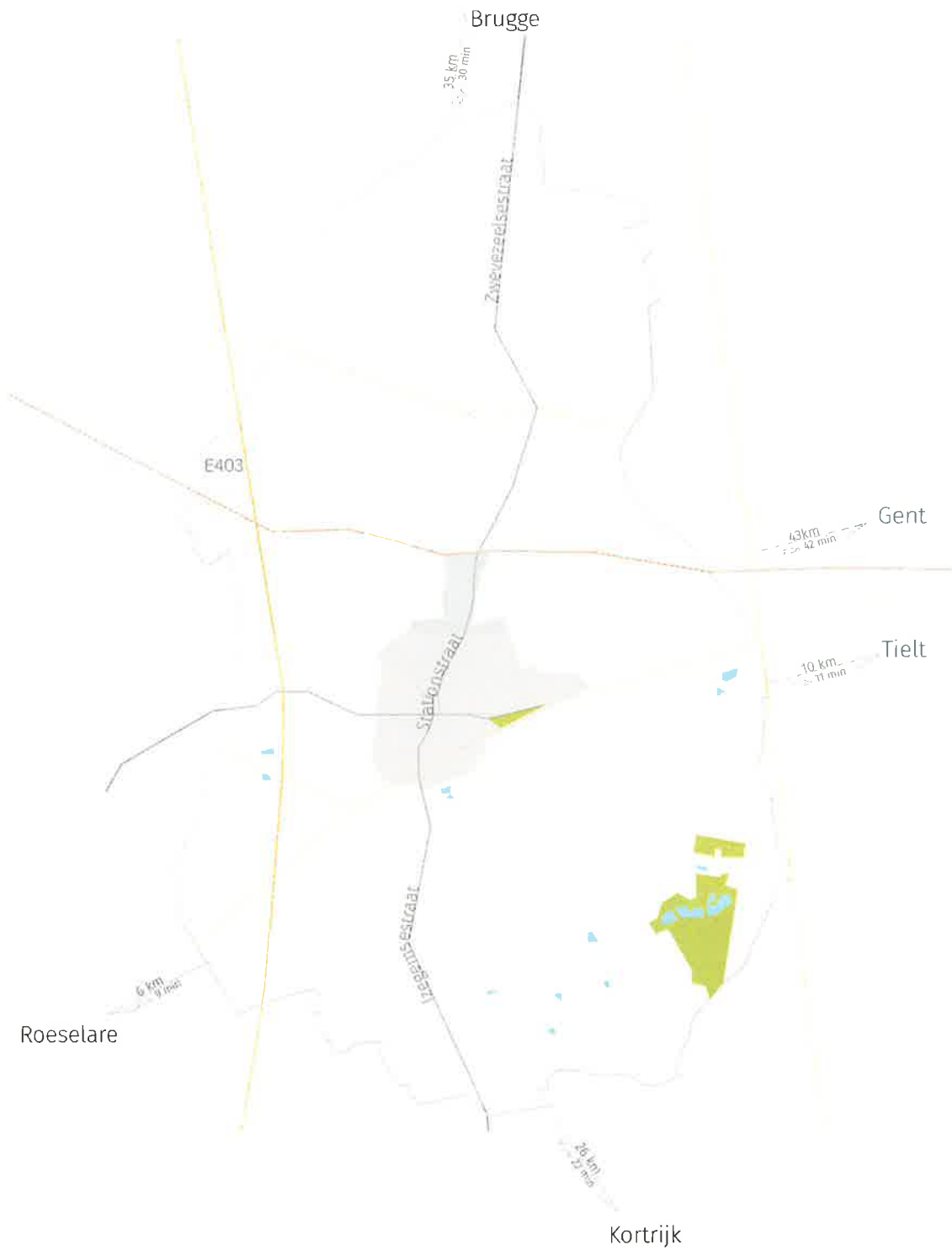
Afbeeldingen:

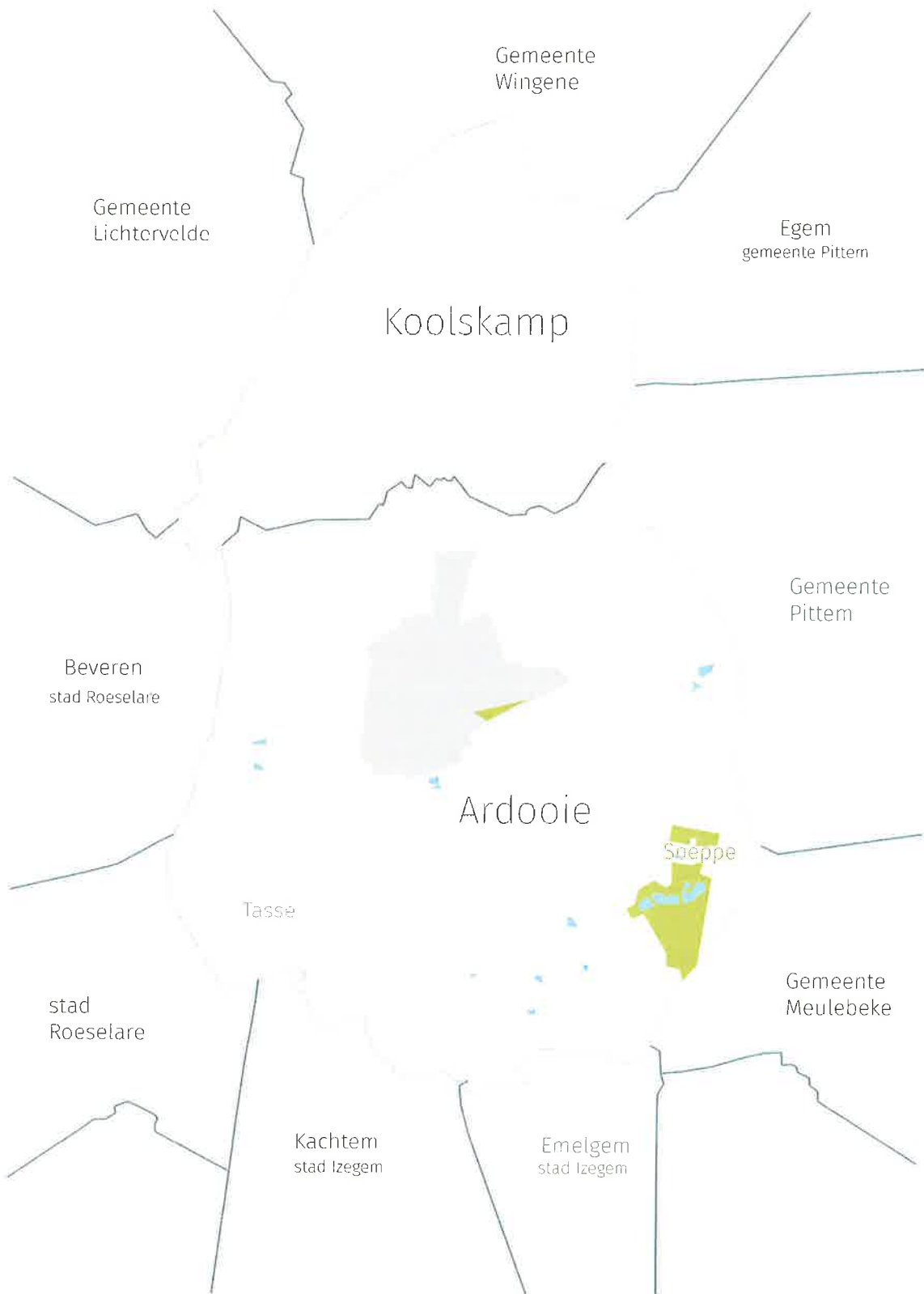
50, Herberg Prinsenhof / Ardooië Koolskamp

51, Oud Dorpsgebouw / 17de -18de eeuw/ Ardooië Koolskamp

52, Oud Dorpsgebouw / 17de -18de eeuw/ Ardooië Koolskamp

Station & gemeente Ardooie-Koolskamp

Station & gemeente Ardooië-Koolskamp

4. Geschiedenis van de gemeente

Om een beeld te scheppen van de gemeente Ardooië-Koolskamp heb ik in de volgende paragraaf kort de geschiedenis beschreven. Het geeft een historische achtergrond van de gemeente en van de tijd waarin het stationsgebouw werd gebouwd. Verder in de thesis wordt er niet naar deze historie verwezen.

De gemeente Ardooië heeft tijdens de verschillende oorlogen veel meegemaakt. Tijdens de Spaanse successieoorlog, 1701-1714, heeft Ardooië geleden onder oorlogsschatting en afpersing. Na deze oorlog werd de gemeente weer opgebouwd. Er kwamen doorheen de jaren kleine landbouwbedrijven en er ontstond ambachtelijke nijverheid waar in 1880 een eerste fabriek uit voortkwam, een weeffabriek. Het bevolkingsaantal nam sterk toe. Tijdens de eeuwwisseling van 19de en 20ste eeuw zijn er kleine ambachtelijke industrie en nijverheid ontstaan, onder andere schoenfabrieken, brouwerijen, melkerijen en metaalbedrijven.

Ten tijde van de Eerste Wereldoorlog lag Ardooië op 25 km van het front. Dit maakte dat de gemeente in een "Etappeggebied" lag. Ardooië is zwaar getroffen tijdens deze oorlog met verbodsbepalingen en een stijgend voedseltekort als gevolg. In 1918 werd door de Duitse bezetter onder andere de Sint-Martinuskerk opgeblazen. De Sint-Martinuskerk werd door architect Jos Viérin uit Brugge heropgebouwd in 1922-1923.

Tijdens het interbellum nam de weefnijverheid af. Dit had een positief gevolg voor andere bedrijven zoals bijvoorbeeld de schoenfabrieken en meubelfirma's. Ardooië leefde terug op en werd een bloeiende gemeente met landbouw en nijverheid.

In 1940, toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, werd Ardooië geraakt door een Duits bombardement. Onder andere de Sint-Martinuskerk werd opnieuw zwaar beschadigd. Gedurende de oorlogsjaren werd Ardooië door nog enkele bombardementen getroffen. In 1944 werd de gemeente bevrijd door Poolse pantserdivisies. Dankzij deze bevrijding zijn er vele nieuwe Mariakappelen opgetrokken en oudere werden hersteld. Het was een hulp voor de wederopbouw. De Tielse architect Albert Impe maakte een ontwerp voor de Sint-Martinuskerk. Ze werd volgens het ontwerp van Impe hersteld in de periode 1947-1949. De jaren na de oorlog werd de stad wederopgebouwd en groeide het terug uit tot een bruisende gemeente. Verschillende grote bedrijven, onder andere Sioen en Unifrost, vinden hun plaats in Ardooië en er werden 70 sociale woningen, eengezinswoningen en bejaardenhuisjes gebouwd. Verder kwamen er verschillende scholen, een gemeentelijke bibliotheek, handels- en horecazaken.

Er zijn een aantal lokale architecten die mee gezorgd hebben voor de wederopbouw van Ardooië na de oorlogen. Bijvoorbeeld de architect Octave Devos die in 1920 een oorlogsmonument ter gedenkenis van de Eerste Wereldoorlog ontwierp, de architect Jerome Deboutte die in 1925-1926 een nieuw gemeentehuis ontwierp op de plaats van een verwoeste herberg en andere plannen tekende voor de wederopbouw en in de 20ste eeuw en de architect Lucien Lattrez die woningen ontwierp en de Onze-Lieve-Vrouwkerk in Tasse.

5. Omgeving van de gemeente

Zoals al eerder vermeld, heb ik gekozen voor het station van Ardoonie-Koolkamp. De herbestemming voor dit leegstaand, verouderd station die ik erin wil brengen, is een coworking kantoor, wat verder wordt toegelicht in deel 2. De doelgroep voor deze coworkingruimte zijn creatieve beroepen. Om te weten of deze functie en doelgroep zou kunnen werken op de gekozen locatie heb ik de omgeving van Ardoonie geanalyseerd. De gemeente heeft als voordeel dat het niet ver van grotere steden gelegen is. Met de auto is het 10 minuten van Roeselare, 12 minuten van Tielt en 30 minuten van Brugge en Kortrijk. Een plaats voor coworking zou een mobiliteitsoplossing kunnen zijn voor mensen die iedere dag in de file staan naar bijvoorbeeld Kortrijk. Men zou de file kunnen vermijden door naar het coworking kantoor te gaan in Ardoonie.

Aangezien het station zich in de kern van de gemeente bevindt, heb ik gekeken waar en welke handelaars, horeca en bedrijven zich in de buurt bevinden. Dit heb ik vervolgens samengebracht op een overzichtskaart (zie afb. 55). De horeca ligt verspreid over de hele kern. De handelaars en bedrijven bevinden zich vooral centraal en onderaan in de kern. Een interessante vaststelling is de aanwezigheid van een grote sportschool vlakbij het station. De coworkers kunnen hier ter ontspanning komen sporten. De andere aanwezige handelaars, horeca en bedrijven kunnen misschien nog gebruikt worden voor eventuele samenwerkingen met de coworkingspace.

Tevens heb ik onderzocht of er voldoende potentiële klanten in de omgeving van de gemeente zelf en in aangrenzende gemeentes aanwezig zijn. De focus ligt op een selectie van creatieve beroepen zoals grafische ontwerpers, (interieur)architecten, fotografen, reclamebureaus en webdesigners (zie afb. 56). In deze selectie zitten grotere bedrijven, kmo's en freelancers. Buiten de werknemers in bedrijven is zeker voor de laatste twee een coworking kantoor interessant. Het kan hen helpen groeien, kosten beperken en het ontvangen van klanten kan in geval van freelancers plaatsvinden in een professionele omgeving. Door dit samen te brengen op een kaart, kan ik besluiten dat er toch een aantal potentiële klanten binnen een straal van 10 km in aanmerking komen. Ook voor bedrijven, kmo's of freelancers, die zich in de grotere urbanisatiegebieden bevinden, kan het coworking kantoor positieve invloed hebben. Dit onder andere om hun netwerk te vergroten.

Kortom Ardoonie-Koolkamp zou een goede locatie zijn voor mijn gekozen functie. Er zijn voldoende ontspanningsmogelijkheden zoals horeca, parken en handelaars. Ook op vlak van potentiële klanten zou deze functie, coworking, kunnen werken.

Station & gemeente Ardoeie-Koolskamp

55

Gemeente

- 1 Station Ardoois
- 2 Politie
- 3 Gemeentehuis
- 4 Sint- Martinuskerk
- 5 Gemeentelijke bib

Winkel

- 1 De pypere nv-tuin)
- 2 AD delhaize
- 3 Vreate is green-baby
- 4 Wittebolle-tuin
- 5 De meulenaere-hout
- 6 Den yzer-detail
- 7 Vercom-pc
- 8 Parfumerietje
- 9 Devos Erik-detail
- 10 Lingerie artemis
- 11 Jess at home-kleding
- 12 Decomind-detail
- 13 Vermootele-kaas
- 14 Berteloot geert-detail
- 15 Okay
- 16 Vandepitte hugo-detail
- 17 Eggermont marc-detail
- 18 Spar
- 19 Eco mundi-outlet
- 20 Willems veranda
- 21 BMX service
- 22 Profiletyrecenter
- 23 Vloerdecor
- 24 Maxicon-electiciteit
- 25 Vandenweghe apotheek
- 26 De berlingmolen-dier

Horeca

- 1 De Bierkorf
- 2 De ceuninck
- 3 Castalia craft beers
- 4 Montana
- 5 Bakkerij Stefaan
- 6 Declerck Arlette
- 7 Pitta Cappadocia 2
- 8 Cafe OPCD
- 9 Broodjes Ardomien
- 10 Bakkerij Thomas
- 11 Bakkerij Lieven Noppe
- 12 Den eethoek
- 13 Traiteur q'linair
- 14 Eethuis enrouté
- 15 Frituur siske
- 16 Pitoletto
- 17 Slagerij stefan

Groothandel

- 1 Metafox-feestmeubilair
- 2 Callewaert voeders nv-dier
- 3 Verhelle erik-topisce vissen
- 4 Eurochair projects nv
- 5 Calsa-groenten fruit
- 6 Ova international-machineconstructie
- 7 Dejonghe garage
- 8 Dicogel-frozen food
- 9 Demargo-groenten fruit
- 10 Neyrinck-bouwmachines
- 11 Transport reyer bvba
- 12 Lammertyn-ballustrades
- 13 Darvan invest nv)-industrieel apperatuur
- 14 Debruyne-vlasbewerking
- 15 Mather carrosserie bvba
- 16 Grimes bvba-groenten fruit
- 17 Haco-metaalverwerking

Overig

- 1 Duurzaam milieubeheer
- 2 De ark-sportschool
- 3 Hairdesign franca
- 4 Axa bank
- 5 Debyser Jo-notaris
- 6 Argenta bank
- 7 ING bank
- 8 Record bank
- 9 Belfius bank
- 10 KBC bank
- 11 Kapper hairsyle pure
- 12 Dokter montaigne
- 13 Gc' hofland-buurthuis
- 14 Brandstoffen station
- 15 Body and beauty
- 16 Blomme jos dokter
- 17 City sport
- 18 Record bank
- 19 Gemeenteschool
- 20 Open kring vzw-verpleeghuis
- 21 Warnez garage
- 22 Avict solutions
- 23 Dupon Anouck-dierenarts
- 24 Kapper Lieven
- 25 Termote-klinisch labo
- 26 Eeckhout Etienne-boerderij
- 27 De boomgaard bassisschool
- 28 Ihka-middelbaarschool
- 29 Filoetje-kinderopvang
- 30 De komeet-jeugdhuis

Station & gemeente Ardooie-Koolskamp

56

■ Gemeente

- 1 Station Ardoois
- 2 Politie
- 3 Gemeentehuis
- 4 Sint- Martinuskerk
- 5 Gemeentelijke bib.

■ Grafisch

- 1 Parmentier grafisch-
print
- 2 Kameleon plus
- 3 Quindi graphics v
- 4 Borgn
- 5 Couckuyt Hans
- 6 Cas Moor
- 7 Vincent en Natalie
- 8 Kiwoniki
- 9 Craafs
- 10 Lexi en co
- 11 Creatof
- 12 Al design
- 13 Azaaro

■ Architecten

- 1 Architectenbureau Verba
- 2 Cauwe Jose
- 3 Bouquet Marianne
- 4 Multiprof Verfaillie bvba
- 5 Sabbe Greta
- 6 Spuyte Griet
- 7 Vandendriesche
- 8 Interieur en architectuur
D'hooghe/spruytte
- 9 Derluyn Gino
- 10 Studio Fraan
- 11 Davy Deramoudt
- 12 Architectuur Naert bvba
- 13 Jn architectuur
- 14 Bassauw Jan
- 15 Bossuyt Jan

■ Reclame

- 1 Litteral publi bvba
- 2 Prima lettering
- 3 Ateljier Maes nv
- 4 2 sign
- 5 Visix bvba
- 6 Quick letter
- 7 Fritz en Freddy
- 8 Artex

■ Fotografie

- 1 Villez christ
- 2 Studio Poland
- 3 Foto Callewaert
- 4 L foto
- 5 Decock Kari
- 6 Unitas foto's
- 7 Godderis filip
- 8 't Klavertje
- 9 The mad house
- 10 Fotograaf Demeyer

■ Webdesign

- 1 Sitsol
- 2 I-sites
- 3 Decoutere profielen nv
- 4 Our design
- 5 Casier Bert en Pieter
- 6 Sindo
- 7 Satyam
- 8 Debugit
- 9 Is systems
- 10 Passion 4 it
- 11 Crumble studio

Ontwerpsituaties

"Cowork spaces are work spaces that combine the freedom of working for yourself with the community and creativity of a traditional job."

Brad Neuberg

Ontwerpsituaties

1. Inleiding ontwerpsituaties

Welke ontwerpelementen moeten er aanwezig zijn in een coworking space? Wat zorgt ervoor dat de coworkers zich goed voelen tijdens hun werk? Hoe zorgt men voor een goede community? Het zijn aantal vragen die in dit hoofdstuk zullen beantwoord worden. Door mogelijke dilemma's te onderzoeken die zich kunnen stellen op een werkvloer waar wordt samengewerkt, probeer ik tot een oplossing te komen voor een goed functionerende coworkingruimte. Deger Ozkaramanli (2016) heeft een methode, dilemma driven design, ontwikkeld die een ontwerper kan ondersteunen bij het ontwerpen. Deze methode was interessant in mijn onderzoek naar de nodige ontwerpelementen voor een optimale werkplaats omdat het frustraties van de gebruikers kan voorkomen. Het resultaat, de oplossingen van de dilemma's, kunnen een hulpmiddel zijn bij het ontwerpen van een coworkingruimte.

Bij mijn onderzoek naar coworking, ben ik verschillende problemen tegengekomen. Hieruit heb ik verschillende dilemma's geformuleerd waarmee ik probeer om de belangrijkste elementen die in een coworkingruimte best aanwezig kunnen zijn, aan te kaarten. In ieder dilemma-stuk worden er verschillende oplossingen, voorbeelden en zelf ontworpen ontwerp-schema's gegeven. Deze stukken kunnen deels overlappen of variaties zijn van elkaar maar ze gaan telkens op specifieke zaken dieper in. De bedoeling is om zo een algemeen beeld te geven van hoe een coworkingruimte concreet kan ontworpen worden.

2. Dilemma's

2.1 Individueel werken

Dilemma: Men wil enerzijds samenwerken met de andere leden, maar anderzijds wil men zich kunnen afzonderen om geconcentreerd te kunnen werken, om Skype calls te voeren,...

Oplossing: Zoals al eerder vermeld in deel 2, draait het hele coworking gebeuren rond samenwerken, je kennis en kunde uitbreiden en groeien in je job. Dit samenwerken moet dan ook gestimuleerd worden. Dat kan door onder andere plaatsen voor het werken in groep, ook wel werkeilanden genoemd, te voorzien. Toch moet er ook de mogelijkheid zijn om zich te kunnen afzonderen om even alleen te kunnen werken. Dit is bijvoorbeeld nodig als er een deadline nadert en men zich ten volle wil concentreren zonder afleiding door derden of als men gewoon even solo wil werken. Er dienen bijgevolg bijvoorbeeld plaatsen binnen de werkrimte te worden voorzien waar de afspraak geldt dat er niet mag gepraat worden, ook wel stille ruimtes genoemd, een bibliotheek principe.

Een coworkingsruimte is een combi-kantoor waar een coworker voor iedere taak een andere werkplek kan kiezen. Door de verschillende werkplekken wordt de houding van de gebruiker bovendien gevarieerd, wat positief is op ergonomisch vlak. Een combi-kantoor kan je in het algemeen in 3 gebieden opdelen: een gebied voor geconcentreerd werk, een gebied waar communicatie kan plaatsvinden en een gebied waar men inspiratie kan opdoen (Vink, 2017). Verdeeld over deze gebieden is er een gedeelte waar men als een "team" kan samenwerken, een gedeelte waar men individueel kan werken, een gedeelte waar men kan vergaderen en een gedeelte waar men kan ontspannen en contacten kan leggen. Belangrijk om te weten is dat deze delen in eenzelfde ruimte naast elkaar bestaan, op een gestructureerde manier. Deze delen worden in onderstaande hoofdstukken toegelicht.

Bij het werkgedeelte moet er enerzijds aandacht gegeven worden aan de werkeilanden en anderzijds aan stille ruimtes. In het volgende hoofdstuk wordt er dieper in gegaan op het belang van de variatie van de bureau-opstelling en de functionaliteiten van een bureau. In dit hoofdstuk worden de elementen van het individueel werk nader bekeken. Een individuele

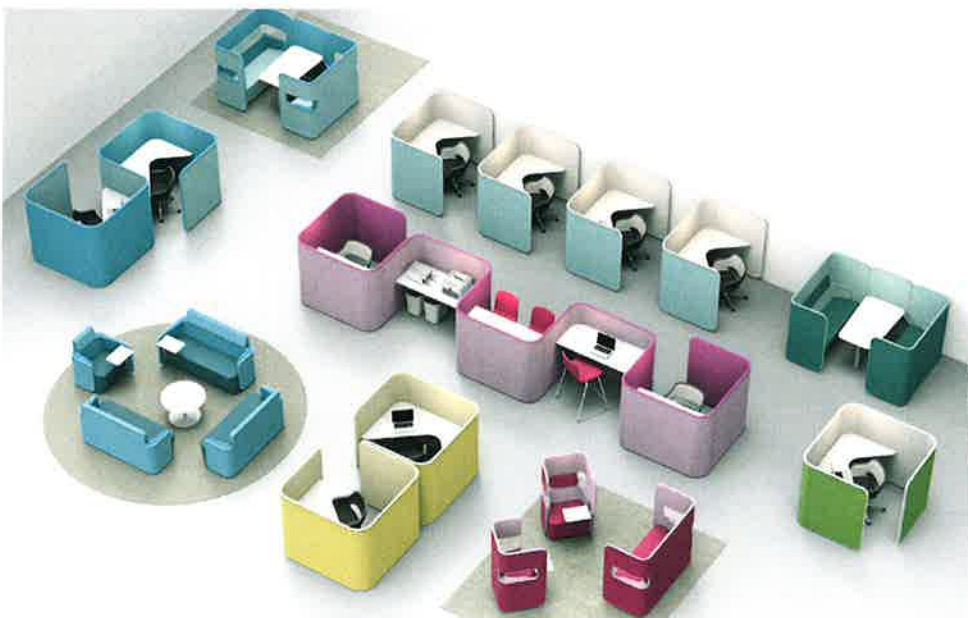
ruimte kan een losse akoestische module zijn (zie afb. 57-58; 60-61; 66-67)) of een klein lokaaltje dat men al dan niet kan afsluiten (zie afb.62-65). Door het in glas te maken zorgt men voor een connectie met de ruimte erbuiten. Men kan privacy creëren door gedeeltelijk met glas te gebruiken of door een afscherming bijvoorbeeld met behulp van houten latjes te voorzien. In de individuele ruimte moet er ook aandacht zijn voor comfort. Een comfortabele bureaustoel die men zelf kan verstellen is een must. Dit zorgt voor flexibiliteit, aanpasbaarheid en het verpersoonlijken van een werkplek (Vink, 2017). Voor de doelgroep van creatieve beroepen is een groot vast beeldscherm voor de cad-taken een noodzaak. En tenslotte, door de individuele ruimtes er aantrekkelijk te laten uitzien, creëert men een well-being gevoel en kunnen mensen gestimuleerd worden om er te gaan werken. Planten kunnen hierbij een belangrijke rol spelen hetgeen ook positief is voor de productiviteit (Browning, Cooper, 2016). Maar ook de verlichting is belangrijk. Enerzijds moet er voldoende licht zijn en anderzijds is de sfeer belangrijk. De gekozen armatuur kan sfeer brengen maar mag niet voor reflectie zorgen. Het beeldscherm loodrecht plaatsen op het lichtinval kan daarbij helpen.

57

58

59

Ontwerpsituaties

Verstelbaar bureau

Men kan eventueel een bureau gebruiken die verstelbaar in hoogte.

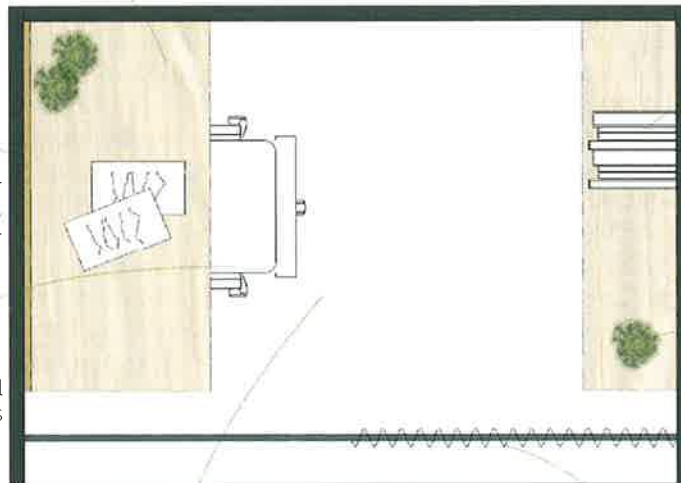
Prikbord

Om inspiratie, tekeningen, schetsen, nota's, op te hangen, is een prikbord een handig detail.

Zit- en staanwerkplek

Deze opstelling kan zowel voor een zitwerkplaats als een staanwerkplek.

60

Inspiratiemateriaal

Dit kunnen bijvoorbeeld boeken en tijdschriften zijn.

Natuurlijke elementen

Planten verminderen stress en stimuleren creativiteit.

Kleuren en materiaal

De kleurkeuze kan zowel neutraal zijn als het gebruik van kleuraccenten.

De accenten kunnen best niet te druk zijn zodat concentratie niet gehinderd wordt.

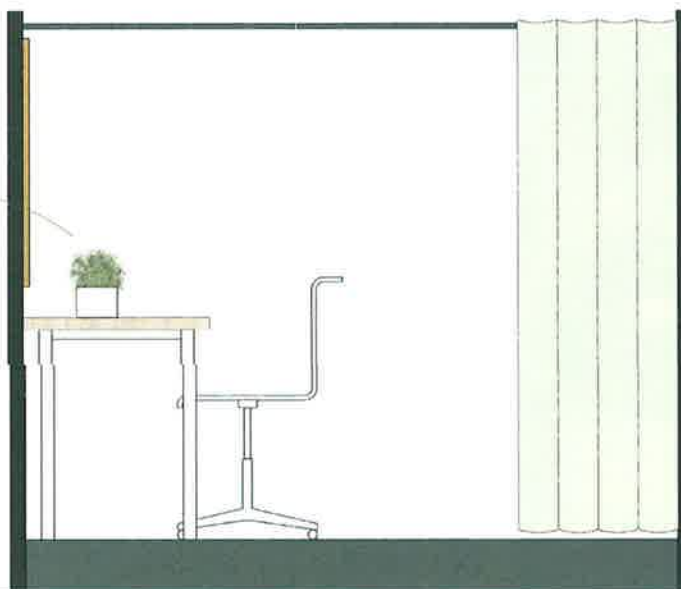
Afsluitbaar

Lamellen of een gordijn bestaande uit geluidsabsorberend materiaal biedt de mogelijkheid om de unit af te sluiten. Hiermee kan een zekere privacy gecreeërt worden.

Geluidsabsorberend materiaal

Eventueel kan men een geluidsabsorberend materiaal tegen de wand plaatsen.

61

Afbeeldingen:

60 Focusmodule schema / Gebaseerd op een presentatiemodel Vitra

61 Focusmoduleaanzicht / Gebaseerd op een presentatiemodel Vitra

Verstelbaar bureau

Men kan eventueel een bureau gebruiken die verstelbaar in hoogte.

Prikbord

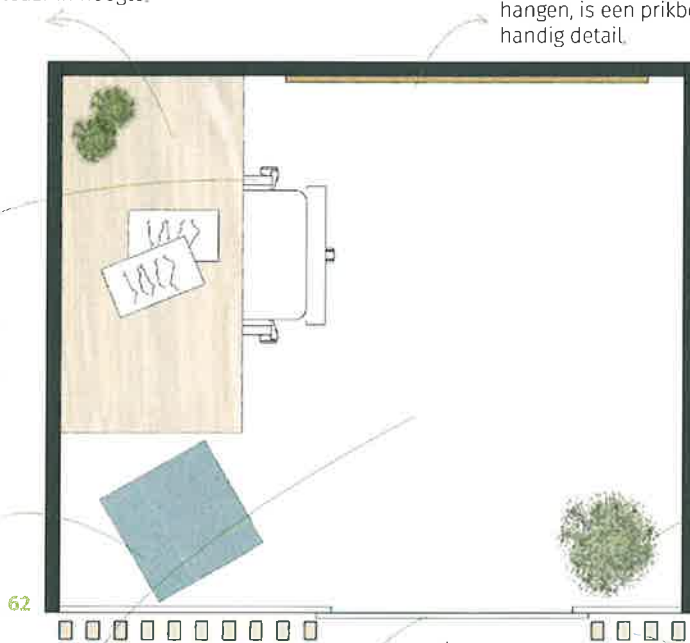
Om inspiratie, tekeningen, schetsen, nota's... op te hangen, is een prikbord een handig detail.

Zit- en staanwerkplek

Deze opstelling kan zowel voor een zitwerkplaats als een staanwerkplek.

Zitelement

De aanwezigheid van bijvoorbeeld een poef zorgt ervoor dat men van houding kan veranderen.

Schrijfwand

De wand kan gebruikt worden als schrijfwand doormiddel van bijvoorbeeld krijtverf of een whiteboard. Dit is handig bij het brainstormen.

Natuurlijke elementen

Planten verminderen stress en stimuleren creativiteit.

Kleuren en materiaal

De kleurkeuze kan zowel neutraal zijn als het gebruik van kleuraccenten. De accenten kunnen best niet te druk zijn zodat concentratie niet gehinderd wordt.

Glazen deur

Door te werken met glas, wordt er voor een connectie met de andere coworkers gezorgd.

Privacy

Houten latten, voor glazen wand, zorgen voor een zekere privacy. Men kan tevens delen in mat glas doen of gebruik maken van lamellen die men kan openen en sluiten.

Afbeeldingen:
62. Focus ruimte schema
63. Focus ruimte aanzicht

Ontwerpsituaties

Kleuren en materiaal

De kleurkeuze kan zowel neutraal zijn als het gebruik van kleuraccenten. De accenten kunnen best niet te druk zijn zodat concentratie niet gehinderd wordt.

Prikbord

Om inspiratie, tekeningen, schetsen, nota's, ... op te hangen, is een prikbord een handig detail.

Zit- en staanwerkplek

Deze opstelling kan zowel voor een zitwerkplaats als een staanwerkplek.

64

Privacy

Een niet transparant materiaal zorgt voor een zekere privacy. Dit kan bijvoorbeeld zwart warmgewalst staal zijn.

Natuurlijke elementen

Planten verminderen stress en stimuleren creativiteit.

Glazen deur

Door te werken met glas, wordt er voor een connectie met de andere coworkers gezorgd.

65

Afbeeldingen:
64. Focus ruimte schema
65. Focus ruimte aanzicht

Prikbord

Om inspiratie, tekeningen, schetsen, nota's,... op te hangen, is een prikbord een handig detail.

Natuurlijke elementen

Planten verminderen stress en stimuleren creativiteit.

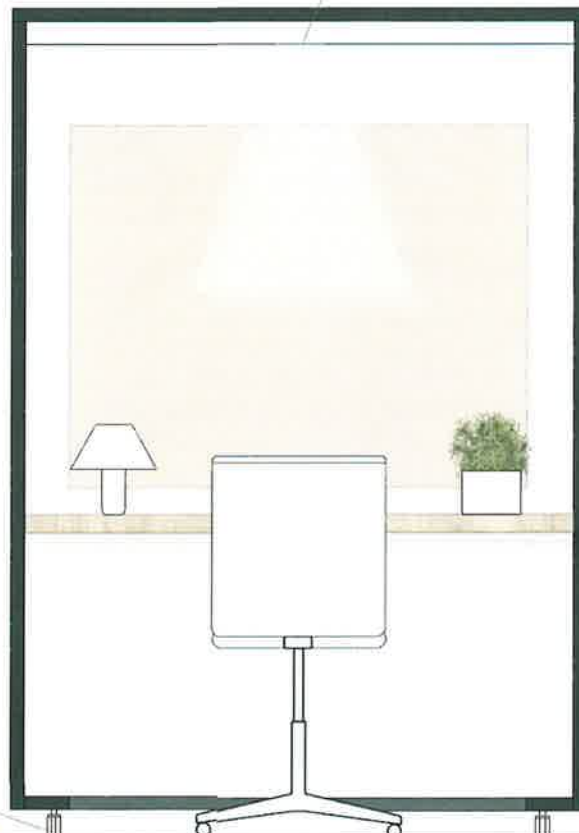
Kleuren en materiaal

De kleurkeuze kan zowel neutraal zijn als het gebruik van kleuraccenten. De accenten kunnen best niet te druk zijn zodat concentratie niet gehinderd wordt. Eventueel kan het binnenin bekleed zijn in geluidsabsorberend materiaal.

66

Zit- en staanwerkplek

Deze opstelling kan zowel voor een zitwerkplaats als een staanwerkplek.

Ingebouwd licht

67

Wielen

De module heeft wielen waardoor het verplaatsbaar wordt. Dit is een voordeel om de ruimte makkelijker van opstelling te veranderen.

Afbeeldingen:

66, Focus module schema

67, Focus module aanzicht

Ontwerpsituaties

2.2 Belang van een bureau

Dilemma: Men wil regelmatig kunnen veranderen van bureau, maar men wil het toch telkens persoonlijk kunnen maken en comfortabel kunnen werken.

Oplossing: Eén van de meest belangrijke elementen die er aanwezig moet zijn in een werkruimte is een bureau. Bureaus heb je in alle soorten en maten. Belangrijk bij onder andere een coworking is dat er variatie is. Enerzijds moeten er bureaus zijn waar je kan aan zitten en anderzijds moeten er bureaus aanwezig zijn waar je kan aan staan. Deze afwisseling is, zoals al eerder vermeld in het vorig hoofdstuk, positief voor de ergonomie. Ook het kunnen aanbieden van verschillende opstellingen van bureaus zorgt voor een positief effect voor de coworker (zie afb. 72-73).

Als je het mogelijk maakt om oogcontact te laten plaatsvinden, bijvoorbeeld door bureaus tegenover elkaar te plaatsen, kan het samenwerken gestimuleerd worden. Volgens een studie van Miles et al. in 2009 is gebleken dat als er mogelijkheid is tot goed oogcontact, het de kwaliteit van communicatie bevordert en het bovendien, na verloop van tijd, de gezondheid gunstig beïnvloedt.

De variatie van soorten werkplekken en de verschillende opstellingen kunnen inspirerend werken en kunnen bevorderend zijn voor de creativiteit. Aan een bureau om aan te zitten, kan men best een bureaustoel plaatsen die men zelf kan verstellen. Een perfecte stoel bestaat nu eenmaal niet omdat dit persoonlijk is (Vink, 2017). Door een stoel aan te bieden die men zelf kan instellen, bijvoorbeeld de ideale hoogte en hoek van de rugleuning, geef je de gebruiker een goed werkcomfort.

Door het toenemende gebruik van smartphones en tablets op een werkplek is het belangrijk hier aandacht aan te geven. Uit een studie van Honan in 2015 is gebleken dat men liever met deze technologie werkt in een zetel of een comfortabele loungestoel. Dit heeft als gevolg dat er meer loungeachtige ruimtes, plekken, nodig zijn vlakbij de werkplekken. Op deze manier hebben de werknemers controle over de omgeving en kan men zelf kiezen waar ze het liefst naartoe gaan voor de specifieke taak die uitgevoerd moet worden. Het hebben van controle beïnvloedt daarenboven ook de productiviteit en het welzijn binnen de werkomgeving (Honan, 2015).

Bij coworking heeft men geen vaste bureau of werkplek. Toch wil men graag wat persoonlijkheid kunnen toevoegen aan hun werkomgeving. Dit kan men doen door onder andere gebruik te maken van schermen tussen bureaus (zie afb. 68-69). Dit geeft privacy en kan geluid reduceren tussen de verschillende bureaus, maar het kan ook dienen als een persoonlijk paneel. In dit laatste geval kan men gebruik maken van smart environments (zie afb. 70). Tackenberg et al. hebben in 2012 een paneel ontworpen dat verbonden is met de laptop van de gebruiker. Hierdoor worden er foto's, tekeningen of iets dergelijks geprojecteerd op het paneel als de gebruiker zijn laptop op het bureaublad plaatst. Dit is een snelle en efficiënte manier om een bureau meer persoonlijkheid te geven.

Doordat coworkers graag van werkplek veranderen, kunnen ze gebruik maken van een systeem waarmee ze gemakkelijk hun persoonlijke spullen kunnen verplaatsen. Dit kan in de vorm van een soort kastje dat je aan een bureau kan hangen (zie af. 71). Dit kastje kunnen ze dan op het einde van hun werkdag in een locker opbergen om zo de volgende keer hun persoonlijke spullen bij de hand te hebben voor een nieuwe werkdag.

68

69

70

71

Afbeeldingen:
 68. Akkoestische dividers / Face Martela / Bulvano
 69. Akkoestische dividers over werkblad schuifstelsysteem
 70. Smart environment / Tackenberg e a
 71. Werkbag Drisag

Ontwerpsituaties

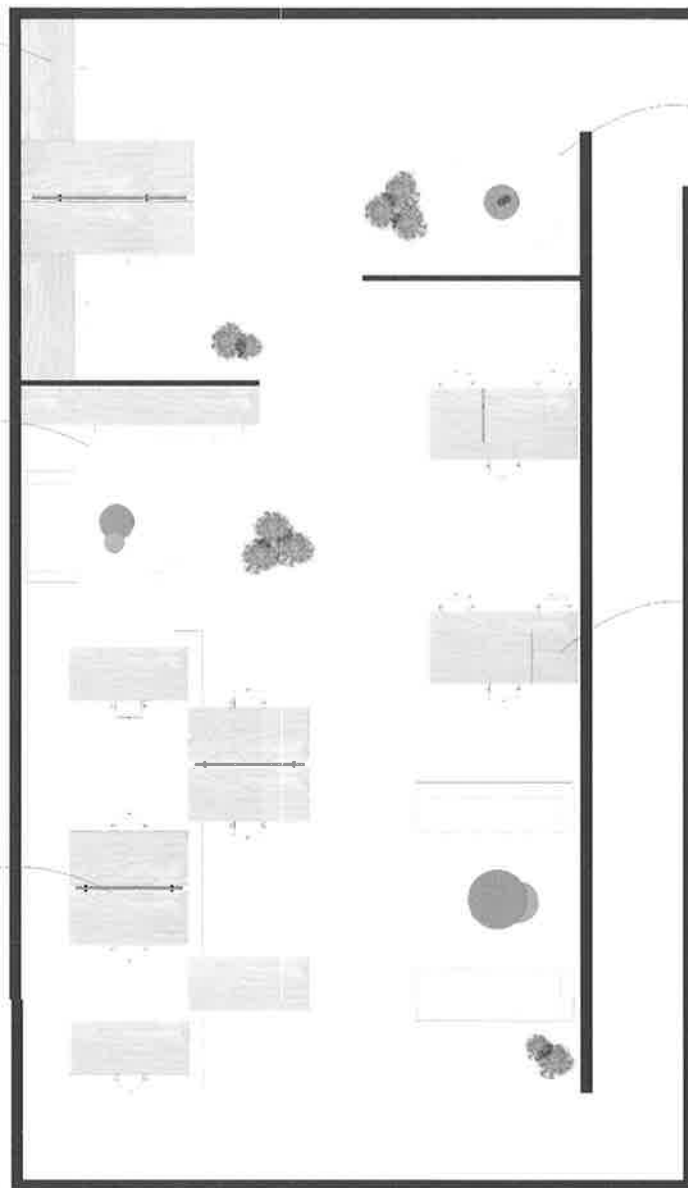
Staanwerkplek met privacy paneel

Bij een zit- en/of staanwerkplek kan men een paneel tussenin 2 werkplekken plaatsen. Deze kan eventueel bestaan uit geluidsabsorberend materiaal. Hierdoor kan men dit ook als prikbord gebruiken. De panelen zorgen voor privacy en absorberen geluid.

Staanwerkplek

Zitwerkplek met privacy paneel

Bij een zit- en/of staanwerkplek kan men een paneel tussenin 2 werkplekken plaatsen. Deze kan eventueel bestaan uit geluidsabsorberend materiaal. Hierdoor kan men dit ook als prikbord gebruiken. De panelen zorgen voor privacy en absorberen geluid.

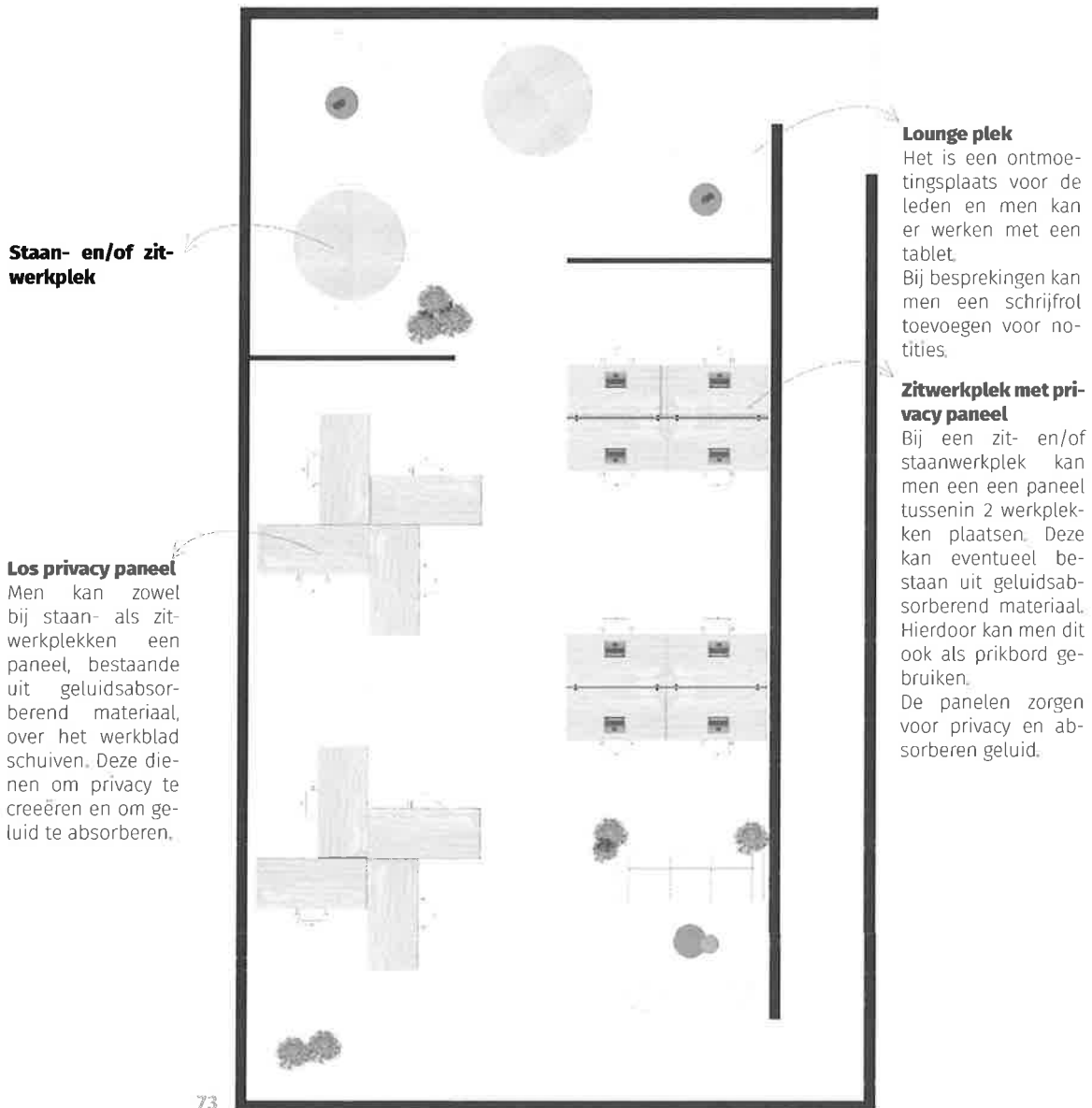

Lounge plek

Het is een ontmoetingsplaats voor de leden en men kan er werken met een tablet. Bij besprekingen kan men een schrijfbord toevoegen voor notities.

Los privacy paneel

Men kan zowel bij staan- als zitwerkplekken een paneel, bestaande uit geluidsabsorberend materiaal, over het werkblad schuiven. Deze dienen om privacy te creëren en om geluid te absorberen.

Ontwerpsituaties

2.3 Geluidshinder verminderen

Dilemma: Men wil in een open gemeenschappelijke ruimte gaan werken, maar wil ook kunnen telefoneren en vergaderen zonder anderen te storen.

Oplossing: Veel lawaai in een werkomgeving kan soms erg vervelend zijn. Het kan de concentratie en aandacht verstoren met een vermindering van de productiviteit als gevolg (Vink, 2017). Hier moet daarom zeker aandacht aan gegeven worden. De materiaalkeuze kan geluidshinder al deels oplossen. Het is een meerwaarde als men materialen kiest die geluid gaan absorberen in plaats van reflecteren. Een akoestisch plafond en een tapijt op de vloer zijn gekende voorbeelden. Als men liever een andere ondergrond verkiest in plaats van tapijt, dan kan men best voor bureaustoelen kiezen met zachte wielen. Deze beschermen tevens de vloer tegen beschadiging en krassen.

In open ruimtes, die bij coworking regelmatig voor komen, kan men de ruimte opdelen. Men kan gebruik maken van geluidsabsorberende schermen en gordijnen (zie afb. 76). Op deze manier maakt men de ruimte ook polyvalent. De ruimte kan hierdoor van indeling veranderen en die verandering kan een positieve invloed hebben op de gebruikers (zie afb. 78-79). Het kan inspirerend werken en productiviteit en creativiteit verhogen (Vink, 2017) omdat het een ander ruimtegevoel geeft aan de gebruikers. Men kan deze verandering toepassen om de zoveel weken of eerder maanden. Via schermen en/of gordijnen creëert men rustige werkplekken of zones voor communicatie, gebruikers kunnen met elkaar communiceren en het (stem)geluid blijft grotendeels binnen de zone van de schermen of gordijnen.

Een andere mogelijkheid om communicatieplaatsen te voorzien zonder geluidshinder, zijn zitplaatsen in geluidsabsorberend materiaal, zoals de oorstoel (zie afb. 74 en 89), en telefoocellen. Hier kan men in privacy bellen of praten zonder anderen te storen. De oorstoel bestaat uit een geluidsabsorberend materiaal. De hoofdsteun van deze stoelen kunnen uitsteeksel hebben die vooruit steken. Het gevolg hiervan is dat er minder geluidshinder is en dat oogcontact met anderen wordt verhinderd. Enkel de mensen die recht tegenover elkaar zitten in deze stoelen horen elkaar en hebben oogcontact. Dit bevordert de concentratie en een goed gesprek. De telefoocellen en telefoonkamers (zie afb. 75; 80-85) zijn privéruimtes waar men ongestoord kan bellen. Daarenboven stoort men de medewerkers in de werk zone niet. Ze beschikken over een zitplaats en een werkblad. Een andere optie is een 'telefoonhoed', bestaande uit akoestisch materiaal, waar men kan bellen zonder het geluid verspreid wordt (zie fig. 77). Ook de individuele werkplaatsen, uit het hoofdstuk 2.1, zijn een oplossing voor geluidshinder. Men kan hiervan gebruik maken voor bijvoorbeeld Skype calls.

Maar men kan ook stille zones creëren, zones waar de afspraak geldt dat er niet gesproken wordt, zoals een bibliotheek principe.

Voor de personen die graag wat muziek beluisteren tijdens het werken, kan men als extraatje koptelefoons aanbieden. Personen die liever in stilte werken, worden op die manier niet gestoord.

74

75

76

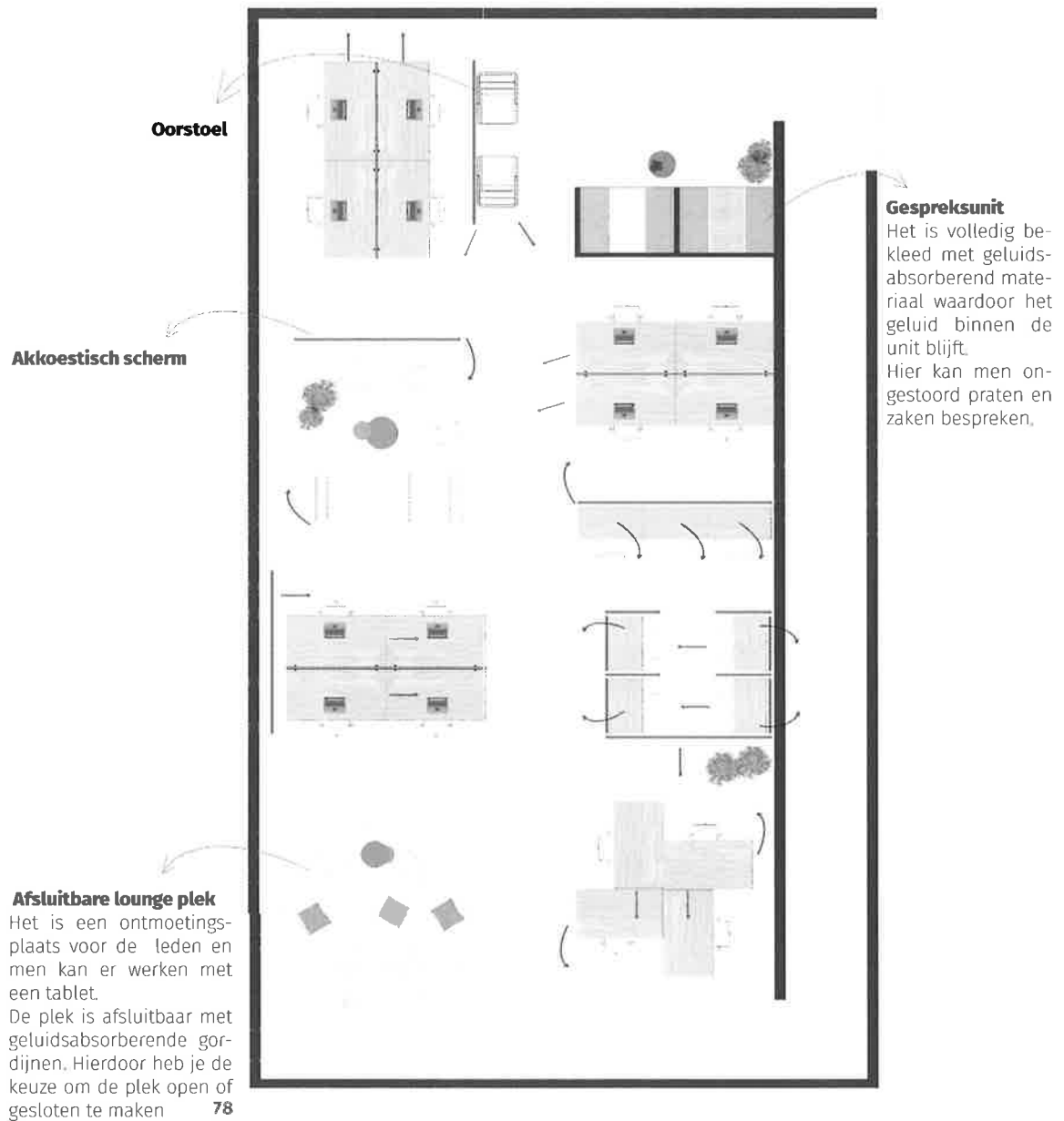
77

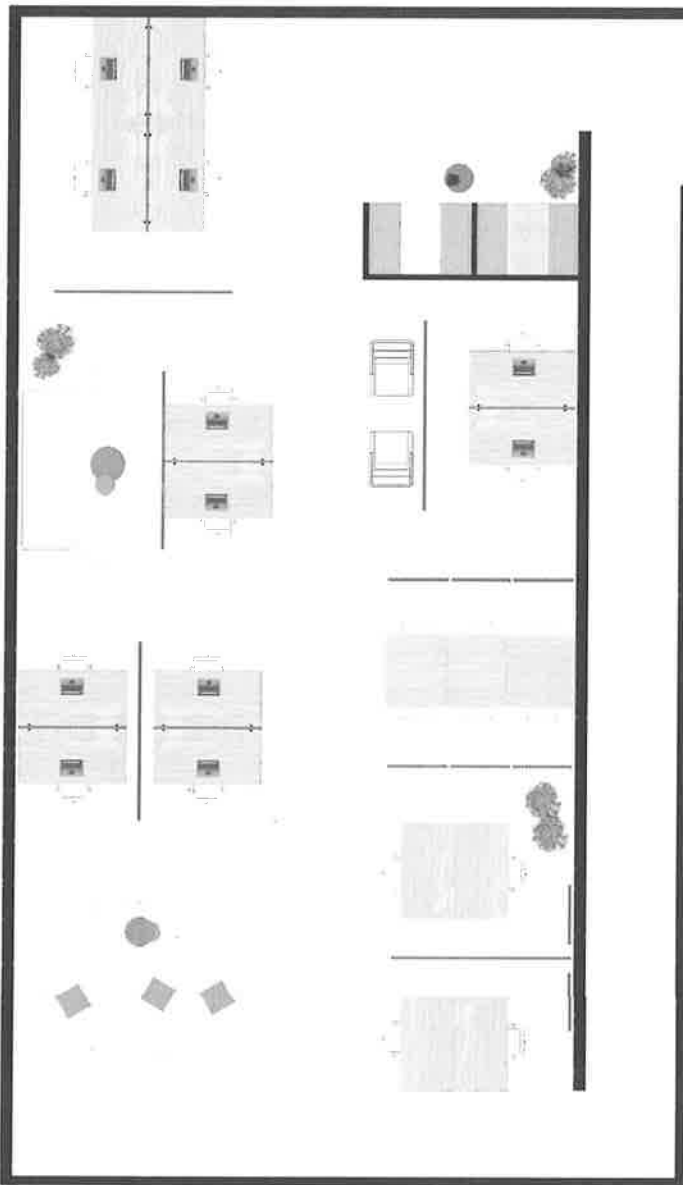
Afbeeldingen:

74. Principe oorstoel / Aden Orangebox / Bulvano 7
75. Telefooncel / Farmery O / Bulvano

76. Akkoestisch scherm / Sinix Vario/ Bulvano
77. Akkoestisch telefoon cel / BuzziHood/ Buzzispace

Ontwerpsituaties

79

Ontwerpsituaties

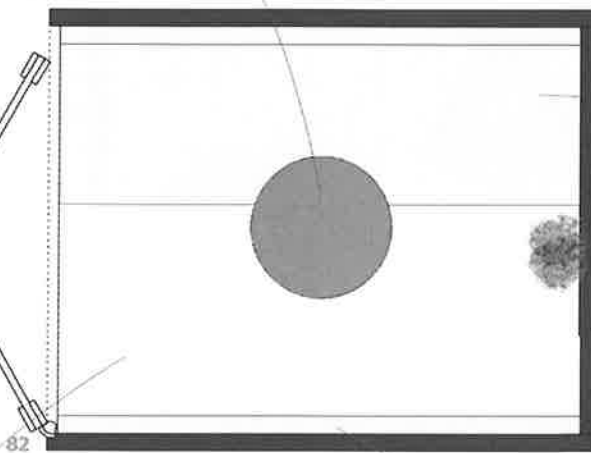
Afbeeldingen:
80. Telefooncel schema
81. Telefooncel aanzicht

Schrijftafel

Een schrijftafel vergemakkelijkt het nemen van notities tijdens het telefoongesprek.

Glazen deur

Door te werken met glas, wordt er voor een connectie met de andere coworkers gezorgd.

Comfort

De aanwezigheid van een comfortabele zitbank zorgt voor een ontspannen gevoel. De zitbank is bestaande uit geluidsabsorberend materiaal. Hierdoor blijft het geluid binnen de unit.

Natuurlijke elementen

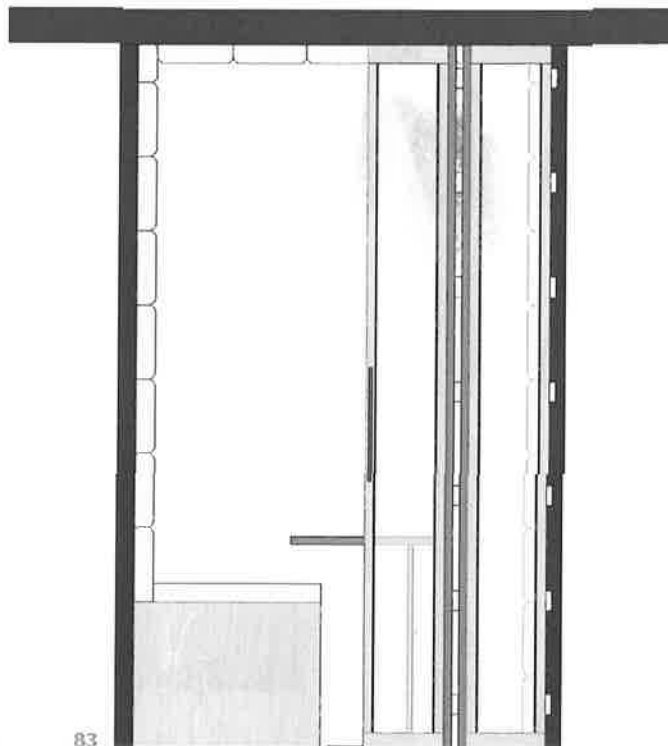
Planten verminderen stress en stimuleren creativiteit.

Kleuren en materiaal

De kleurkeuze kan zowel neutraal zijn als het gebruik van kleuraccenten. De accenten kunnen best niet te druk zijn zodat concentratie niet gehinderd wordt. Eventueel kan er geluidsabsorberend materiaal gebruikt worden.

Geluidsabsorberend materiaal

De wanden zijn bekleed met geluidsabsorberend materiaal. Hierdoor blijft het geluid binnen de unit.

Afbeeldingen:

82, Telefooncel akkoestisch bekleed schema

83, Telefooncel akkoestisch bekleed aanzicht

Ontwerpsituaties

Natuurlijke elementen

Planten verminderen stress en stimuleren creativiteit.

Glazen deur

Door te werken met glas, wordt er voor een connectie met de andere medewerkers gezorgd.

Privacy

Houten latten, voor glazen wand, zorgen voor een zekere privacy. Men kan tevens delen in mat glas doen of gebruik maken van lammellen die men kan openen en sluiten.

Kleuren en materiaal

De kleurkeuze kan zowel neutraal zijn als het gebruik van kleuraccenten. De accenten kunnen best niet te druk zijn zodat concentratie niet gehinderd wordt. Eventueel kan er geluidsabsorberend materiaal gebruikt worden.

Comfort

De aanwezigheid van een comfortabele lounge stoel zorgt voor een ontspannen gevoel.

Schrijftafel

Een schrijftafel vergemakkelijkt het nemen van notities tijdens het telefoongesprek.

Afbeeldingen:

84. Telefoonruimte schema

85. Telefoonruimte aanzicht

2.4 Soorten vergaderingen

Dilemma: Men wil, bijvoorbeeld in geval van 3 tot 4 personen, "in afzondering" kunnen vergaderen, overleggen en bespreken maar men wil "grote" vergaderzalen, voor meer dan 5 personen, vermijden.

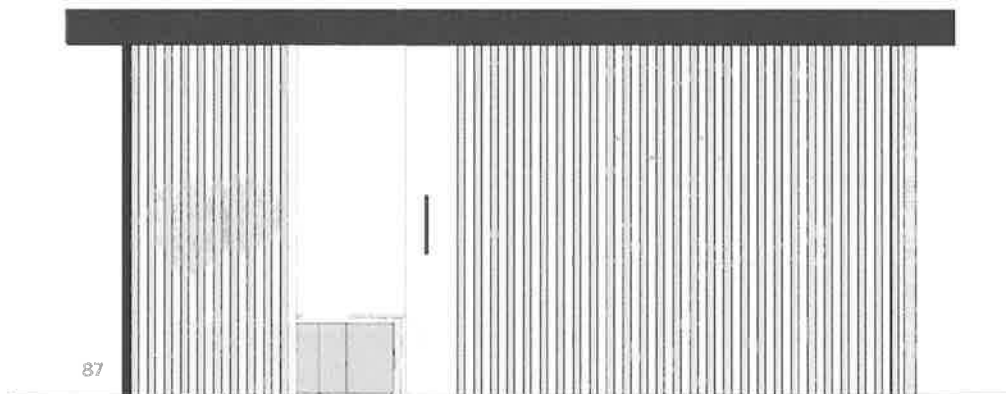
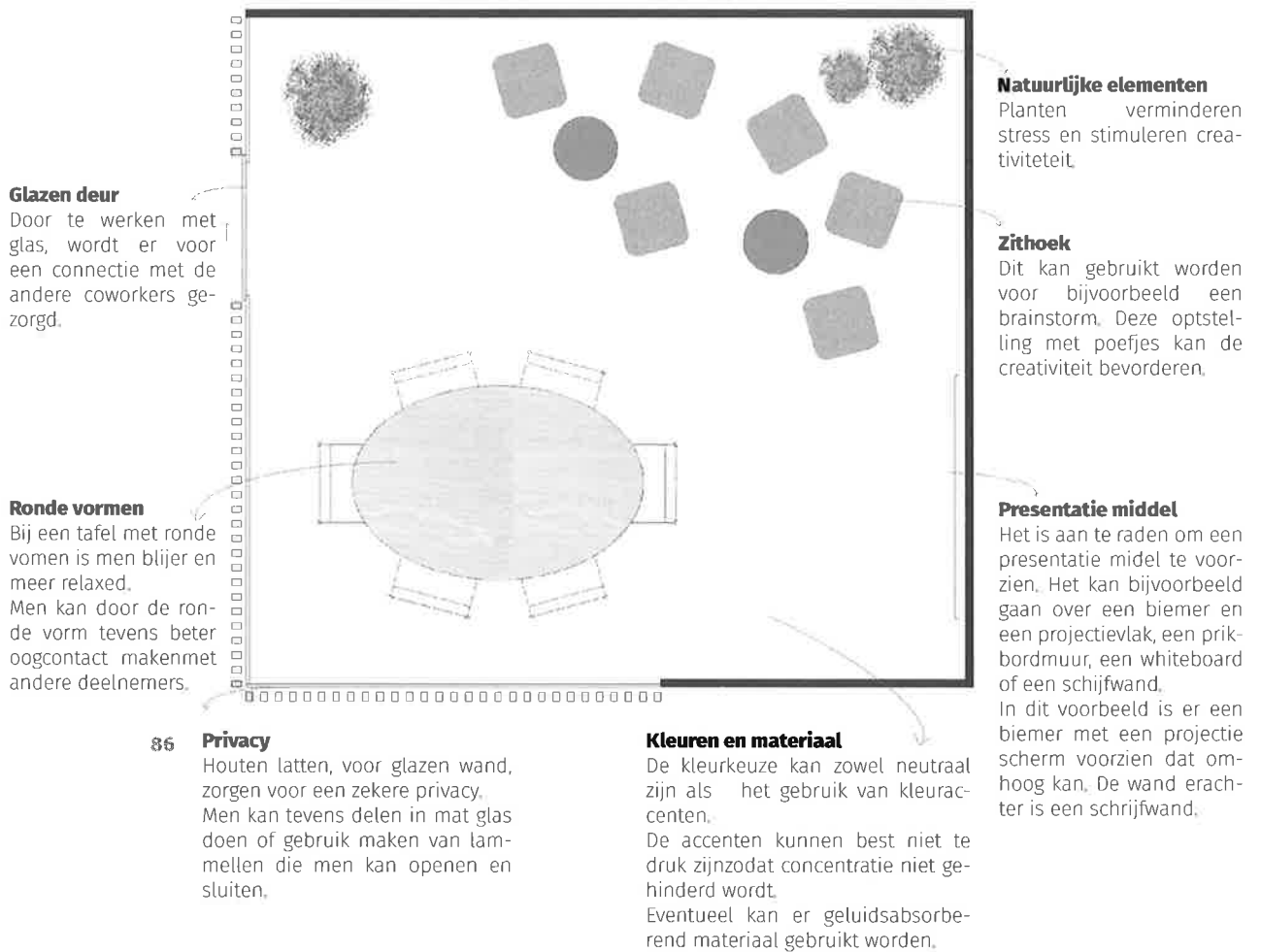
Oplossing: Vergaderingen en meetings worden snel geassocieerd met saai en traag. Het interieur en de plaats kan dit idee misschien helpen beïnvloeden, zodat men dit eerder gaat associëren met een aangename ervaring. Het is hierbij belangrijk om een onderscheid te maken tussen verschillende soorten besprekingen: formele vergaderingen, vergaderingen voor kort overleg en privé besprekingen.

Formele vergaderingen, dit zijn bijvoorbeeld vergaderingen met klanten, kunnen plaatsvinden in een vergaderzaal (zie afb.86-88; 91-94). Dit gebeuren kan interessanter gemaakt worden onder invloed van bepaalde elementen. Zo is uit een onderzoek van Dazir in 2009 gebleken dat men meer positieve emoties ervaart bij glooiende vormen, het stemde mensen blijer en men was meer relaxed. Bij lange vergadertafels is het moeilijk om de reacties van de andere deelnemers waar te nemen. Het is dan ook aangewezen dat men in een vergaderruimte kiest voor ovale en ronde tafels. Door deze vormen kan men elkaar ook beter aankijken en is het maken van oogcontact gemakkelijker (Vink, 2017). Tevens kan de plaatsing van stoelen een invloed hebben. Het beste voor een goede communicatie is om de stoelen niet te ver uit elkaar te plaatsen. De hoogte van het plafond in deze formele ruimte heeft eveneens een invloed. Volgens Meyers en Zhu (2007) zou een hoog plafond een positief effect hebben als men abstract moet denken. Dit komt omdat je je dan minder geremd voelt met het ontstaan van creatieve ideeën als gevolg. Bij gesprekken over concrete zaken is een laag plafond beter. Op vlak van kleurgebruik kan men concluderen dat koude tinten beter zijn voor cognitief inspannende zaken en warme tinten voor detailgerichte taken (Hulshof, 2013). Daarenboven is het interessant om wat huiselijke elementen zoals planten te voorzien. Hierdoor voelt men zich meer op zijn gemak en gaat men zich meer openstellen (Vink, 2017). Ook het voorzien van een beamer voor presentaties en de mogelijkheid om notities of schetsen te maken, op rolpapier aan de muur bevestigd of op een schrijfbord, is een pluspunt.

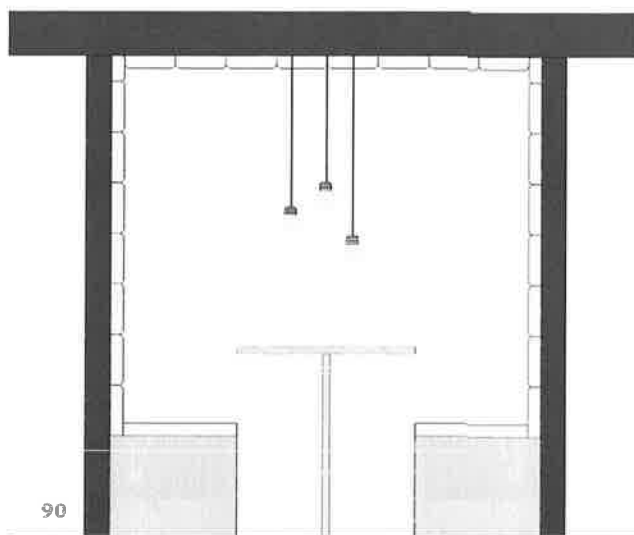
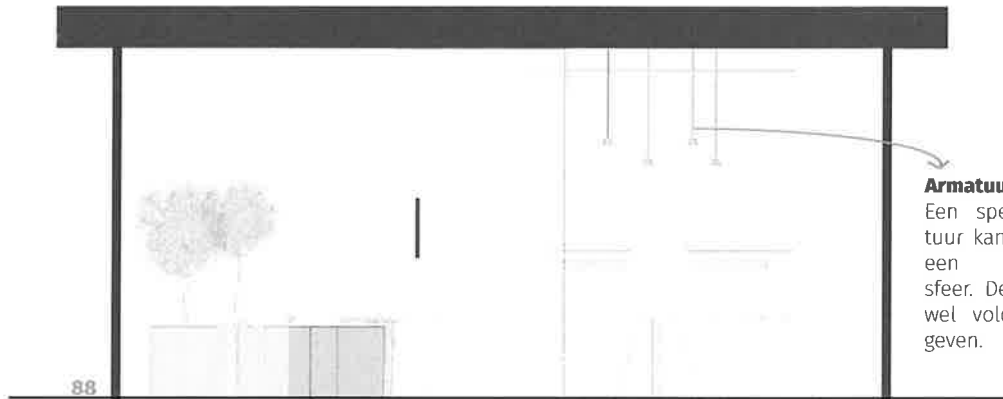
Korte besprekingen kan men bijvoorbeeld voeren bij sta-vergadertafels of bij een barkrukopstelling (zie afb. 95). Deze hebben een innovatief en doelmatig effect. Men kan bij deze plaatsen een schrijfbord voorzien om bijvoorbeeld te brainstormen. Als deze tafels in de kantooromgeving staan, kunnen ze gemakkelijk gebruikt worden.

Als laatste zijn er de privé gesprekken. Dit zijn meer vertrouwelijke besprekingen en gesprekken zoals besprekingen onder 2 à 3 personen. Deze besprekingen kunnen het best plaatsvinden in loungeachtige omgeving (zie afb. 95). De lounge voorzieningen bevinden zich in de kantooromgeving en kunnen zo de communicatie stimuleren hetgeen bevorderend is voor de serendipiteit en de community. Hier wordt in het volgende hoofdstuk verder op ingegaan. Ook de aanwezigheid van oorstoelen (zie afb. 89) en geluidsabsorberende zitplaatsen (zie afb.90), zoals eerder vermeld in het vorige hoofdstuk, kunnen een meerwaarde bieden binnen de kantooromgeving. Men kan hiervan gebruik maken als men een gesprek wil voeren zonder dat het gevolgd wordt door anderen.

Ontwerpsituaties

Afbeeldingen:
86. Vergaderruimte met brainstormhoek schema
87. Vergaderruimte met brainstormhoek aanzicht met latjes

Afbeeldingen:

88, Vergaderruimte met brainstormhoek aanzicht zonder latjes

89, Oorstoel/ Juren Bey

90, Besprekingsmodule met akkoestische bekleding

Ontwerpsituaties

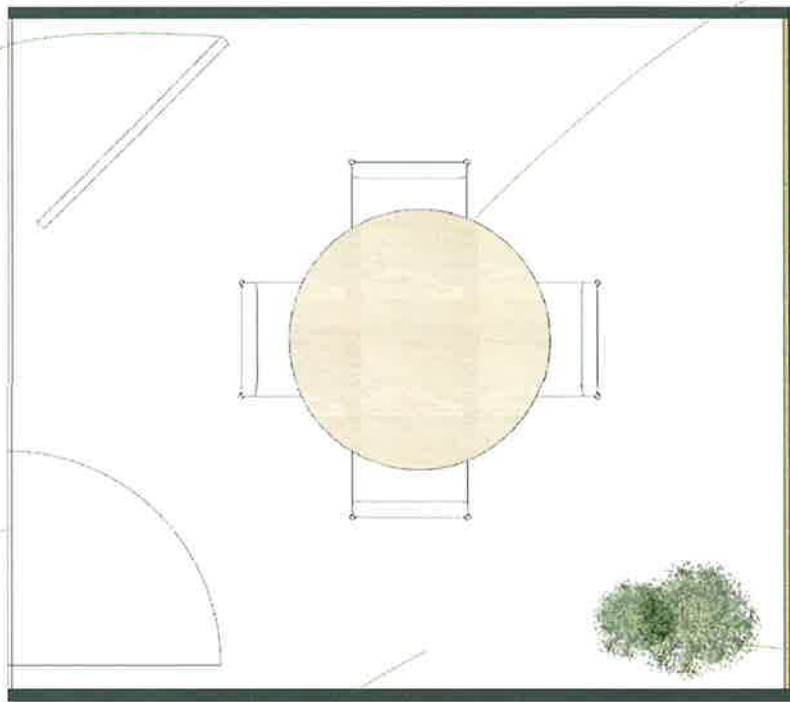
Presentatie middel

Het is aan te raden om een presentatie middel te voorzien. Het kan bijvoorbeeld gaan over een biemer en een projectievlak, een prikbordmuur, een whiteboard of een schijfwand. In dit voorbeeld is er hier een schrijfrol voorzien.

Glazen deur

Door te werken met glas, wordt er voor een connectie met de andere coworkers gezorgd.

91

Ronde vormen

Bij een tafel met ronde vormen is men blijer en meer relaxed. Men kan door de ronde vorm tevens beter oogcontact maken met andere deelnemers.

Presentatie middel

Het is aan te raden om een presentatie middel te voorzien. Het kan bijvoorbeeld gaan over een biemer en een prikbordmuur, een whiteboard of een schijfwand. In dit voorbeeld is er hier een prikbordmuur voorzien.

Natuurlijke elementen

Planten verminderen stress en stimuleren creativiteit.

Kleuren en materiaal

De kleurkeuze kan zowel neutraal zijn als het gebruik van kleuraccenten.

De accenten kunnen best niet te druk zijn zodat concentratie niet gehinderd wordt.

Eventueel kan er geluidsabsorberend materiaal gebruikt worden.

92

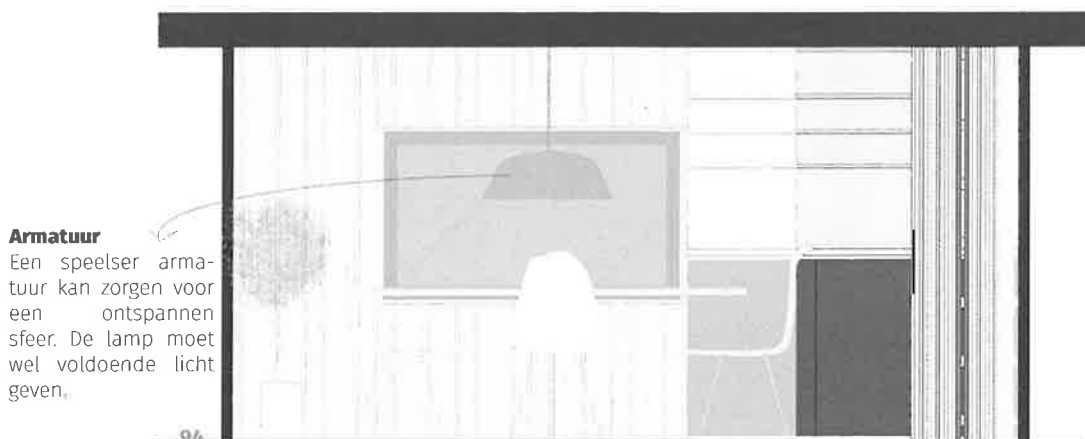
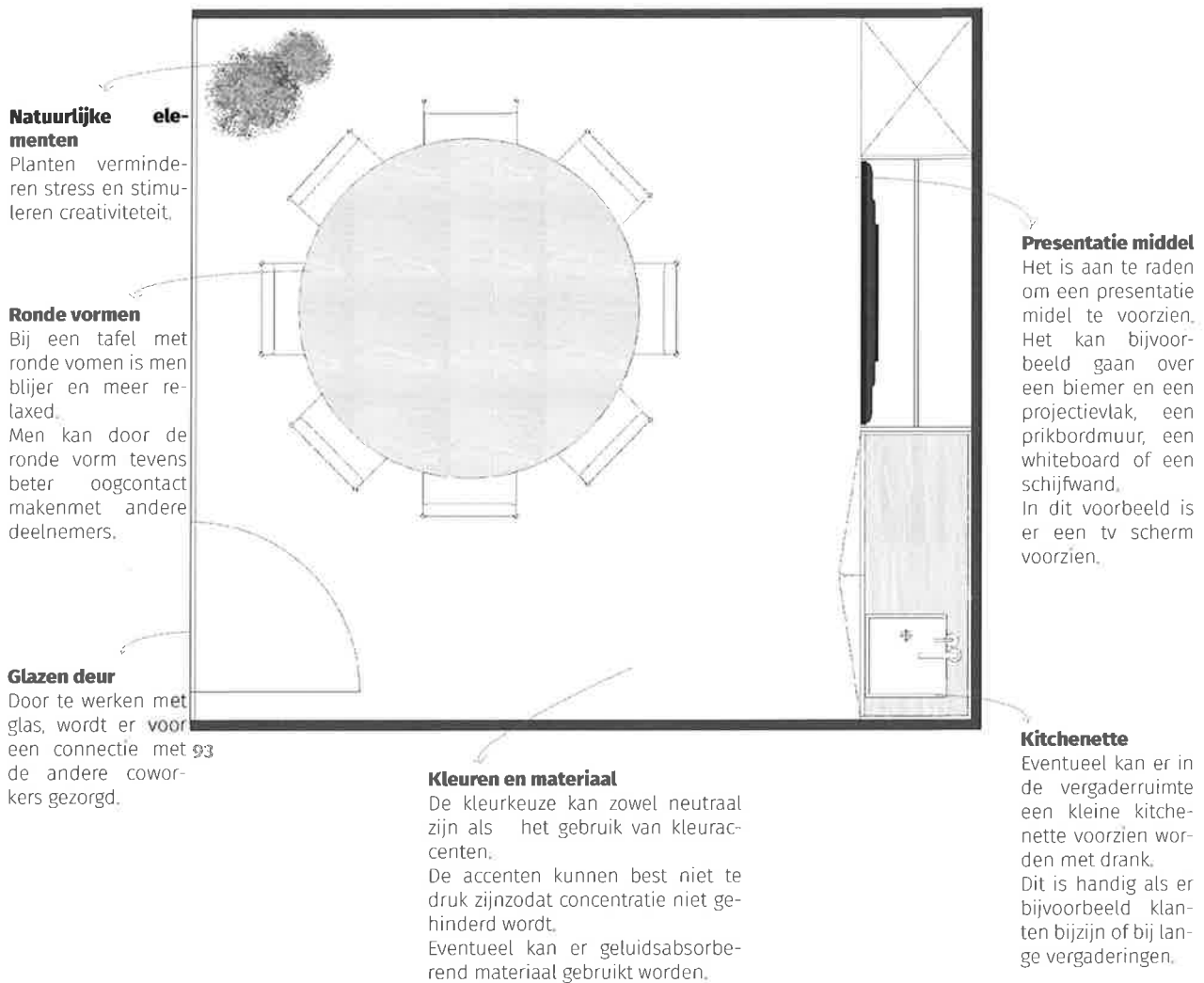
Armatuur

Een speelser armatuur kan zorgen voor een ontspannen sfeer. De lamp moet wel voldoende licht geven.

Afbeeldingen:

91. Vergaderruimte met prikbordwand schema

92. Vergaderruimte met prikbordwand aanzicht

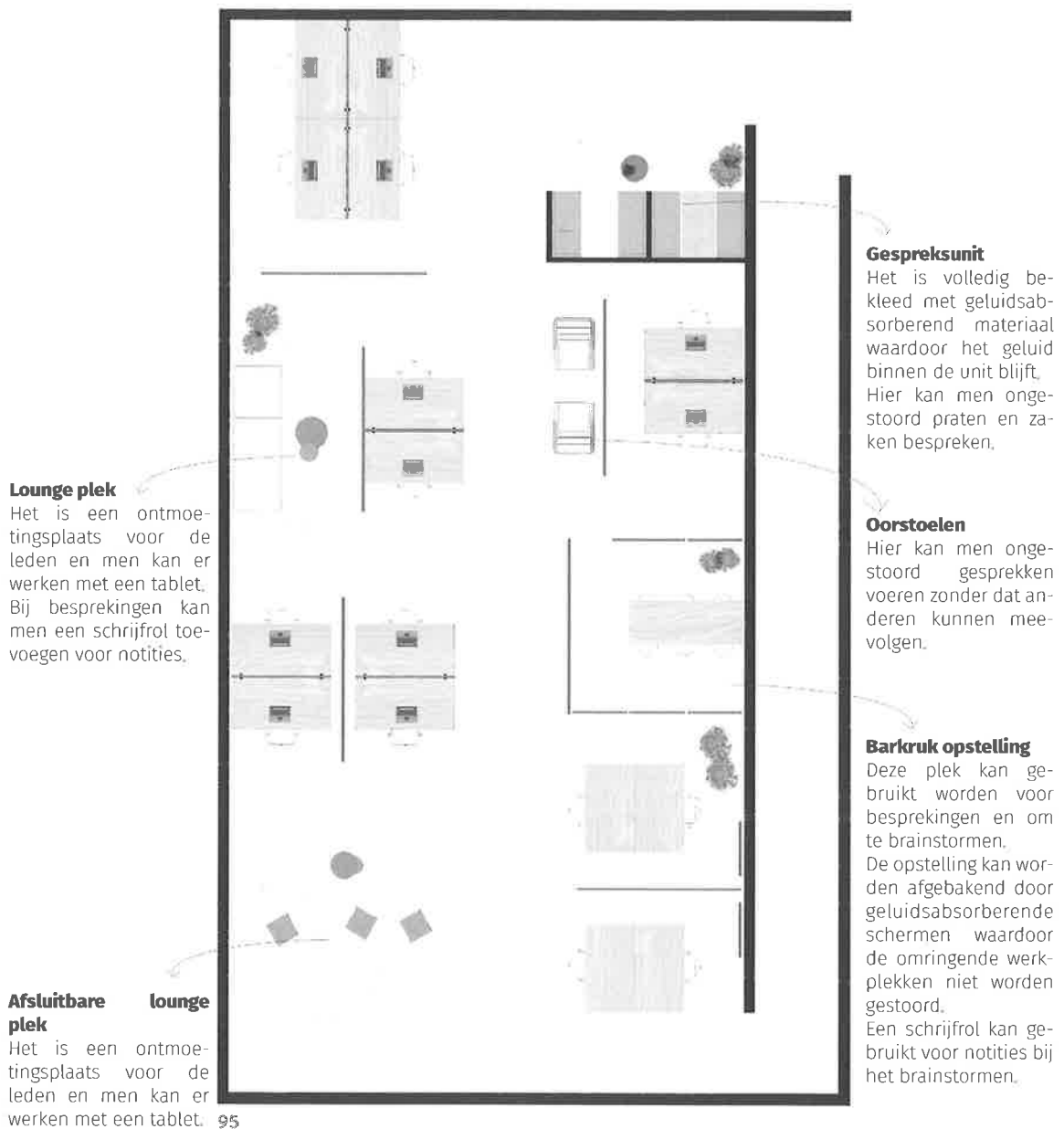
94

Afbeeldingen:

93. Vergaderruimte met kitchenette schema

94. Vergaderruimte met kitchenette aanzicht

Ontwerpsituaties

2.5 Community ondersteunen

Dilemma: Men wil thuis, in vertrouwde, veilige omgeving werken, maar men wil tevens contact met andere lotgenoten, netwerken en groeien in zijn job.

Oplossing: Coworking is een flexibel systeem waarbij men zelf kan kiezen wanneer en hoelang men gaat werken. Men komt daarenboven in contact met andere leden, men kan elkaar helpen in het groeien in hun job en men kan netwerken. Voor het "groeiproces" is er een community waar ieder lid toe behoort, zoals eerder vermeld in deel 2. Om de community te realiseren, zijn er bepaalde zaken vereist.

Eerst en vooral is de algemene sfeer van de coworking plaats belangrijk. Deze moet de leden aantrekken. Het moet ervoor zorgen dat men zich op zijn gemak voelt. In het algemeen hebben coworkingspaces een meer huiselijke en loungeachtige uitstraling dan een doorsnee kantoor. Door aandacht te geven aan de lichtarmaturen, keuze van materialen en meubels, creëert men een plek waar men zichzelf kan zijn (zie afb.96). Het is bevorderlijk voor de communicatie (Vink,2017).

Ontmoetingsplaatsen zijn noodzakelijk. Door middel van verschillende opstellingen die face to face ontmoetingen aanmoedigen, leert men elkaar kennen en bouwt men een band op, hetgeen leidt tot het uitwisselen van contacten en ideeën. Zo kunnen ontmoetingsplaatsen bestaan uit lounge stoelen en zetels. Door ze er aantrekkelijk te laten uitzien zal men er sneller naartoe gaan. Deze plaatsen kunnen gebruikt worden voor besprekingen en om samen te werken. De sfeer die er aanwezig is, zorgt er tevens voor dat mensen creatiever zijn en worden aangezet tot samenwerken.

Naast werken is ontspannen ook belangrijk. Het voorzien van een gezellige bar (zie afb.99) is een aanrader. Het is een plaats waar men elkaar kan leren kennen en samen kan ontspannen. Deze plek kan wat meer afgescheiden zijn van de werkruimtes om geluidshinder te voorkomen. Spelen zoals Pingpongtafels (zie afb. 97) en kickertafels zorgen voor een saamenhorigheidsgevoel (Ronson,2006; Jett et al, 2003).

De organisatie is mee verantwoordelijk voor het ondersteunen van de community. Zij organiseren onder andere activiteiten binnen en buiten de coworkingspace. De activiteiten kunnen gaan van netwerkevents en meet-ups tot het huren van een ijskar in de zomerperiode. In deel 2 wordt hier verder op in gegaan.

Tot slot is het interessant om op elk moment te weten wie er aanwezig is. Door middel van een app kan men de profielen van alle leden bekijken en achterhalen waarin eenieder gespecialiseerd is. In de ontvangstruimte kan men de aanwezigheid van leden registreren. Een overzichtsschema (zie afb.98) of scherm in deze ontvangstruimte kan aangeven wie er aan het werk is en op welke locatie. Dit is bovendien interessant voor nieuwe leden en potentiële klanten die een kijkje komen nemen naar de coworkingruimte. Op deze manier krijgen ze al aan beeld van de kennis van de aanwezige leden. Bovendien kan een app de organisator helpen bij het organiseren van werkplekken. Dit is nuttig in het geval er meer mensen komen werken als er werkplekken zijn. De app kan gebruikt worden om leden een werkplek te laten reserveren. Als de plaatsen vol zijn voor een specifieke dag kunnen de klanten een andere coworkingplaats aangeboden worden, indien er een netwerk van dit soort coworkinglocaties zou zijn.

Ontwerpsituaties

96

97

98

- Afbeeldingen:
 96. Besprekingsplek/ werkplek/ NeueHouse's Cool / Los Angeles
 97. Pinpongtafel / eettafel/ Mikiya Kobayashi
 98. Aanwezigheidsmuur van leden

Natuurlijke elementen

Planten verminderen stress en stimuleren creativiteit.

Geometrische vormen

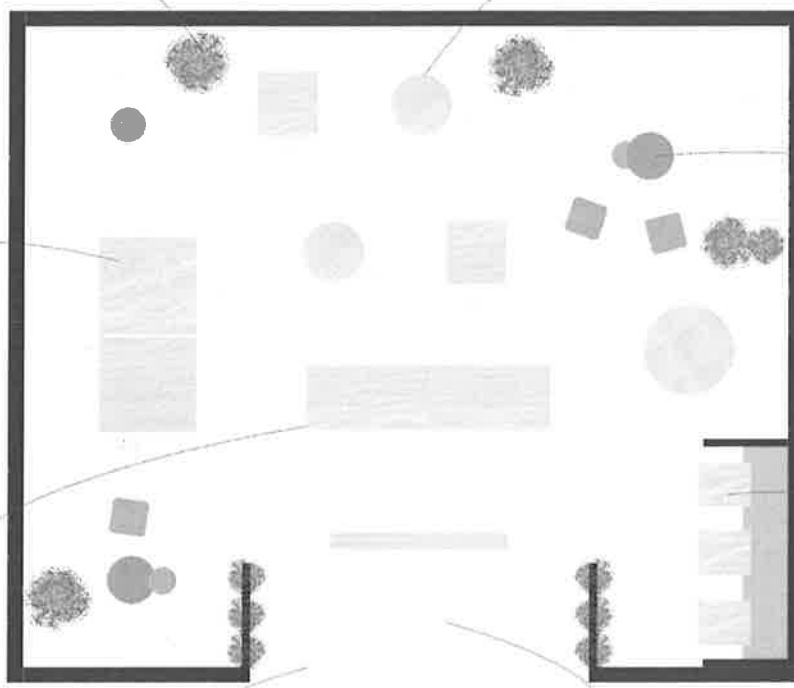
Door verschillende vormen te combineren zoals ronde en vierkante tafels maak je de ruimte dynamischer en speelser. Een evenwichtige opstelling zorgt ervoor dat het niet te druk wordt.

Speeltafels

De aanwezigheid van een pooltafel, kickertafel en/of pingpong tafel is bevorderlijk als teambuilding binnen de community. Men kan kiezen voor een pinpong tafel die men ook als eettafel kan gebruiken.

Gemeenschappelijke tafel

Door gebruik te maken van een aantal vierkante tafels, creeër je de mogelijkheid om deze los of tegen elkaar te gebruiken. Een grote gemeenschappelijke tafel is uitnodigend voor informele gesprekken.

Lounge plek

Het is een plaats waar men comfortabel kan ontspannen en anderen kan leren kennen in een huiselijke sfeer.

Zitbank en modulaire tafels

De vierkante tafels kunnen tegen elkaar geschoven worden tot een grote gemeenschappelijke tafel. Dit is bevorderend voor het samenhorigheds gevoel binnen de community.

Kleuren en materiaal

Ze worden op elkaar afgestemd om een huiselijke, loungeachtige en gezellige sfeer te bekomen. Warme en natuurlijke materialen zoals hout in combinatie van accentkleuren en leuke armaturen kan een optie zijn.

Bar

Het kan dienst doen als zelfbedieningsbar. In samenwerking met een cateringsbedrijf kunnen er snacks zoals broodjes geserveerd worden. Een alternatief is dat er personeel permanent de bar bedient en snacks bereidt.

Ontwerpsituaties

2.6 Creativiteit beïnvloeden

Dilemma: Men wil efficiënt en concreet werken, maar wil ook dat de creativiteit en inspiratie wordt gestimuleerd als men bijvoorbeeld vast zit met een project.

Oplossing: De doelgroep van mijn coworkingspace zijn creatieve beroepen. Het is vanzelfsprekend dat deze coworkingspace creativiteit uitademt. Er zijn verschillende bronnen van inspiratie die helpen bij het creatieve werk. Creativiteit is bovendien een cruciale factor voor toekomstig succes (IBM, 2010). De volgende voorbeelden die besproken worden, kunnen de creativiteit en inspiratie bevorderen in combinatie met andere factoren zoals bijvoorbeeld het samenwerken met anderen. Het zijn elementen die samen beetje bij beetje de creativiteit en inspiratie kunnen beïnvloeden.

Zoals eerder vermeld zijn ruimtes bestaande uit een combinatie van het kantoorgegeven met een loungesfeer, ruimtes waar oogcontact mogelijk is en ruimtes die actief en levendig aanvoelen, positief voor de creativiteit. Ook de afwisseling van werkplekken werkt stimulerend en het samenwerken met lotgenoten kan leiden tot nieuwe ideeën en tot het uitwisselen van ideeën (zie afb. 101).

Hieronder worden nu nog enkele andere zaken besproken die voor innovatie, creatie en inspiratie kunnen zorgen.

Het is interessant om mensen met verschillende achtergrond, kennis en kunde aan te trekken. Als deze mensen gaan samenwerken ontstaan er vaak combinaties van ideeën op een nieuwe en opwindende manier. Hierdoor zal de intrinsieke motivatie, expertise groeien en zullen de creatieve denkvaardigheden worden verhoogd. Kortom hoe diverser de community, hoe hoger de waarschijnlijkheid is dat ze een doorbraak op vlak van innovatie en creativiteit zullen genereren (Kakko, 2009).

Kunst en natuur hebben een invloed op de creativiteit. Als men geconfronteerd wordt met een werk zoals een schilderij of een fotografiewerk, kan men zich hierdoor geïnspireerd voelen. Naast het geven van inspiratie beïnvloedt kunst de sfeer in een ruimte. Schilderijen en fotografiewerken met natuurlijke omgevingen helpen de werknemers om zich gelukkig en tevreden voelen (Klein, 1997). Het zal een algemeen gevoel van rust geven. Zowel planten (zie afb. 101-102) binnen de werkruimte als de natuur erbuiten hebben een positieve invloed. Door de aanwezigheid van planten binnen in de ruimte, wordt de werkstress verminderd en gaat de werker zich beter voelen (Browning et al, 2016). Materialen met een natuurlijke look helpen ook mee aan het bevorderen van de creativiteit. De natuur rondom de coworkingspace biedt de mogelijkheid om buiten pauze te nemen en tot rust te komen met het ontstaan van inspiratie en nieuwe ideeën als gevolg (Vink, 2016). Het binnenvallen van zonlicht in de ruimte is positief. Wel moet men oppassen dat het geen reflectie veroorzaakt op zaken zoals laptopschermen. Een goede combinatie van zonlicht met kunstlicht is een must (zie afb. 103). Het gevolg hiervan is een grotere productiviteit.

Een andere mogelijkheid voor het creëren van creativiteit is een experience wall (zie afb. 100), een muur waar men bijvoorbeeld elke maand of week een probleemstelling, dilemma of thema aankaart. De leden van de community worden uitgedaagd om hun bevindingen of ideeën op de muur weer te geven, toe te voegen. Op deze manier worden ze ertoe aangezet om over bepaalde zaken na te denken en om hierover van gedachten te wisselen hetgeen inspirerend kan werken. Het versterkt bovendien de community en hun samenhang. Het is een voorbeeld dat voor een aangename en plezierige sfeer binnen het coworking gegeven kan zorgen.

Aangezien de doelgroep creatieve beroepen zijn, kan de aanwezigheid van een “makerspace” interessant zijn (zie afb. 104). Men kan er met verschillende tools zoals een lasercutter, 3D printer, maquette materiaal,.... prototypes maken en ermee experimenteren. Dit kan zowel gezamenlijk als individueel. Het is een plaats waar men de creativiteit de vrije loop kan laten. Het kan leiden tot de ontwikkeling van nieuwe ideeën waarbij men elkaar kan inspireren (Amabile, 1996; Beaty et al, 2003).

100

101

102

103

Afbeeldingen:

100. Brainstorm plek / Experience wall/
The Commons / South Melbourne

101. Coworkingruimte / aanwezig natuur /
We work t / Californië

102. Coworkingruimte / aanwezig
Natuur / Bricks Lund / Zweden

103. Natuurlijk licht / zicht naar buiten /
Airbnb / Tokyo

Ontwerpsituaties

Ontspanningsruimte

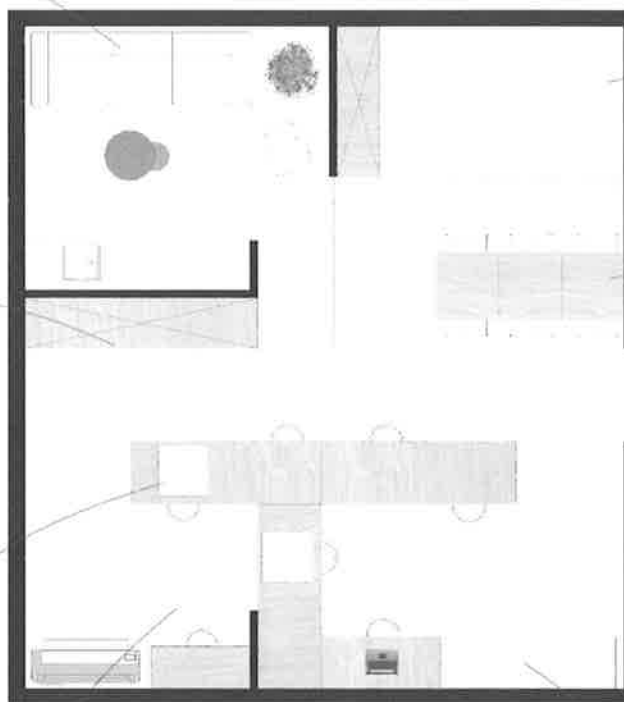
Als er voldoende plaats is, kan een kleine ontspanningsruimte interessant. Hier kan men iets drinken of handen wassen. Indien dit niet in de ruimte past, is het een meerwaarde om deze functies in de nabije omgeving of grenzende ruimte te hebben.

Opslag ruimte

Voor het werkgerief als breekmessen, snijmaten, enz. en materialen zoals karton, schuimkarton, enz. dient er voldoende opbergruimte te zijn. Indien men de plaats heeft, kan men voor materialen een aparte opslagruimte voorzien.

Apparatuur

In de makerspace mogen apparatuur zoals 3D printes, lasercutters en dergelijke niet ontbreken. In dit voorbeeld staat hier een 3D printer.

104

Kleur en materiaal

De makerspace mag een zekere gezelligheid uitstralen. Men gebruikt hier best materialen die tegen een stootje kunnen.

Apparatuur

In de makerspace mogen apparatuur zoals 3D printes, lasercutters en dergelijke niet ontbreken. In dit voorbeeld staat hier een lasercutter.

Fotohoek

Deze ruimte kan worden afgesloten met een scherm of een gordijn.

Gemeenschappelijke tafel

Door gebruik te maken van viekante of rechthoekige tafels kunnen deze ook worden samengevoegd tot een grote gemeenschappelijke tafel.

3. Reflectie

Bij de voorgaande dilemma's zijn er aantal zaken zoals de soorten werkplaatsen, vergader-ruimtes, geluidoplossingen,... besproken die de werking van een coworkingspace positief kunnen beïnvloeden. Men kan deze zaken relatief makkelijk met elkaar combineren en samenbrengen tot één geheel. Sommige elementen zullen wat beperkter aan bod komen in de coworkingruimte en dit afhankelijk van de beschikbare oppervlakte. Zo zal bijvoorbeeld de makerspace minder uitgebreid zijn als er maar een kleine ruimte beschikbaar is.

Verschillende elementen komen bij meerdere dilemma's terug en verdienen extra aandacht. Zo is bijvoorbeeld flexibiliteit waarmee men de indeling van een ruimte kan veranderen door middel van schermen en de flexibiliteit van bureauopstellingen bevorderend voor de productiviteit én de creativiteit. De meeste werkplaatsopstellingen zorgen bovendien voor een spontaan oogcontact tussen de coworkers, hetgeen bevorderend is, voor het leggen van contacten. De productiviteit en de creativiteit worden ook positief beïnvloed door aanwezigheid van planten en het zicht op de natuur (zie afb. 105).

Tenslotte wordt het belang van het voorzien van loungeomgevingen doorheen de dilemma's benadrukt. Het stimuleert de ontmoetingen en bevordert het tot stand brengen van de community (zie afb. 106-110).

Kortom, de onderwerpen uit de besproken dilemma's kan men als interieurarchitect in beschouwing nemen bij het ontwerpen van een coworkingspace met als doel een goed functionerende coworking (zie afb. 111).

Ontwerpsituaties

105

106

107

Afbeeldingen;

105. Coworkingruimte/ Airbnb / Tokyo

106. Coworkingruimte/ WeWork/ New York

107. Coworkingruimte/ Centrl Office/ Portland

108

109

110

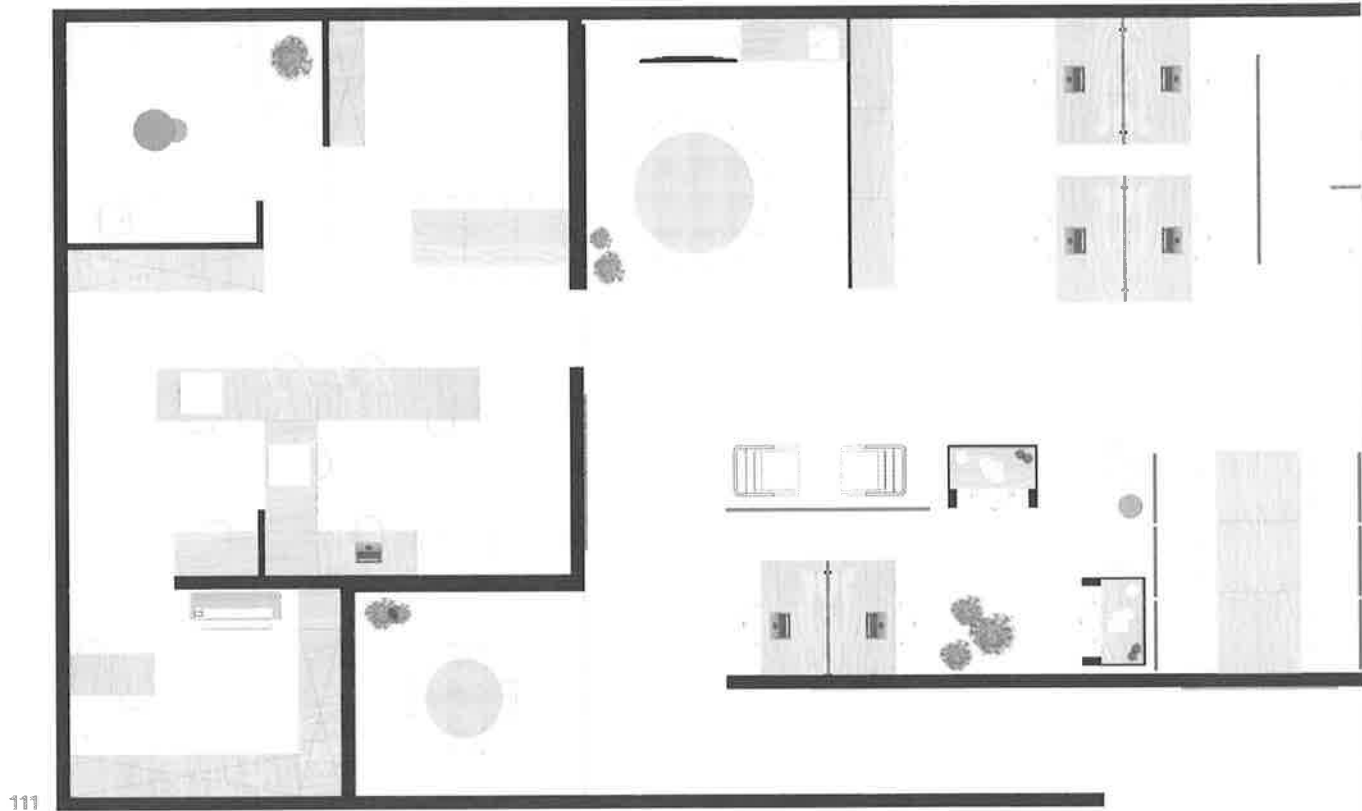
Afbeeldingen:

108. Coworkingruimte/ WeWork/ New York

109. Coworkingruimte/ Hubba/ Bangkok

110. Coworkingruimte/ Paperwork/ Bangkok

Ontwerpsituaties

Aanwezigheidsmuur

Het ontwerp

"Design is thinking made visual"

Saul Bass

Het Ontwerp

1. Doelgroep en concept

Zoals eerder vermeld in voorgaande delen is mijn hoofddoelgroep creatieve beroepen. Deze kunnen creatieve en gedreven zelfstandigen en freelancers zijn alsook mensen die deel uitmaken van een bedrijf. Tevens is er de mogelijkheid om een vergaderruimte te huren, hetgeen interessant is voor mensen waarvoor het station gelegen is tussen twee locaties waardoor de beide partijen een beperkte afstand moeten overbruggen. Doordat ze de drukke traditionele centra vermijden, kan dit zowel voor hen als in algemeen bijdragen tot een oplossing voor het mobiliteitsprobleem.

Ook starters, bijvoorbeeld studenten die afstuderen en graag als zelfstandigen willen beginnen, kunnen terecht bij deze coworking plaats. Zij kunnen van de meer ervaren leden hulp en raad krijgen en al doende leren om op hun eigen benen te staan.

Een geslaagde herbestemming zal mensen met verschillende kennis, kunde en ervaringen samenbrengen en de gemeenschappelijke waarden, het opbouwen van een community tot stand brengen.

Het herbestemmingsproject van het station is een integratie van een opkomende werkvorm en -omgeving, coworking, en van een leegstaand, bijna vergeten treinstation en zijn goederenloods. Bij de versmelting zullen enerzijds bepaalde originele elementen van de gebouwen behouden blijven, zoals bijvoorbeeld de vroegere loketten die voor mij typerend zijn aan een stationsgebouwen. Ze zullen niet letterlijk maar subtiel en symbolisch worden terug gebracht in het ontwerp. Anderzijds worden bouwkundige constructies expliciet toegevoegd, zoals een bijgebouw op de lage zijvleugel en een glazen liftkoker. De constructie op het bijgebouw bestaat voornamelijk uit glas om een duidelijk onderscheid te maken tussen de oude en de nieuwe elementen en voorziet houten latten in een harmonicasyteem waarmee men delen kan afsluiten en privacy kan creëren. Om van het stationsgebouw en de goederenloods één geheel te maken, loopt het dak van het bijgebouw door in een luifel naar de goederenloods. Er wordt daardoor een overdekte buitenruimte gecreëerd die aan de kant van de spoorweg houten latten heeft als afscherming tegen passerende treinen. Doordat het lattensysteem doorloopt van het hoofdgebouw naar de goederenloods, vormt het geheel een eenheid.

De locatie van het station, dat uitgebreider wordt besproken in het deel over de gemeente Ardoeie – Koolskamp, biedt mogelijkheden aangezien deze niet ver verwijderd is van grotere steden als Kortrijk en Brugge.

Tijdens mijn zoektocht naar een geschikt station ontdekte ik dat er meerdere stationsgebouwen sterk op elkaar lijken en dit werd ook bevestigd in het deel over de Belgische stationsgeschiedenis. Door deze ontdekking heb ik gekozen voor een station van een specifiek type, namelijk het type van 1881 en 1895. Nadat uit het onderzoek bleekdat coworking in dit type zou passen, zou het ontwerp dus een uitrolmodel kunnen zijn voor gelijkaardige stations van de types 1881 en 1895. Zo kan er een netwerk ontstaan van verschillende coworking plaatsen die het station en de spoorlijnen als link hebben. De coworking community kan uitgebreid worden tot verschillende stations zodat men kan variëren van werkplek en nieuwe leden kan leren kennen. Aangezien de stations zich bevinden in kleinere dorpen en gemeenten kan het een oplossing bieden voor het mobiliteitsprobleem.

2. Het programma

Het toegepaste programma van coworking in het station en de goederenloods bevat de verschillende elementen die ik onderzocht heb in het deel van de ontwerpsituaties.

Zo heb je in de kelder de toiletten en een stalenkamer. In de ruimte met stalen zijn diverse materialen zoals bijvoorbeeld verschillende soorten fineer aanwezig waarmee men materialen combinaties kan samenstellen voor het uitwerken van creatieve ideeën.

-Het werken gebeurt op de gelijkvloers en eerste verdieping van het station. De aanwezige werkopties zijn: zit – staan werkplaatsen, individuele werkruimtes, besprekings - en vergaderplekken en telefoonruimtes. Deze verschillende werkopties zorgen voor een zekere flexibiliteit. Ook het aanbieden van deze variatie aan werkplaatsen is bevorderend voor de productiviteit van coworkers.

Bovendien is er een werkruimte op de gelijkvloers aanwezig die ook gebruikt kan worden voor lezingen en sprekers.

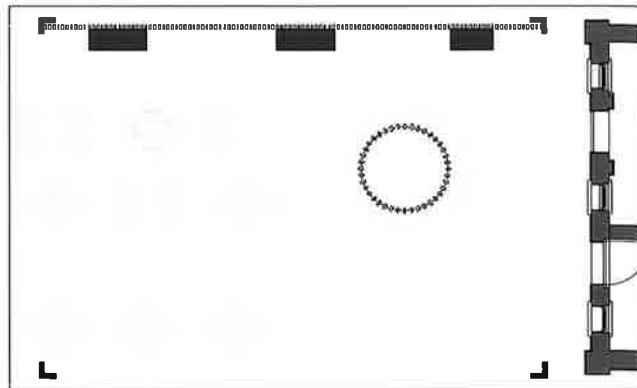
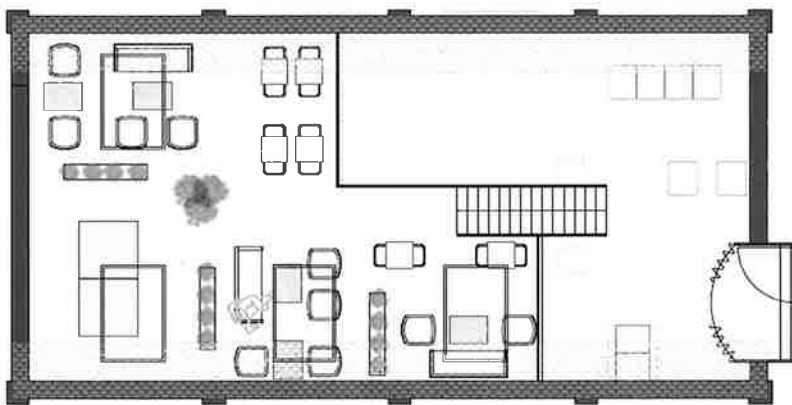
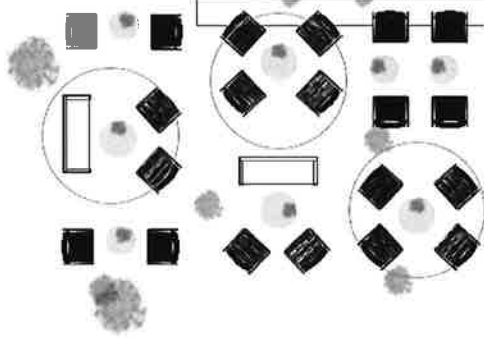
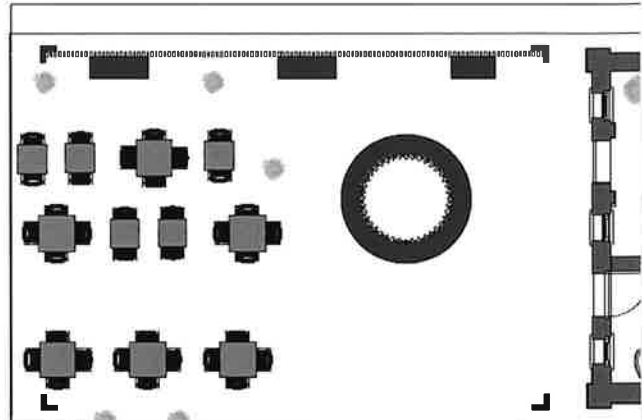
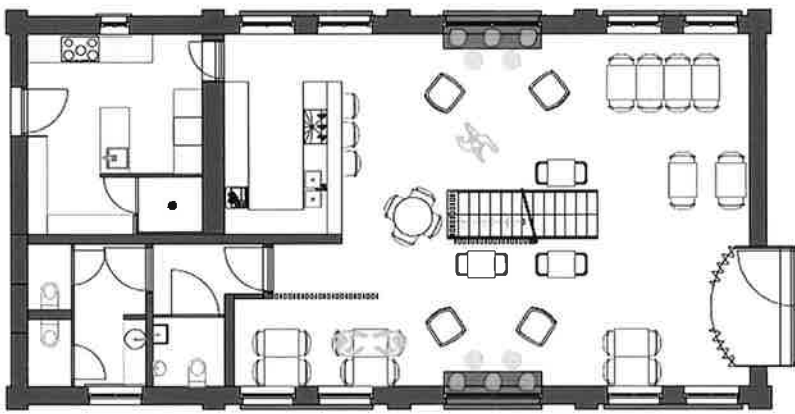
- Op de eerste verdieping is er buiten de vaste vergaderruimte voor coworkers een vergaderruimte aanwezig die onder andere verhuurd kan worden aan niet- leden.

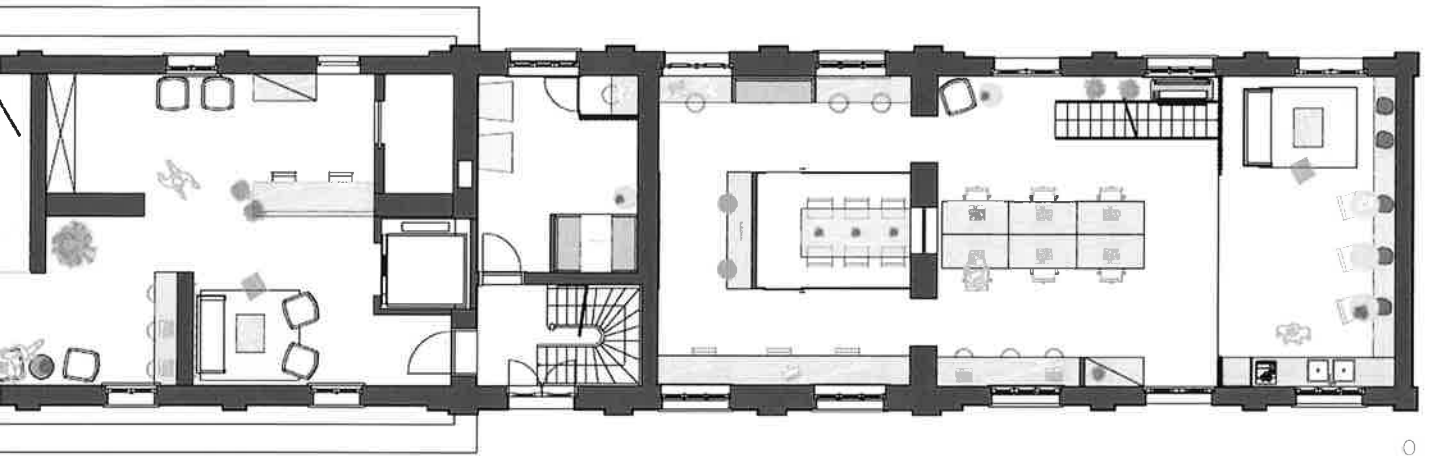
-Op de zolder van het stationsgebouw is er een atelier, een makerspace, waar men prototypes kan maken van ideeën en ontwerpen. De aanwezige apparatuur zijn: 3D printer, Laser cutter, naaimachines en fotografitoestellen en toebehoren.

De goederenloods is ingevuld als een lunchbar die een huislijke en lounge sfeer heeft. Men kan er terecht voor een drankje, een verse lunch, gezellige gesprekken en voor ontspanning zoals het spelen van pingpong. Deze bar is tevens publiekelijk opengesteld en zorgt voor de stimulatie van het leggen van relaties en contacten tussen de coworkers en anderen. De ruimte kan alsook gebruikt worden voor de coworkingsevenementen en -activiteiten. De ruimte voor het loodsgebouw kan mee geïntegreerd worden als een terras.

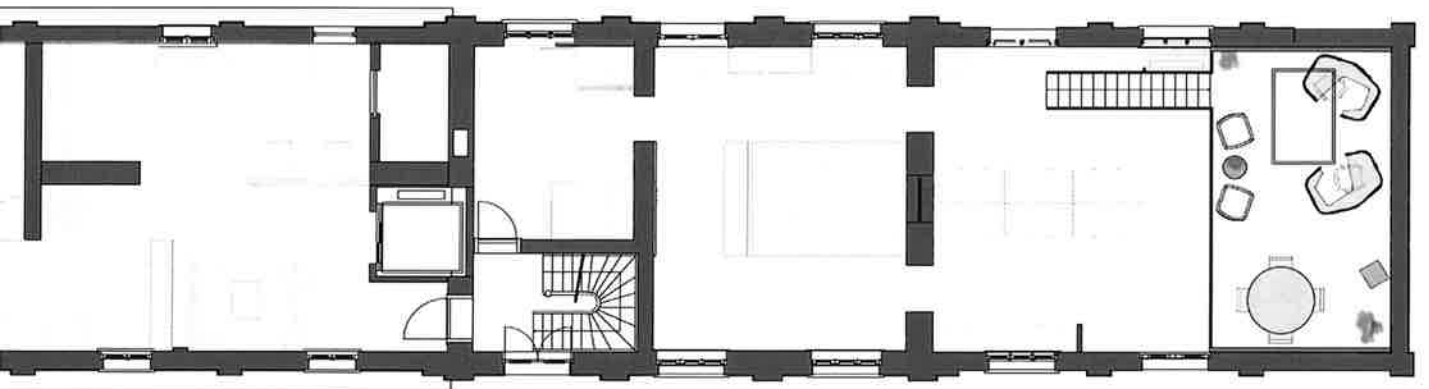
De ruimte tussen het stationsgebouw en de goederenloods is een overdekte buitenruimte zoals al eerder vermeld. Deze kan gebruikt worden als een ontspannings- en ontmoetingsplaats. Bij bijvoorbeeld een netwerkevent kan deze plaats ook voorzien worden van receptietafels en dergelijke.

Het Ontwerp

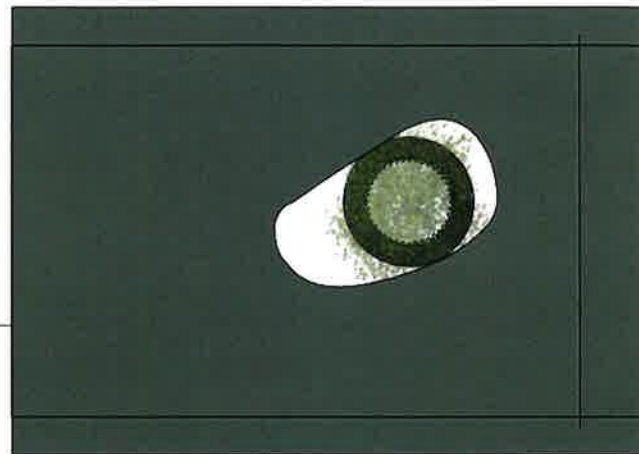
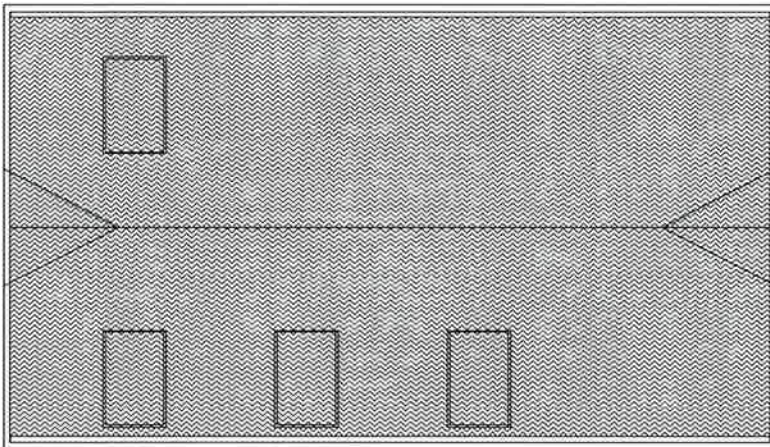
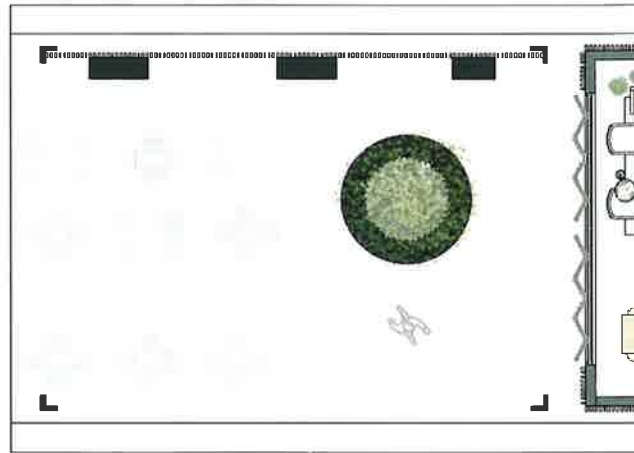
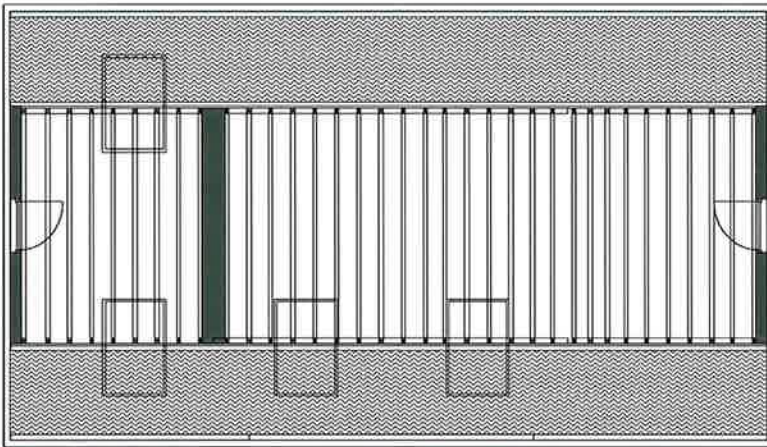

0

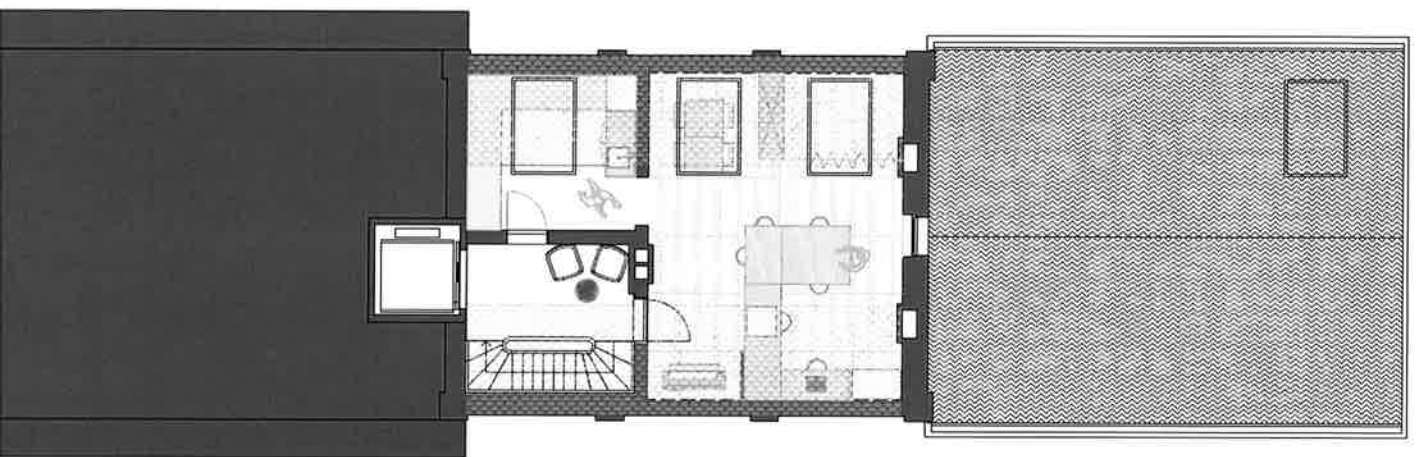
+0,5

Het Ontwerp

+1

+2

Het Ontwerp

Het Ontwerp

Het Ontwerp

ALGEMEEN BESLUIT

Het doel van mijn onderzoek was om te achterhalen of het fenomeen coworking kan worden toegepast in een traditioneel leegstaand station van het type 1881. Hiervoor was het van belang om relevante elementen van coworking en van de architectuur van treinstations te onderzoeken. De conclusies van het onderzoek van de verschillende topics worden tenslotte samengebracht in een ontwerp.

In het eerste deel de 'stationsgebouwen' wordt de nadruk gelegd op de geschiedenis van de Vlaamse stationsgebouwen, dit deels om een achtergrond te hebben van hoe de stationsarchitectuur ontstaan en geëvolueerd is. Hierbij stelde ik vast dat de eerste gebouwen heel symmetrisch waren en dat er geen aandacht was voor het functionele ervan. Later in de geschiedenis kwamen er meer stationsgebouwen in kleinere gebieden en werd de functie belangrijker. Het gevolg hiervan was dat men een standaardconcept ontwierp waar verschillende varianten op gemaakt zijn. Dit maakt dat er heel wat gebouwen dezelfde architecturale opbouw hebben. Dit kan interessant zijn om een uitrolmodel te ontwerpen dat in de verschillende stationsgebouwen kan worden uitgevoerd.

Het tweede deel gaat dieper in op coworking. Het fenomeen, het nieuwe werken, wordt beschreven als een diverse groep mensen die hun kennis, kunde, netwerken, dezelfde werkruimte en middelen delen. Tijdens mijn onderzoek werd duidelijk dat begrippen als serendipiteit, het ontstaan van spontane ontmoetingen, een belangrijke rol speelt bij het coworking gegeven. Samen met de 5 waarden van Kwiatowsky (2011), m.n. samenwerking, community, duurzaamheid, toegankelijkheid en openheid, vormen de bouwstenen van een goede coworkingplaats. Dit werd ook duidelijk in de case studies die ik uitgevoerd heb. In het herbestemmingsproject zijn deze eigenschappen, zoals onder andere het opbouwen van relaties en het samenwerken, de basis en het vertrekpunt van het ontwerp. De bijdrage van een interieurarchitect kan hier interessant zijn net omdat ze specifieke aandacht hebben voor de nodige sfeer en details. Ook omdat interieurarchitecten zelf in de creatieve sector zitten, is het positief dat zij mee nadenken en ontwerpen maken voor een creatieve coworkingplaats. Hun eigen ervaringen zouden het ontwerp nog sterker kunnen maken.

In het derde deel wordt het accent gelegd op het gekozen pand en zijn omgeving. Het stationsgebouw en de bijhorende goederenloods liggen in de dorpskern, niet ver verwijderd van grotere steden als Roeselare, Kortrijk en Brugge. Door de omgevingsanalyse stelde ik vast dat het station in de nabije omgeving ligt van allerlei handelszaken, horeca en bedrijven. Deze analyse maakte bovendien duidelijk dat er een groot aantal creatieve freelancers, ondernemingen en zelfstandigen aanwezig zijn in een straal van 10 km van de gekozen locatie. Dit wijst op de aanwezigheid van voldoende potentiële klanten voor een coworkingplaats met als hoofddoelgroep creatieve beroepen in het stationsgebouw en de goederenloods van Ardoorie-Koolskamp.

In het vierde deel 'ontwerpsituaties' wordt de focus gelegd op de coworkingruimte zelf. De dilemma's maakten duidelijk dat men verschillende werkplekken moet aanbieden zoals zitten staanplaatsen, individuele focuswerkplekken, telefoonplaatsen, vergader- en besprekingsruimtes en geluidgeïsoleerde plaatsen. Daarenboven moet er ook aandacht zijn voor het stimuleren van de community en de serendipiteit door bijvoorbeeld een ontspannende bar en een aanbod van activiteiten. De creativiteit en inspiratie kan worden beïnvloed door onder andere de aanwezigheid van planten en kunst en eventueel een makerspace voor de productie van prototypes. Al deze aspecten worden vertaald in een evenwichtig ontwerp.

Het laatste deel integreert alle kennis van het onderzoek in een ontwerp. Het stationsgebouw en de goederenloods van Ardooie-Koolskamp wordt herbestemd tot een creatieve coworking plaats. Het ontwerp en het idee zorgt voor een oplossing van een mobiliteitsprobleem en brengt diverse mensen met dezelfde interesses samen. Het gebouw krijgt op deze manier een nieuwe moderne functie en zal de gebouwen een nieuw leven geven. Het ontwerp zou tevens een aanzet kunnen zijn voor het uitbouwen van een groot netwerk tussen verschillende stations waar het ontwerp van toepassing is.

Met deze thesis is aangetoond dat stationsgebouwen een herbestemming kunnen krijgen als coworkingspace met als rode draad doorheen de evolutie 'een station als ontmoetingsplaats'.

REFERENTIELIJST BRONNEN

- Agentschap onroerend erfgoed, (2016). *Station Ardooië-Koolskamp*. Geraadpleegd op 30 januari 2018, van <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/208094>.
- Agentschap onroerend erfgoed,(2017). *Ardooië*. Geraadpleegd op 31 januari 2018, van <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/125630>.
- Anoniem, (2007). *Gemeentelijk ruimtelijk structuurplan Ardooië* (onderzoeksrapport). Wes, &wvi, Ardooië.
- Augustin, S. (2009). *Place advantage*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Bakker, I. (2014). *Uncovering the secrets of a productive work environment: A journey through the impact of plants an colour* (Proefschrift). Technische universiteit Delft, Delft.
- Baltus, P. (2016). *Coworking verandert waar en hoe we werken* (artikel). Geraadpleegd op 3 november 2017, van <https://www.flexas.nl/blog/coworking-verandert-waar-en-hoe-we-werken>.
- Bar d'office coworking. *Let's learn together*. Geraadpleegd op 1 februari 2018, van <http://bar-doffice.com/>
- Bergh, M.(2015). *Office inside out* (Masterthesis). Architectuur, Faculteit architectuur, Technische universiteit Delft, Delft.
- Beta cowork. *Whats is coworking*, Geraadpleegd op 3 november 2017, van <http://www.beta-cowork.com/home-2/>.
- Bourdet, G., &Vanackere, K. (2008). *Provinciaal ruimtelijk uitvoeringsplan Sioen* (toelichting-snota-stedenbouwkundige voorschriften- grafische plannen- onteigeningsplan). Grontmij, Brugge.
- Browning, B., & Cooper, C. (2016). *The global impact of biophilic design in the workplace*. Geraadpleegd op 1 december 2017, van <http://architecturenow.co.nz/articles/the-global-impact-of-biophilic-design-in-the-workplace/>
- Capdevila, I., &Zhao, y.(2015). *Setting the playground: Collective creativity in coworking spaces* (Onderzoekspaper). PSB Paris School of Business, Paris
- De Bot, H. (2002). *Stationsarchitectuur in België: Deel 1 1835-1914*. Turnhout: Brepols
- Dowdy, C. (2016). *Office design that boosts workplace wellbeing*. Geraadpleegd op 1 december 2017, van <https://www.raconteur.net/business/office-design-that-boosts-workplace-well-being>
- Driever, R. (2011). *Het ontwerp van een duurzame vergaderuimte*. (Bacheloropdracht). Universiteit Twente, Twente.
- De Soete,T., &Vandenbogaerde, E. (2011). *Gemeente Ardooië: RUP Stationsomgeving* (Onderzoekrapport). Grontmij, Brugge.

Encyclo, (z.j.). *Station Ardooie-Koolkamp*. Geraadpleegd op 30 januari 2018, van <http://www.encyclo.nl/begrip/Station%20Ardooie-Koolkamp>

Fuzil, A., & Clifton, N., & Loudon, G. (2014). *New in-house organizational spaces that support creativity and innovation: the co-working space* (conferentie paper). Cardiff: Cardiff Metropolitan University.

Hendricks, D. (2015). *Can office artwork influence employee productivity?* Geraadpleegd op 2 maart 2018, van <https://www.forbes.com/sites/drewhendricks/2015/01/12/can-office-artwork-influence-employee-productivity/#711029c1884c>.

Hedge, A. (2017). Office workplaces. In A. Hedge, P. Vink, L. Groenesteijn (Reds.), *Ergonomic workplace, design for health, wellness and productivity* (pp. 153-161). Boca Raton: CRC Press.

Henry, J., & Mayle, D. (2002). *Managing innovation and change*. London: Sage publications Ltd.

Johnson, C. (2017). *8 ways to build community before launching a coworking space*. Geraadpleegd op 1 maart 2018, van <https://allwork.space/2017/03/8-ways-to-build-community-before-launching-a-coworking-space/>.

Klein, Joelle (1997). Art makes comforting impression; workplace feels more like home. *Boulder County Business Report*, 16(9), 8.

van de Koevering, J. (2017). *The preferred characteristics of coworking spaces* (masterthesis). Technische universiteit: Delft.

Levy, A. (2012). *More than a desk: the secrets of building a coworking community*. Geraadpleegd op 2 maart 2018, van <http://www.deskmag.com/en/more-than-a-desk-the-secrets-of-building-a-coworking-community-572>.

Mills, P.R., & Schlangen; L.J.M., & Tomkins, S.C. (2007). The effect of high correlated colour temperature office lighting on employee wellbeing and work performance. *Journal of Circadian Rhythms*, 2007(5), 5-2.

Moriset, B. (2013). *Building new places of the creative economy: The rise of coworking spaces* (Onderzoekspaper). Utrecht universiteit, Utrecht.

Muhrbeck, A., & Waller, R., & Berglund, M. (2011). *A creative workspace*. (Bachelorthesis), Jönköping university, Jönköping.

Office center. *Gemeubelde kantoren en flex bureaus huren*. Geraadpleegd op 2 februari 2018, van <https://www.officenter.eu/nl>

Resnick, M. (2015). *Dynamic workspace design*. Geraadpleegd op 2 februari 2018, van <http://>

ergonomicsindesign.com/2015/03/dynamic-workspace-design/.

Rus, A., & Orel, M. (2015). *Coworking: a community of work*. Trorija in Praksa, 52 (6), 1017-1038.

Schuermann, M. (2013). *Coworking space: a potent business model for plug 'n play and Indie workers*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH.

Seats2meet. *Je ontmoet elkaar bij Seats2meet.com*. Geraadpleegd op 1 februari 2018, van https://www.seats2meet.com/nl#bookmark_whatIs.

Sjelp. *5 steps to building a community in your coworking space*. Geraadpleegd op 3 november 2017, van <http://www.sjelp.com/5-steps-to-building-community-in-your-coworking-space/>.

Skepp. *Coworking*. Geraadpleegd op 3 november 2017, van <https://skepp.com/be/werkvormen/wat-is-coworking>.

Stengel, G. (2016). *Coworking: More than just space, It's a community of support*. Geraadpleegd op 2 maart 2018, van <https://www.forbes.com/sites/geristengel/2016/04/20/coworking-more-than-just-space-its-a-community-of-support/#1595e4327b6e>.

Suarez, R. (2016). *Het coworking handboek: Leer hoe je succesvolle coworkingruimte kunt openen en beheren*. Brussel: Pulse foundation.

Thompson, N., & Bates, J. (2009). *Promoting workplace well-being*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Uda, T. (2013). *What is coworking? A theoretical study on the concept of Coworking* (Onderzoekspaper). Hokkaido University, Hokkaido.

Vink, P. (2017). *Het nieuwe kantoorinrichten*. Alphen aan de Rijn: Vakmedianet.

Vlaamse overheid. (2017). *Ardooie*. Geraadpleegd op 31 januari 2018, van <https://www.vlaanderen.be/nl/gemeenten-en-provincies/provincie-west-vlaanderen/ardoocie>.

Van de Vrande, V. (2017). *Collaborative innovation: Creating opportunities in a changing world*. (Onderzoekspaper). Erasmus university, Rotterdam.

Waber, B., & Magnolfi, J., & Lindsay, G. (2014). *Workspaces that move people*. Geraadpleegd op 30 januari 2017, van <https://hbr.org/2014/10/workspaces-that-move-people>.

REFERENTIELIJST AFBEELDINGEN

Afb. 0 (Cover) Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 1 Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 2 De Bot, H. (2002). Overgenomen uit: Stationsarchitectuur in België: Deel 1 1835-1914, (p. 13). Turnhout: Brepols.

Afb. 3 Kijk op Wetteren (z.j.), Geraadpleegd 22 februari 2018, <http://users.telenet.be/patjevdb/bijlage1/vak14.html>

Afb. 4 Docplayer (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://docplayer.nl/46062482-Londerzeel-malderen-en-steenhuffel-ontstaan-en-ontwikkeling-van-het-openbaar-vervoer-spoorwegen-en-buurtspoorwegen-v2-0.html>

Afb. 5 Docplayer (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://docplayer.nl/46062482-Londerzeel-malderen-en-steenhuffel-ontstaan-en-ontwikkeling-van-het-openbaar-vervoer-spoorwegen-en-buurtspoorwegen-v2-0.html>

Afb. 6 La Belgique des quatre vents (z.j.), Geraadpleegd op 22 februari 2018, <https://belgique-insolite-et-occulte.blogspot.be/2017/03/uccler-ukkel-cartes-postales-anciennes.html>

Afb. 7 Railstation (z.j.) Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.railstation.be/category/diaporama/>

Afb. 8 Rixke Rail's Archives (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://rixke.tassignon.be/spip.php?article148&lang=fr>

Afb. 9 Retroscoop (z.j.) Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.retroscoop.com/architectuur.php?artikel=261>

Afb. 10 Stad Gent (z.j.) Geraadpleegd op 22 februari 2018, <https://stad.gent/cultuur-sport-vrijetijd/cultuur/erfgoed/monumenten/toonaangevende-monumenten/sint-pietersstation>.

Afb. 11 Wikipedia (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, https://nl.wikipedia.org/wiki/Buurtspoorwegen_van_de_provincie_West-Vlaanderen

Afb. 12 Gares Belges (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.garesbelges.net/tournai.htm>

Afb. 13 Mechelen Blogt (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.mechelenblogt.be/2009/02/1910>

Afb. 14 Flickr (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <https://www.flickr.com/photos/wwwup-pertal/4395236759>

Afb. 15 Reizen met de trein (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <https://www.reizen-met-de-trein.nl/terug-in-de-tijd-luzern-bahnhof/>

Afb. 16 Rixke Rail's Archives (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://rixke.tassignon.be/spip.php?article148&lang=fr>

Afb. 17 Gares Belges (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.garesbelges.net/roborst.htm>

Afb. 18 Naar de sporen (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.naardesporen.be/postkaart%20l.htm>.

Afb. 19 Gares Belges (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.garesbelges.net/fouche.htm>

Afb. 20 Senioren net (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, http://fotoalbum.seniorennet.be/Twiggyke/Stations_in_Belgie/foto=172506

Afb. 21 De Clerck, H. (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.garesbelges.net/machelen.htm>

Afb. 22 Gares Belges (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.garesbelges.net/beverst.htm>

Afb. 23 Wijnen, J. (z.j.). Geraadpleegd op 22 februari 2018, <http://www.garesbelges.net/eigenbilzen.htm>

Afb. 24 Gensler, (z.j.). Geraadpleegd op 13 maart 2018, <https://www.gensler.com/projects/hyatt-corporation>

Afb. 25 Officelovin (z.j.). Geraadpleegd op 13 maart 2018, <https://www.officelovin.com/2016/01/21/a-tour-of-neuehouses-cool-los-angeles-coworking-space/>

Afb. 26: Startitup,(z.j.). Geraadpleegd op 13 maart 2018, <https://www.startitup.sk/prevalcuje-work-commons-monopol-linkedin/>

Afb. 27: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 28: Office center, (z.j.). Geraadpleegd op 20 maart 2018, <https://www.offcenter.eu/nl/albums/locatie/brussel/offcenter-brussel?gid=1&pid=19>

Afb. 29: Office center, (z.j.). Geraadpleegd op 20 maart 2018, <https://www.offcenter.eu/nl/albums/locatie/hasselt/kantoren-hasselt?gid=1&pid=2>

Afb. 30: Office center, (z.j.). Geraadpleegd op 20 maart 2018, <https://www.offcenter.eu/nl/albums/locatie/maastricht/kantoren-maastricht?gid=1&pid=10>

Afb. 31: Office center, (z.j.). Geraadpleegd op 20 maart 2018, <https://www.offcenter.eu/nl/albums/locatie/brussel/offcenter-brussel?gid=1&pid=17>

Afb. 32-35: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 36: Timespace (z.j.). Geraadpleegd op 23 maart 2018, <https://www.timespace.nl/rooms>

Afb. 37: Seats 2 meet (z.j.). Geraadpleegd op 23 maart 2018, <https://www.seats2meet.com/nl/locations/977/Makro-Wateringen>

Afb. 38: Seats 2 meet (z.j.). Geraadpleegd op 23 maart 2018, <https://www.seats2meet.com/nl/locations/913/DOK41>

Afb. 39: Seats 2 meet (z.j.) Geraadpleegd op 23 maart 2018, <https://www.seats2meet.com/nl/locations/1215/Movement-Club-033>

Afb. 40: Delaere, L. (z.j.). Geraadpleegd op 20 september 2018, <http://www.garesbelges.net/ardooie.htm>

Afb. 41: Gares Belges (z.j.). Geraadpleegd op 20 september 2018, <http://www.garesbelges.net/ardooie.htm>.

Afb. 42: inventaris onroerenderfgoed (z.j.) Geraadpleegd op 20 september 2018, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/208094>

Afb. 43: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 44: Bossuyt, B. (2017). Geraadpleegd op 15 december 2018.

Afb. 45: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 46 – 56: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 57: Bulvano (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <http://bulvano.be/products/145-podwork>.

Afb. 58: Bulvano (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <http://bulvano.be/products/145-podwork>.

Afb. 59: Bulvano (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <http://bulvano.be/products/145-podwork>.

Afb. 60 - 67: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 68: Bulvano (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <http://bulvano.be/products/201-face>.

Afb. 69: caragreen (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, http://www.caragreen.com/gallery/product/kirei-echopanel?epik=08R_jE_IWX6tw.

Afb. 70: Vink, P. (2017). Overgenomen uit: Het nieuwe kantoorinrichten (pagina 195). Alphen aan de Rijn: Vakmedianet.

Afb. 71: Drisag (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, http://www.drisag.be/nl/catalogus/hnw/COB_and_POB/.

Afb. 72 -73: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 74: Bulvano (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <http://bulvano.be/products/9-aden>.

Afb. 75: Bulvano (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <http://bulvano.be/products/237-framery-o>.

Afb. 76: Bulvano (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <http://bulvano.be/products/222-sinix>.

Afb. 77: BuzziSpace (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <http://buzzi.space/buzzihood/>.

Afb.78: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 79 - 87: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 88: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 89: Nederlandsdesign (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <https://www.nederlandsdesign.com/oorstoel-ear-chair-jurgen-bey/>.

Afb. 90 - 95: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 96: Officelovin (z.j.). Geraadpleegd op 13 maart 2018, <https://www.officelovin.com/2016/01/21/a-tour-of-neuehouses-cool-los-angeles-coworking-space/>.

Afb. 97: Masterwall (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, https://www.masterwal.jp/user_data/collection/designer/mikiya_kobayashi

Afb. 98: Buscar (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <https://www.google.com/search?q=coworking+space+design+small&client=safari&rls=en&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0CBwQsARqFQoTCMeR0-3ylckCFclMkAodRHMO3w&biw=1246&bih=702#imgrc=vbcY5lhmHT-PhBM:>

Afb. 99: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 100: The Commons (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <https://drivenxdesign.com/MEL17/project.asp?ID=15618>

Afb. 101: We work (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <https://www.wework.com/nl-NL/buildings/85-broad-st--new-york-city--NY>

Afb. 102: Office snapshots (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <https://officesnapshots.com/2018/02/22/bricks-lund-offices-lund/>.

Afb. 103: Yellowtrace, (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <https://www.yellowtrace.com.au/suppose-design-office-airbnb-tokyo/>.

Afb. 104: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.

Afb. 105: : Yellowtrace, (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <https://www.yellowtrace.com.au/suppose-design-office-airbnb-tokyo/>.

Afb. 106: We work (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, <https://www.wework.com/nl-NL/buildings/85-broad-st--new-york-city--NY>

Afb. 107: Centrl office (z.j.). Geraadpleegd op 4 april 2018, http://centrloffice.com/?gclid=C-j0KCQjw_ODWBRCTARIsAE2_EvXa8bG5xO_TKLEwuk1M7DsvvYRaVSb05KTqAKc0NZFcnvqX9f-KWy-UaApV2EALw_wcB#locations/east-side?id=eastside

Afb. 108: Officelovin (z.j.). Geraadpleegd op 8 april 2018, https://www.officelovin.com/2016/05/26/a-tour-of-wework-5th-ave/?epik=0ax_jE_IWX6tw

Afb. 109: Retail design blog (z.j.). Geraadpleegd op 8 april 2018, <http://retaildesignblog.net/2016/10/06/hubba-to-co-working-space-by-supermachine-studio-bangkok-thailand/>.

Afb. 110: Paperwork (z.j.). Geraadpleegd op 8 april 2018, <http://www.paperworkbkk.com/gallery/>.

Afb. 111: Thijs, E. (2018). Eigen beeldarchief.